

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม
เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

โดย
จำเนียร เกตุคำ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กุมภาพันธ์ 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม
เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย

โดย
จำเนียร เกตุคำ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
กุมภาพันธ์ 2560

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “จัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้มีบทบาทในการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน โดยคาดหวังว่าผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างกติกาสังคมนั้นจะสามารถนำไปสู่การวางแผนจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ได้ทำให้คนในชุมชนเกิดการตระหนักรู้รักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รักษาและฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะร่วมกัน

ข้อมูลในรายงานประกอบด้วยเนื้อหา 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ผลการศึกษา

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานนี้จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน และใคร่ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ให้การสนับสนุนโครงการ

หากเอกสารนี้อ้างอิงหรือกล่าวถึงบุคคล มีข้อความผิดพลาดถึงบุคคลที่ 3 เกิดข้อผิดพลาดหรือกระทบใดๆ คณะผู้จัดทำก็ขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

สิบเอกจำเนียร เกตุคำ

หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญตาราง	ง
สารบัญภาพ	จ
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. คำถามเพื่อการวิจัย	3
3. วัตถุประสงค์	3
4. นิยามศัพท์เฉพาะ	3
5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1. ผังชุมชน	5
2. การมีส่วนร่วม	8
3. พื้นที่สาธารณะ	15
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
5. กรอบแนวคิดการวิจัย	25
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	27
1. ขอบเขตการวิจัย	28
2. กลุ่มเป้าหมาย	28
3. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย	29
4. ขั้นตอนและวิธีการ	30
ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูล	30
ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ	49

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	61
1. บริบทชุมชน	61
2. บริบทลำห้วยเขม	68
3. แนวคิดการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ ต่อการวางผังชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	71
4. การวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	89
5. การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม	91
6. ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย	93
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	101
1. สรุปผลการวิจัย	101
2. การอภิปรายผลการวิจัย	108
3. บทเรียนที่ได้รับจากการวิจัย	109
4. ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย	111
5. ปัญหาและอุปสรรค	112
6. แนวคิดที่ได้จากงานวิจัย	112
7. ข้อเสนอแนะ	113
ภาคผนวก	
ประเด็นสนทนา/แบบสัมภาษณ์	
รูปกิจกรรมวิจัย	
รายชื่อทีมวิจัย	
เอกสารอ้างอิง	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 กรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์	36
ตาราง 2 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 1 ตำบลเขม	79
ตาราง 3 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 3 ตำบลเขม	80
ตาราง 4 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 4 ตำบลเขม	81
ตาราง 5 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 2 ตำบลเขม	81
ตาราง 6 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 11 ตำบลเขม	83
ตาราง 7 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 8 ตำบลเขม	83
ตาราง 8 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 9 ตำบลเขม	84
ตาราง 9 พัฒนาการการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน	90

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	25
ภาพที่ 2 แผนภาพขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	30
ภาพที่ 3 ทีมวิจัยประชุมและนำเสนอผลการออกแบบวิจัย	34
ภาพที่ 4 การออกแบบการวิจัย ครั้งที่ 2	35
ภาพที่ 5 การออกแบบการวิจัย ครั้งที่ 3	35
ภาพที่ 6 เวทีประชาคมโซนที่ 1	41
ภาพที่ 7 เวทีประชาคมโซนที่ 2	41
ภาพที่ 8 เวทีประชาคมโซนที่ 3	42
ภาพที่ 9 เวทีประชาคมโซนที่ 4	43
ภาพที่ 10 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล	44
ภาพที่ 11 เวทีเสวนาครั้งที่ 1	52
ภาพที่ 12 การลงพื้นที่สำรวจสภาพห้วยเขม	53
ภาพที่ 13 เวทีเสวนาครั้งที่ 2	55
ภาพที่ 14 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 1	55
ภาพที่ 15 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 2	56
ภาพที่ 16 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 3	57
ภาพที่ 17 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 4	57
ภาพที่ 18 ชุมชนเขม	63
ภาพที่ 19 บริเวณน้ำบ้นต้นกำเนิดห้วยเขมในปัจจุบัน	69
ภาพที่ 20 ภาพถ่ายทางอากาศห้วยเขม	70
ภาพที่ 21 การปลูกพริก (เกษตรพันธสัญญา) พบการปลูกตลอดลำห้วยเขม	77
ภาพที่ 22 การปลูกแตงกวาใช้น้ำจากห้วยเขมปลูกพืชผักหลังฤดูเกี่ยวข้าว	77
ภาพที่ 23 ลำห้วยเขมตอนบน	78
ภาพที่ 24 ฝ่ายห้วยเขม	78
ภาพที่ 25 แผนหมู่ที่ 1,3,8 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม	80
ภาพที่ 26 แผนที่หมู่ที่ 4 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม	81
ภาพที่ 27 แผนที่หมู่ที่ 2 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม	82
ภาพที่ 28 แผนที่หมู่ที่ 11 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม	83
ภาพที่ 29 การปลูกข้าวริมห้วยเขม	85
ภาพที่ 30 ที่ 16 การปลูกยูคาลิปตัสริมห้วยเขม	85

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 31 การปลูกยางพาราริมห้วย	85
ภาพที่ 32 การปลูกปาล์มน้ำมันริมห้วยเขม	85
ภาพที่ 33 การสูบน้ำจากลำห้วยเขมเพื่อผลิตน้ำประปาเขม	86
ภาพที่ 34 การสร้างส้วมซึมและปลูกไผ่ริมฝั่งห้วยเขม ซึ่งอยู่ห่างจากโรงสูบน้ำ ประมาณ 100 เมตร	86
ภาพที่ 35 สภาพริมห้วยเขมที่สัญจรได้	86
ภาพที่ 36 ฝายห้วยเขมตอนบน	86
ภาพที่ 37 ลูกเสือเดินทางไกลริมห้วยเขม	87
ภาพที่ 38 ฐานเรียนรู้ลูกเสือ	87
ภาพที่ 39 พืชธรรมชาติในลำห้วยเขม	87
ภาพที่ 40 ที่อยู่อาศัยริมห้วยเขม	88
ภาพที่ 41 หัวหน้าโครงการสำรวจผลที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่ขาดจิตสำนึก	88
ภาพที่ 42 แผนที่ห้วยเขมแบบมีส่วนร่วม	94
ภาพที่ 43 ฝังห้วยเขมในปัจจุบัน	95
ภาพที่ 44 ฝังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม	96
ภาพที่ 45 ฝังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม	96
ภาพที่ 46 ฝังห้วยเขมตอนบน	97
ภาพที่ 47 ฝังห้วยเขมตอนกลาง	98
ภาพที่ 48 ฝังห้วยเขมตอนล่าง	99

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัยการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอนพพิตย จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม 2) ศึกษาแนวความคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 4) ศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และ 5) ศึกษาการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาสังคมที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แผนที่เดินดิน เวทีเสวนา การวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อตอบโจทย์ตามกรอบวัตถุประสงค์และมีการนำเสนอเป็นการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

เป้าหมายของการวิจัย เป็นการเสริมสร้างให้คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและชุมชน โดยมีโครงการ/กิจกรรม และขั้นตอนที่ชุมชนปฏิบัติได้ด้วยความสามารถและศักยภาพของคนในชุมชนเอง

หลักการและเหตุผล

ลำห้วยเขมถือว่าเป็นสายเลือดหลักของชุมชนตำบลเขม เพราะชุมชนใช้น้ำจากลำห้วยเขมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ทำนา ปลุกผัก จับปลา การเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา มีจำนวนครัวเรือนที่ใช้บริการน้ำประปา จำนวน 869 ครัวเรือน ที่ดินสาธารณะสองฝั่งลำห้วยเขมเป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ พืชอาหารธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ใบบัวบก สัตว์ธรรมชาติ เช่น กบ เขียด นอกจากนี้ยังใช้ในการปลูกผักตามหัวไร่ปลายนา เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตงกวา หอม กระเทียม การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโค กระบือ เป็ดไก่ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อผู้คนมีจำนวนมากขึ้น ก็มีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมมากขึ้น มีการรื้อล้าและใช้ประโยชน์ เช่น การถมดินปิดลำห้วยหรือขุดเส้นทางใหม่เพื่อเปลี่ยนทางน้ำ การสร้างถนนและท่อลอดที่ไม่ได้ขนาดถึง 2 แห่ง คือ บ้านเขมทุ่ง และรอยต่อระหว่างบ้านสุขสำราญกับบ้านคำตอญ ทำให้น้ำระบายได้ช้า ก่อให้เกิดน้ำท่วมถนน การสัญจรไปมาลำบาก รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความช่วยเหลือ โดยการสร้างถนนยกระดับผิวจราจรให้สูงขึ้น แต่เนื่องจากถนนที่สร้างขึ้นเป็นแนวกั้นทางน้ำจากลำห้วยเขม ห้วยทราย เป็นระยะทางยาวถึง 3 กิโลเมตร ซึ่งส่งผลต่อการระบายน้ำช้ามากขึ้น ทำให้น้ำท่วมบ้านในฤดูฝน ประชาชนในหมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 และหมู่ 8 ได้รับผลกระทบคือ น้ำท่วมบ้านที่อยู่อาศัย ประชาชนจะแก้ปัญหาเองโดยการถมที่ดินให้สูงขึ้นเรื่อยๆ แบบไม่มีกฏกติกา ซึ่งการถมที่ยังมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมาโดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น น้ำท่วม น้ำเน่าส่งกลิ่นเหม็น น้ำขัง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่เป็นพาหะของโรคไข้เลือดออก และปัญหา

ขยายบริเวณเพิ่มมากขึ้น คือ ทำให้น้ำท่วมถนน ในหมู่บ้านคือ หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 8 และถนนเชื่อมระหว่างหมู่ 8 กับหมู่ 7 หมู่ 3 กับหมู่ 7 และท่วมพื้นที่การเกษตร นาข้าวเสียหาย ประชาชนที่เลี้ยงปลาในบ่อดินได้รับความเสียหาย

นอกจากนั้นปัญหาน้ำเค็มจากพื้นที่ต้มเกลือบ้านเขมทุ่ง ส่งผลต่อชุมชนที่มีพื้นที่ที่อยู่ตอนล่างของลำห้วย คือ บ้านสุขสำราญ บ้านคำตอแย บ้านท่าหนองพันทา บ้านนาสวรรค์ บ้านโคกสง่า โดยน้ำเค็มเกิดจากการเผาเกลือต้มเกลือ ซึ่งคนต้มเกลือจะกวาดเกลือจากเตาออกมากองไว้ด้านข้างเตาเกลือ พอถึงหน้าฝนพอฝนตก ก็จะมีน้ำเค็มจากเกลือเหล่านี้ไหลลงสู่ลำน้ำธรรมชาติ ยิ่งถ้ามีน้ำท่วมขังก็จะทำให้ปัญหามีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ปลา ปู กุ้ง หอย นาข้าว และพืชน้ำหลายชนิดที่อยู่ในบริเวณตอนล่างของห้วยเขมมีจำนวนลดลง นอกจากนี้ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง มีปัญหามลพิษ ควันที่เกิดจากการเผาเกลือเพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการต้มเกลือ

ปัญหาดังกล่าว หากไม่มีการจัดทำผังชุมชนในที่ดินสาธารณะและกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบมีส่วนร่วม จะส่งผลเสียหายต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากการระดมความคิดเห็นของชุมชนในช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัย พบว่าผังชุมชนเป็นเรื่องใกล้ตัวชุมชนมากกว่าที่คิดซึ่งสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการสู่กระบวนการทำงานต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดทำแผนชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต และหากมีการบูรณาการงานผังชุมชนสู่แผนชุมชนและแผนพัฒนาท้องถิ่น ก็จะมีโอกาสเชื่อมโยงกับระบบงบประมาณและกฎระเบียบต่าง ๆ ของชุมชนนั้นๆ ได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่วิจัยจำนวน 7 หมู่บ้าน (จาก 11 หมู่บ้าน) ในตำบลเขม โดยใช้พื้นที่ชุมชนสองฝั่งริมห้วยเขม ได้แก่ บ้านโคกกลาง หมู่ที่ 11 บ้านโคกเสือดาว หมู่ที่ 4 บ้านนามน หมู่ที่ 9 บ้านโนนสง่า หมู่ที่ 2 บ้านเขมทุ่ง หมู่ที่ 3 บ้านสุขสำราญ หมู่ที่ 8 และบ้านเขม หมู่ที่ 1

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) แนวคิดและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์ การจัดการผังชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 2) กฎหมาย ระเบียบ กลไก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
- 3) ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 4) การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

กลุ่มเป้าหมาย

การดำเนินการวิจัยมีขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. เจ้าของที่ดินติดพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม 52 คน
2. ผู้นำชุมชน จำนวน 19 คน ได้แก่

1) กำนัน 1 คน สารวัตรกำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 7 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกกลาง หมู่ที่ 11 ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกเสือดาว หมู่ที่ 4 ผู้ใหญ่บ้านบ้านนามน หมู่ที่ 9 ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนสง่า หมู่ที่ 2 ผู้ใหญ่บ้านบ้านเขมตทุ่ง หมู่ที่ 3 ผู้ใหญ่บ้านบ้านสุขสำราญ หมู่ที่ 8 และผู้ใหญ่บ้านบ้านเขม หมู่ที่ 1 ผู้ใหญ่บ้านบ้านคำตอแย หมู่ที่ 7 รวมทั้งหมด 9 คน

2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 10 คน ได้แก่ หมู่ที่ 11 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 9 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 2 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน บ้านเขม หมู่ที่ 1 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 8 จำนวน 1 คน

3. หน่วยงาน จำนวน 28 คน ดังนี้

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 16 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน นักพัฒนาชุมชน 2 คน พนักงานส่วนการคลัง 1 คน เจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 9 คน (หมู่ที่ 11 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 9 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 2 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 8 จำนวน 1 คน และหมู่ที่ 7 จำนวน 1 คน)

2) สถานศึกษา มีโรงเรียน 4 แห่ง จำนวน 9 คน ได้แก่ โรงเรียนบ้านโคกกลาง จำนวน 1 คน โรงเรียนบ้านเขม จำนวน 6 คน โรงเรียนบ้านคำตอแย จำนวน 1 คน โรงเรียนเขมพิทยาคม จำนวน 1 คน

3) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขม จำนวน 2 คน

4) เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร ใช้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำผังชุมชน การมีส่วนร่วม พื้นที่สาธารณะ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ประเด็นเวทีประชาคม ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

3. ประเด็นสนทนากลุ่ม ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

4. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

5. แผนที่เดินดิน ใช้เก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์

6. เวทีเสวนา ใช้เก็บข้อมูลกฎหมาย ระเบียบ กลไก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะ ริมฝั่งห้วยเขมและข้อตกลงการใช้ห้วยเขมร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ เส้นเวลา แผนที่เดินดิน และตารางการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพื่อวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อตอบโจทย์ ตามกรอบวัตถุประสงค์และมีการนำเสนอเป็นการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – based Research) นี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน เริ่มจากการพัฒนาโจทย์วิจัยซึ่งมาจากปัญหาของชุมชนที่มีความสำคัญที่สุด และเป็นปัญหาที่จะเกิดผลกระทบในอนาคต การสร้างทีมวิจัยโดยประสานกับผู้นำชุมชน คนในชุมชน และหน่วยงานต่างๆให้เข้าร่วมทีม มีการจัดทำ MOU กับองค์การบริหารส่วนตำบลเขม เพื่อเป็นข้อตกลงความร่วมมือในการทำวิจัย จัดการประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และร่วมกันสร้างเครื่องมือวิจัย การเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม มีการแบ่งทีมทำงาน การลงพื้นที่สำรวจ การจัดเวทีประชาคม การเสวนากลุ่มย่อย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและจัดเวที คัดข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ผลการศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. บริบทและสถานการณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ชุมชนบ้านเขมตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2464 โดยนายพระราช และชาวบ้านอีกประมาณ 30 ครัวเรือน มาตั้งรกรากบริเวณที่ราบลุ่มป่าดงดิบด้านทิศตะวันตกของชุมชนที่อาศัยอยู่ เรียกกันว่า ดงน้ำบุน (ดงคือป่าดงดิบ) คำว่า “น้ำบุน” คือ มีน้ำผุดขึ้นมาตลอดปี ไหลรวมกันเป็นลำห้วยเขม มีความยาว 5.36 กิโลเมตร บริเวณลำห้วยปกคลุมไปด้วยกอไผ่ กิ่งไม้ เถาวัลย์ และใบไม้เป็นช่วงๆ ชาวบ้านเรียกสิ่งปกคลุมนี้ว่า “เขม” มีน้ำซับตลอดปี ลำห้วยเขมไหลลงสู่ลำห้วยโคน แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขงตามลำดับ จากสภาพดังกล่าวทำให้บริเวณนี้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารตามธรรมชาตินานาชนิด ผู้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย ไม้ใช้สอย พืชผักอาหารป่า ใช้้ำจากลำห้วยเขมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการทำนา ปลูกผัก จับปลา การเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ที่ดินสาธารณะสองฝั่งลำห้วยเขม เป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารได้แก่ พืชอาหารธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ใบบัวบก สัตว์ธรรมชาติ เช่น กบ เขียด นอกจากนี้ ยังใช้ในการ

ปลูกผักตามหัวไร่ปลายนา เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตงกวา หอม กระเทียม การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่

เซิม เป็นชื่อเรียกลำห้วยสายหลักของชุมชนตำบลเซิม ในอดีตห้วยเซิมเป็นลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์สองฝั่งของลำห้วย มีต้นไม้ใหญ่หนาที่บ จนมองไม่เห็นท้องฟ้า ไม่มีแสงแดดส่องถึงพื้นดิน พื้นดินชุ่มน้ำมีน้ำซึมออกมาตลอดปี ต้นไม้ที่มีมากคือต้นไผ่และต้นแสม ซึ่งขึ้นปกคลุมตลอดสองฝั่งของลำห้วยเซิม ห้วยเซิมมีต้นน้ำจากน้ำบุน ซึ่งเป็นแอ่งน้ำที่มีน้ำผุดขึ้นตลอดเวลา น้ำผุดพุ่งขึ้น สูง 5-7 เมตร ในแอ่งน้ำ และตลอดลำห้วยเซิม มีสัตว์น้ำมากมายหลายชนิดอาศัย เช่น ปลา ปู เต่า กุ้งหอย กบ เขียด อึ่งอ่าง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของคนในชุมชนเซิม ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ถ้าได้ปลามาจำนวนมากก็จะแบ่งปันกันกินไม่ได้ซื้อขาย เพราะปลาเยอะ ผู้คนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ตามวิถีธรรมชาติ ขนาดลำห้วยเซิมมีความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 6 เมตร ส่วนที่กว้างที่สุดมีความกว้างประมาณ 8 เมตร แคบที่สุดประมาณ 2 เมตร มีต้นน้ำอยู่ที่น้ำบุนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่ที่ 11 บ้านโคกกลาง ลำห้วยคดเคี้ยวไหลลงสู่ห้วยโค่นบริเวณท่าจิบ (ชื่อน้ำ) หมู่ที่ 8 บ้านสุขสำราญ มีความยาวตลอดลำห้วยประมาณ 5.36 กิโลเมตร

ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม มีการขยายพื้นที่ทำการเกษตร การปลูกยางพาราอย่างมาก การปลูกพืชอาหาร ก่อให้เกิดการรุกรานพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม มีการใช้สารเคมีในการเกษตร บริเวณริมห้วยที่เคยนำสัตว์เลี้ยงไปกินน้ำในลำห้วย ทำให้การเก็บผักและการหาอาหารธรรมชาติทำได้เหมือนแต่ก่อน มีเจ้าของที่ดินบางรายทำการเกษตรแล้วทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยทำให้เกิดขวางทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนทำให้น้ำระบายไม่สะดวกเกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้านเป็นเวลานาน

2. แนวคิด ปัจจัย และผลกระทบ การจัดทำผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ในอดีตชุมชนไม่รู้จักการวางผังชุมชน เพียงในยุคแรกๆ ชุมชนอาศัยความเชื่อและสภาพธรรมชาติเป็นกลไกในการจัดการ ลำดับต่อมาเมื่อมีการพัฒนาจากนโยบายต่างๆ ชุมชนก็ดำเนินการตามนโยบาย เมื่อเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสุขภาพ และกระทบต่อสังคมชุมชน คนในชุมชนจึงคิดที่จะจัดการผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยแนวคิดแบ่งออกเป็น 4 ยุค ตามลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเซิม

2.1 ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. 2464-2516)

แนวคิดของชุมชนในยุคนี้ เป็นการจัดผังชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยอาศัยธรรมชาติ มีความเชื่อในพุทธศาสนา จึงมีการสร้างวัด มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งความเชื่อในศาสนาและเรื่องผีเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมชุมชน คนในชุมชนมีการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลธรรมชาติ ผู้คนร่วมมือและแบ่งปันกันในการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งห้วยเซิมร่วมกัน ไม่มีการกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะแต่ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้ ชาวชุมชนจะไม่ใช้น้ำในอุปโภคบริโภคจากลำห้วยโดยตรง เพราะลำห้วยเซิม มีต้นไม้ปกคลุม ใบไม้ ผลไม้ จะร่วงหล่นลงในลำห้วย บางครั้งก็จะมีซากสัตว์ลอยตามน้ำมา แต่จะทำการช้อนน้ำทิ้งๆ ลำห้วย เป็นการป้องกันโรคที่อาจมากับน้ำ

ปัจจัยเชิงบวกที่ส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ในยุคนี้คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ จำนวนประชากรมีน้อย แนวคิดของพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และช่วงเดียวกันผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่อาศัยอยู่ในป่าในเขตชุมชนเข้ม เมื่อประมาณปี พ.ศ.2509-2516 ทำให้ประชาชน ไม่กล้าเข้าป่าล่าสัตว์ ตัดต้นไม้ใหญ่ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนปัจจัยเชิงลบได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่ทำการเกษตร นโยบายการพัฒนาของรัฐ มีการสร้างถนน เพื่อให้การคมนาคมสะดวก มีการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย

ผลกระทบ เมื่อประชากรมากขึ้น ชุมชนขยายออกมากขึ้น มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ต้นไม้ในบริเวณใกล้เคียงถูกตัดมากขึ้น โดยเฉพาะต้นไม้ขนาดใหญ่ที่อยู่บริเวณใกล้บ้าน รวมทั้งบริเวณริมห้วยเข้มด้วย มีการขยายพื้นที่ทำกินออกไปตามบริเวณริมลำห้วยเข้มและลำห้วยสายต่างๆ ที่อยู่บริเวณรอบๆ ชุมชน จากป่าไม้ที่ขึ้นอยู่หนาที่บจนได้ชื่อว่าเข้ม ก็ค่อยๆ บางลงแต่ก็ยังคงความอุดมสมบูรณ์

2.2 ยุคป่าแตก (พ.ศ. 2517-2534)

แนวคิดของชุมชนเป็นการสร้างรายได้ ในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากชุมชนขยายใหญ่ขึ้น และนโยบายภาครัฐที่เน้นการพัฒนาที่มีความทันสมัย มีการคมนาคม ที่สามารถเดินทางได้สะดวกมากขึ้น ผู้คนเริ่มพูดถึงเรื่องรายได้ เริ่มมีปัญหาเรื่องน้ำดื่มที่ไม่สะอาดและไม่เพียงพอ ชาวบ้านแก้ปัญหาด้วยการขุดบ่อน้ำสำหรับดื่มในครัวเรือน บ่อน้ำที่อยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงส่วนมากจะมีรสเค็มหรือรสกร่อย ไม่สามารถดื่มได้ ภาครัฐได้หาแนวทางในการแก้ไข โดยการขุดเจาะน้ำบาดาลแบบคันโยก เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 ทำให้พบว่าน้ำใต้ดินเป็นน้ำเค็ม จึงส่งเสริมให้คนในชุมชนต้มเกลือ

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ในยุคนี้คือ ได้แก่การเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร ยังมีนโยบายการพัฒนาของรัฐส่งเสริมให้คนในชุมชนต้มเกลือ มีโครงการส่งเสริมการปลูกยางพารา ในปี พ.ศ. 2526 มีการขยายไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ชาวบ้าน เริ่มมีนายทุนเข้ามาค้าขาย มีผู้คนอพยพจากที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัย ต้องตัดไม้ขนาดใหญ่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก บางรายสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัย บางรายสร้างไว้ขายให้กับนายทุน ตลอดจนการนำไม้มาทำเป็นเชื้อเพลิง นอกจากนี้ยังมีการสร้างถนน เพื่อให้การคมนาคมสะดวก การขนส่งสินค้าที่รวดเร็ว มีการประกอบอาชีพบริเวณพื้นที่ริมฝั่งห้วยเข้มมากขึ้น

ผลกระทบทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ลดลง ต้นไม้ขนาดใหญ่บริเวณริมห้วยเขมตอนล่างและตอนกลางหายไป ยังคงเหลือให้เห็นบ้างตอนต้นน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นอาหารลดลง

2.3 ยุคพัฒนา (พ.ศ. 2535-2549)

แนวคิดเศรษฐกิจเฟื่องฟู ชาวบ้านมีแนวคิดจากนโยบายของรัฐ ที่มองรายได้เป็นหลัก เริ่มขยายพื้นที่การเกษตรบริเวณริมห้วยเข้ม มีการทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยและใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต บ้านเข้มทุ่งมีการต้มเกลือเป็นอาชีพ รัฐบาลมีโครงการสร้างคันดินพร้อมอาคารระบายน้ำที่ห้วยเข้ม เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคและทำน้ำประปา ชาวชุมชนเลือกที่จะตั้งบ้านเรือนตามถนนสายหลัก ผู้คนมีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างจังหวัด รวมทั้งการไปทำงานต่างประเทศ

ปัจจัย ที่ส่งผลกระทบมากที่สุดคือ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ยูคาลิปตัส และมีการออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดินทำกิน สปก.4-01

ผลกระทบ ประชากรที่มีที่ดินดริมน้ำห้วยเขมได้รับสิทธิ์ในการทำกินจนถึงลำห้วย ก่อให้เกิดการรุกรานพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร การทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยทำให้น้ำในลำห้วยไหลไม่สะดวก ในฤดูฝนน้ำระบายไม่ทันส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน และทำให้บริเวณลำห้วยเขมแคบลงไม่สามารถสัญจรไปมาได้

2.4 ยุคธรรมชาติเสื่อมโทรม (พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน)

แนวคิดในยุคนี้ยังเป็นการมองรายได้เป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการวางผังชุมชนเป็นยุคที่มีประชากรหนาแน่นมากขึ้น จากการขยายชุมชนโดยไม่ไดวางผังที่เป็นรูปธรรม เพื่อใช้พื้นที่ร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนสร้างที่อยู่อาศัยตามแนวคิดของตนเองไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม เช่น การปรับพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย มีการถมที่ดินสร้างบ้าน เพื่อไม่ให้ น้ำท่วมถึงก็จะถมที่สูงจนพอใจ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ใกล้และอาศัยอยู่ก่อนได้รับความเดือดร้อนถูกน้ำท่วมขัง การขยายพื้นที่ทำการเกษตรไม่ได้คำนึงถึงผู้ใช้ประโยชน์ร่วม

ปัจจัย ที่ส่งผลกระทบต่อการวางผังชุมชนในยุคนี้คือ นโยบายรัฐบาลการประกันราคาข้าวปี พ.ศ. 2552 ทำให้ราคาข้าวสูงขึ้น ชาวบ้านขยายพื้นที่การทำนา ราคายางพาราและปาล์มสูงขึ้น มีการขยายแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร มีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจและใช้สารเคมีในการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น

ผลกระทบ จากการขยายพื้นที่การปลูกพืชเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดการรุกรานพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เกษตรกรทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยทำให้เกิดขวางทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนทำให้น้ำระบายไม่สะดวกเกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้านเป็นเวลานาน ทำให้ชาวบ้านมีการปรับพื้นที่สร้างที่อยู่อาศัย โดยการถมที่ดินให้สูงขึ้น ทำให้เพื่อนบ้านได้รับความเดือดร้อนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ระบบนิเวศถูกทำลายทรัพยากรธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากตลอดลำห้วยเขม มีการใช้สารเคมีในการเกษตรจำนวนมากส่งผลให้สัตว์น้ำตาย น้ำดิบในการผลิตน้ำประปาไม่สะอาด การขยายพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้บริเวณริมฝั่งห้วยเขมไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

3. การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาชุมชนที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

กระบวนการจัดทำผังชุมชนเป็นการเสริมสร้างให้คนในชุมชน มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและชุมชนได้ มีขั้นตอนการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน มีโครงการและกิจกรรมที่ชุมชนปฏิบัติได้ด้วยความสามารถและศักยภาพของคนในชุมชนเอง โดยพึ่งพาภายนอกให้น้อยที่สุด มีหลักมีแนวทางในการปฏิบัติงานให้เกิดผลตามเป้าหมายคือ สามารถนำเสนอแผนต่อหน่วยงาน และรับการสนับสนุนงบประมาณวิชาการหรือเรื่องอื่นใด ในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชน เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่วิจัยจึงศึกษาวิจัยกระบวนการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลเขม โดยเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เนื่องด้วยปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นปัญหาร่วม

ที่สามารถนำไปสู่ประเด็นเรียนรู้สำคัญ แบบมีส่วนร่วมในตำบลเขม ซึ่งเมื่อได้ฟังการใช้ประโยชน์จากที่ดินสาธารณะที่เหมาะสมแล้วองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะนักวิจัยและที่ปรึกษาร่วมได้นำเข้าสู่กระบวนการ การจัดทำผังชุมชน และลงมือปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่ร่วมกันในช่วงทดลองปฏิบัติการ ผลที่ได้จากการวิจัยการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ดังนี้

3.1 การกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม โดยข้อตกลงคือ ถ้ามีการขุดลอกลำห้วย แล้วสร้างเป็นทางสัญจรบริเวณริมห้วย ให้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะ ชาวบ้านใช้สัญจรร่วมกันขอบเขตทางสัญจรของริมฝั่งห้วยเขมตอนบนให้ยึดตามขนาดริมฝั่งที่ขุดลอกแล้วในปัจจุบัน ริมฝั่งห้วยเขมตอนกลางและตอนล่างให้ยึดตามขนาดของฝ่ายประปา ทั้งนี้ให้พิจารณาตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ โดยไม่ทำให้เจ้าของที่ดินได้รับความเดือดร้อนมากเกินไป เช่น บริเวณริมห้วยเขมที่มีการสร้างที่อยู่อาศัยแล้วให้ขยายได้ตามที่เจ้าของที่ดินยินยอม

3.2 เกิดข้อตกลงด้วยวาจาจากเวทีเสวนาในการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งห้วยเขม

- 1) การขุดลอกต้องมีการสร้างฝายขนาดเล็กเพื่อเก็บกักน้ำทดแทนเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นชดเชยที่ดินที่ชาวบ้านริมฝั่งห้วยเขมคืนพื้นที่ให้
- 2) การงดปลูกพืชริมห้วยที่เป็นทางสัญจรด้านติดน้ำ เพื่อเป็นการรักษาคุณภาพของน้ำในลำห้วยเขม ไม่ให้เศษวัชพืช สารเคมีไหลลงลำน้ำ ส่วนบริเวณริมห้วยที่เป็นทางสัญจรอีกด้านเจ้าของที่ดินสามารถปลูกพืชต่างๆ ได้
- 3) ห้ามขโมยพืชผักที่ปลูกริมฝั่งห้วยเขม ถ้าใครอยากได้ให้ขอกัน
- 4) การควบคุมดูแลการใช้สารเคมี ชุมชนมีข้อตกลงกันว่า การปลูกพืชบริเวณริมห้วยเขม (ด้านที่ดินของตนเอง) กรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีได้ ห้ามผู้ใช้งานภาษาชะที่บรรจุสารเคมีลงในลำห้วย และให้จัดเก็บขยะสารเคมีให้มิดชิดทิ้งให้ถูกที่

3.3 การขยายผลสู่สาธารณะ

- 1) โรงเรียนบ้านเขม นำแนวคิดไปจัดผังรอบโรงเรียนให้ปลอดร้านค้าขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
- 2) ผู้นำชุมชนพาชุมชนตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทำการปลูกข้าวอินทรีย์จำนวน 20 คน มีการห้ามใช้สารเคมีในกลุ่ม เพื่อลดผลกระทบริมฝั่งห้วยเขม
- 3) คนในชุมชนมีความตื่นตัวในการดูแลรักษาพื้นที่สาธารณะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีการนำกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะไปใช้กับลำห้วยอื่นๆ ในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีแผนงานที่จะสร้างศาลปู่ตาบริเวณต้นน้ำ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและต้นน้ำ
- 4) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเขม นำผลการวิจัยไปต่อยอดงานพัฒนา โดยดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจำนวน 5 โครงการ คือ 1) ตัดต้นยูคาบริเวณโรงสูบน้ำ 2) โครงการขุดลอกห้วยเขมตอนบน ระยะทาง 500 เมตร เพื่อกำจัดวัชพืชและเพื่อเปิดทางน้ำ งบประมาณจำนวน 70,000 บาท 3) โครงการขุดลอกห้วยเขมตอนกลาง ระยะทาง 500 เมตร งบประมาณจำนวน 600,000 บาท และ 4)

โครงการสร้างฝาย (เสนอก่อนงานวิจัย) และขุดลอกห้วยยาง (อ้างอิงงานวิจัย) ระยะทาง 1,500 เมตร
งบประมาณจำนวน 23,000,000 บาท

ล่าสุดทางชุมชนวิจัยตำบลเขมได้รับงบประมาณ 5,300,000 บาท ในการขุดลอกลำห้วยเขมเพื่อ
แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร จากการตรวจเยี่ยมผลการดำเนินงาน
และมอบนโยบายของรองนายกรัฐมนตรี พลอากาศเอกประจิน จั่นตอง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2560
เป็นส่วนหนึ่งในการติดตามกำกับกับการปฏิบัติราชการในภูมิภาคและนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล

แนวคิดและความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

1. เรื่องการทำงาน คนในชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ดีกว่าคนนอก
ชุมชน
2. การขับเคลื่อนงานวิจัย ต้องมีผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและฝ่ายบริหารท้องถิ่นมาร่วมเป็นทีม
วิจัยจะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก เป็นกลไกในการขับเคลื่อนได้ดี และสามารถนำไปสู่การ
ขยายผลสู่สาธารณะ
3. การแก้ปัญหการไม่ยินยอมของเจ้าของที่ดิน (ในการขุดลอกเพื่อการสร้างคันดิน
เพื่อการสัญจรและการสร้างเขตแดนของพื้นที่สาธารณะ) ใช้แนวคิดการเอื้อประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย
คือทั้งเจ้าของที่และชุมชน โดยชุมชนได้แนวเขตพื้นที่สาธารณะริมฝั่ง เจ้าของที่ดินได้ใช้น้ำใน
การเกษตรจากการสร้างฝายขนาดเล็ก
4. การทำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ควรนางานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง จะได้คุ้มค่า
และเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอต่องานวิจัย

- 1) ควรให้หน่วยงาน/ผู้เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยที่อยู่นอกชุมชนเข้าร่วมในงานวิจัย
ด้วย จะทำให้งานวิจัยได้ข้อมูลมากและส่งผลต่อการขับเคลื่อนงาน
- 2) ทีมวิจัยควรจัดการเวลาให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะโครงการวิจัยที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่
เนื่องจากมีข้อมูลที่ต้องเก็บจำนวนมาก

2. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ในการวิจัยควรให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย ร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา
ด้วย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ชุมชนและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จได้มาก
- 2) การทำโครงการวิจัยการทำฝายชุมชน พบว่ามีการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวน
มาก ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเน้นทำการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของคนในชุมชน หรือการ
ป้องกันสุขภาพจากอันตรายของสารเคมีทางการเกษตร

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนบ้านเขมตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2464 โดยนายพระราช และชาวบ้านอีกประมาณ 30 ครอบครัว มาตั้งรกรากบริเวณที่ราบลุ่ม ป่าดงดิบด้านทิศตะวันตกของชุมชนที่อาศัยอยู่เรียกว่า ดงน้ำบุน (ดงคือป่าดงดิบ) คำว่า “น้ำบุน” คือ มีน้ำผุดขึ้นมาตลอดปี ไหลรวมกันเป็นลำห้วยเขม มีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร บริเวณลำห้วยปกคลุมไปด้วยกอไผ่ กิ่งไม้ เถาวัลย์ และใบไม้เป็นช่วงๆ ชาวบ้านเรียกสิ่งที่ปกคลุมนี้ว่า “เขม” ลำห้วยเขมมีน้ำซับตลอดปีไหลลงสู่ลำห้วยโคน แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขงตามลำดับ

จากสภาพดังกล่าวทำให้บริเวณนี้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารตามธรรมชาตินานาชนิด ผู้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้ นำมาสร้างที่อยู่อาศัย ไม้ใช้สอย พืชผักอาหารป่า ใช้น้ำจากลำห้วยเขมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการทำนา ปลูกผัก จับปลา การเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ที่ดินสาธารณะสองฝั่งลำห้วยเขมเป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ พืชอาหารธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ใบบัวบก สัตว์ธรรมชาติ เช่น กบ เขียด นอกจากนี้ยังใช้ในการปลูกผักตามหัวไร่ปลายนา เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตงกวา หอม กระเทียม การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่

เมื่อผู้คนมีจำนวนมากขึ้น ก็มีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมมากขึ้นเช่นกัน ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบจากการใช้พื้นที่สาธารณะริมสองฝั่งห้วยเขมตามมา ได้แก่

1) การรุกล้ำและใช้ประโยชน์ของเจ้าของที่ดินบางรายที่มีพื้นที่ติดลำห้วย โดยการถมดินปิดลำห้วย เพื่อปลูกพืช เช่น ปลูกยางพารา ยูคาลิปตัส และพืชผักสวนครัว ทำให้คนอื่นนำรถไถหรือรถทำเกษตรผ่านพื้นที่ที่มีความลำบาก ไม่สามารถเข้าไปเก็บผัก หาลา หรือนำสัตว์ไปเลี้ยงได้ นอกจากนี้ยังทำให้ทางน้ำธรรมชาติน้ำไหลไม่สะดวก เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีและเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่นน้ำท่วมในเดือนสิงหาคมปี 2556 ที่ผ่านมาน้ำที่ตกลงมาอย่างต่อเนื่องหลายวัน ทำให้น้ำในลำห้วยเขม ห้วยขี้เหล็ก ห้วยพอก ห้วยยาง และห้วยทราย ไหลลงมารวมกันที่ลำห้วยโคน ทำให้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และได้เอ่อล้นลำห้วยเข้าท่วมพื้นที่นาของชาวบ้านเป็นบริเวณกว้างกว่า 200 ไร่ นอกจากนี้ยังได้เอ่อขึ้นท่วมถนนระหว่างหมู่บ้านคำตอยงหมู่ที่ 7 กับบ้านสุขสำราญหมู่ที่ 8 ตำบลเขมระดับน้ำท่วมสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ส่งผลให้การสัญจรไปมาของชาวบ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ซึ่งทางอำเภอได้ขอรับการสนับสนุนเรือท้องแบนจาก สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดหนองคาย จำนวน 1 ลำ และจัดกำลังเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดนอำเภอโพธิ์ชัย มาสมทบกับอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลเขม เพื่อคอยให้บริการด้านความปลอดภัยให้กับชาวบ้านที่สัญจรไปมาตลอด 24 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังพบว่า มีชาวบ้านขับรถ

จักรยานยนต์ตกถนน ถูกกระแสน้ำพัดพาไป เพราะน้ำท่วมมองไม่เห็นถนน มีคนช่วยไว้ทันจึงไม่มีการสูญเสียเกิดขึ้น

2) เกิดมลภาวะของน้ำในลำห้วยเซิมเนื่องจากมีผู้ที่ปลูกพืชรุกล้ำพื้นที่มีการใช้ปุ๋ย และสารเคมี ส่งผลต่อคุณภาพน้ำ พืชอาหารริมฝั่ง สัตว์ตามธรรมชาติที่อาศัยอยู่ริมฝั่งและในน้ำ ทำให้แหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนมีปัญหานอกจากนี้มีการประกอบร้านค้าและร้านอาหารรุกล้ำ ได้ทั้งขยะ และสิ่งปฏิกูลลงลำน้ำด้วย

3) การสร้างถนนและท่อลอดที่ไม่ได้ขนาด จำนวน 2 แห่ง คือ บ้านเซิมทุ่ง และรอยต่อระหว่างบ้านสุขสำราญกับบ้านคำตออยู่ ทำให้น้ำระบายช้า เกิดน้ำท่วมถนน ส่งผลต่อการสัญจรไปมาด้วยความยากลำบาก รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความช่วยเหลือคือ มีการสร้างถนนยกระดับผิวจราจรให้สูงขึ้น แต่เนื่องจากถนนที่สร้างขึ้นเป็นแนวกั้นทางน้ำไหลจากลำห้วยเซิม ห้วยทราย เป็นระยะทางยาวถึง 3 กิโลเมตร ซึ่งส่งผลต่อการระบายน้ำช้ามากขึ้น ในฤดูฝนจะมีน้ำท่วมบ้านประชาชนในหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 8 ประชาชนจะแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยการถมที่ดิน เพื่อไม่ให้ น้ำท่วมบ้านของตนเอง ซึ่งกลายเป็นปัญหาตามมา คือ การถมที่สร้างบ้านที่ถมสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดแบบไม่มีกฎกติกา ซึ่งการถมที่ยิ่งมากยิ่งทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น น้ำเน่าส่งกลิ่นเหม็น น้ำขัง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายที่เป็นพาหะของโรคไข้เลือดออก นอกจากนี้ น้ำยังท่วมนาข้าวและบ่อเลี้ยงปลาได้รับความเสียหาย

ผลจากการที่น้ำท่วมยังส่งผลต่อพื้นที่ตมเกลือบ้านเซิมทุ่ง ทำให้น้ำเกลือไหลออกจากก้นน้ำเค็มไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติทำให้ปลา ปู กุ้ง หอยและพืชน้ำหลายชนิดที่อยู่บริเวณตอนล่างของห้วยเซิมตาย ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนที่อาศัยอยู่ติดลำห้วยสาขา

4) ปัญหามลภาวะจากการตมเกลือได้แก่ ปัญหามลพิษควันเกิดจากการเผาเกลือ เพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการตมเกลือและยังส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ มีน้ำเค็มไหลลงลำห้วย ในนาข้าว พืชน้ำและอาหารลดลง หรือหายไป ซึ่งน้ำเค็มเกิดจากการเผาเกลือตมเกลือ เกลือกจะกลายเป็นเกลือบดำ คนตมเกลือจะกวาดเกลือบดำเหล่านี้ออกจากเตามากองไว้ด้านข้างเตาเกลือ พอถึงหน้าฝนพอฝนตกก็จะมีน้ำเค็มจากเกลือบดำเหล่านี้ไหลลงสู่ลำน้ำธรรมชาติ ทำให้เกิดผลกระทบดังกล่าวต่อชุมชนที่มีพื้นที่ ที่อยู่ตอนล่างของลำห้วย คือ บ้านสุขสำราญ บ้านคำตออยู่ บ้านท่าหนองพันทา บ้านนาสวรรค์ บ้านโคกสง่า ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ และทำให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดลง

ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในการจัดทำผังชุมชนในที่ดินสาธารณะที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมยังมีน้อย จากการระดมความคิดเห็นของชุมชน พบว่าผังชุมชนเป็นเรื่องใกล้ตัวชุมชนมากกว่าที่คิด ซึ่งสามารถเชื่อมโยง และบูรณาการสู่กระบวนการทำงานต่างๆ โดยเฉพาะการจัดทำแผนชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต และหากมีการบูรณาการงานผังชุมชน สู่แผนชุมชน และแผนพัฒนาท้องถิ่น ก็จะมีโอกาสเชื่อมโยงกับระบบงบประมาณและกฎระเบียบต่างๆ ของชุมชนนั้นๆ ได้

ดังนั้นทีมวิจัยมีแนวคิดที่จะศึกษาวิจัยกระบวนการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบล เข็ม โดยเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับ ชุมชน ด้วยการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งลำห้วยเป็นปัญหาร่วมนำการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

1.2. คำถามการวิจัย

1.2.1 คำถามการวิจัยหลัก

การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็มควร เป็นอย่างไร

1.2.2 คำถามการวิจัยรอง

- 1) ประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม เป็นอย่างไร
- 2) แนวคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็น อย่างไร
- 3) มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชนการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม ตั้งแต่ อดีตถึงปัจจุบัน และส่งผลอย่างไรบ้าง
- 4) จะมีกระบวนการและวิธีการในการวางผังชุมชนเพื่อจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

- 1.3.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่ง ห้วยเข็ม ตำบลเข็ม
- 1.3.2 เพื่อศึกษาแนวคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 1.3.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม ตั้งแต่ อดีตถึงปัจจุบัน
- 1.3.4 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็มตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน
- 1.3.5 เพื่อศึกษาการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาชุมชนที่นำไปสู่การวางแผนการ จัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม

1.4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ผังชุมชน หมายถึง ผังเสนอแนะแนวทางการพัฒนาตำบลด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน และระบบโครงสร้างพื้นฐาน ดำเนินการ เพื่อสนับสนุนให้ท้องถิ่น มีการจัดการพื้นที่อย่างเหมาะสม เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบล ยังไม่มีกรอบแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน ประกอบกับชุมชนมี การขยายตัวอย่างไม่เหมาะสม มีการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติ และพื้นที่เกษตรกรรม เกิดปัญหา

การจัดการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการไม่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องดำเนินการจัดทำผังชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น และภาคเอกชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่ตามบทบาทและภารกิจของตนเอง

การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม หมายถึง ผลของการบริหารจัดการให้ชุมชน เรียนรู้จนสามารถกำหนดเป้าหมายด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทั้งชุมชน ให้ร่วมกันคิด ตัดสินใจนำแนวทางไปใช้ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งระดับครอบครัวและชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต โดยกำหนดเป็นกิจกรรม โครงการ ในลักษณะที่ชุมชนทำได้เองทันที ด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชน หรืออาศัยความสามารถร่วมกันกับหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ในการดำเนินการร่วมกันหรืออาจยกให้เป็นภาระของหน่วยงานภายนอกชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ในกิจกรรมโครงการ ที่เกินขีดความสามารถของชุมชน เพื่อผลการพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนสู่จุดมุ่งหมายของการเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง อยู่เย็น เป็นสุข

การจัดการพื้นที่ หมายถึง การวางแผนในการใช้ประโยชน์ และการดูแลรักษาพื้นที่บริเวณริมฝั่งห้วยเขมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม หมายถึง พื้นที่ริมสองฝั่งห้วยเขมที่ยาวตามลำห้วยเขมประมาณ 5 กิโลเมตร

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

1.5.2 ได้แนวคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.5.3 ได้ข้อมูลปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.5.4 ได้ข้อมูลการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาสังคมที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

1.5.5 ได้ผังชุมชนที่เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษารูปแบบกระบวนการในการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อ การจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย โดยทีมวิจัยได้ จัดลำดับขั้นตอนการศึกษาเอกสารไว้ ดังนี้

2.1 ผังชุมชน

2.1.1 ความหมาย

2.1.2 รูปแบบ

2.1.3 กระบวนการจัดทำผังชุมชน

2.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำผังชุมชน

2.2 การมีส่วนร่วม

2.2.1 ความหมาย

2.2.2 แนวคิดและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

2.2.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

2.2.4 กระบวนการมีส่วนร่วม

2.2.5 การวางผังเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน

2.3 พื้นที่สาธารณะ

2.3.1 ความหมาย

2.3.2 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 ผังชุมชน

2.1.1 ความหมายของผังชุมชน

กรมโยธาธิการและผังเมืองกล่าวว่า การวางผังเมืองมีหลายระดับ ตั้งแต่ผังชุมชน ผังเมือง เฉพาะ ผังเมืองรวม ผังภาคจนถึงผังประเทศ โดยแต่ละผังจะมีรายละเอียดของการวางแผนที่ต่างกัน สำหรับผังชุมชนถือเป็นผังในระดับเล็กที่สุด จะครอบคลุมพื้นที่ในระดับตำบลหรือหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมกับการจัดทำผังได้อย่างทั่วถึง ซึ่ง ผังชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถนำไปสู่การพัฒนาและยกระดับเป็นผังจังหวัด หรือผังภาคในอนาคตได้อีกด้วย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2550)

เป้าหมายของการวางผังชุมชน คือ การพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม เกิดการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน

เกิดการกำหนดบทบาทและวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรม มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการและโครงสร้างพื้นฐานอย่างครบครันและทั่วถึงภายใต้ขีดจำกัดในการพัฒนาที่จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งมีขีดความสามารถในการจัดการภัยพิบัติและลดความเสี่ยง (เยาวลักษณ์ จันทมาศ, 2556)

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย อธิบายหลักคิดและสาระสำคัญไว้ว่า หากเมืองเปรียบเสมือนบ้านหลังหนึ่ง ผังเมืองจะกำหนดการใช้พื้นที่ในบ้านว่ามีห้องอะไรบ้าง ก็ห้อง ส่วนผังชุมชนจะทำหน้าที่ตกแต่งห้องต่างๆ ให้สวยงาม ใช้สอยได้อย่างสะดวกและเหมาะสม หากเห็นว่าพื้นที่ใดที่มีความสำคัญก็อาจจัดทำผังพื้นที่เฉพาะบริเวณนั้นๆ ขึ้นมาก็ได้ การที่สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในชุมชนว่า บริเวณใดจะเป็น พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ พื้นที่การเกษตร พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ อย่างเหมาะสม จะช่วยให้ชุมชนน่าอยู่ในระยะยาว

สรุปการทำผังชุมชนหมายถึง วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม มีการกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ พื้นที่การเกษตร พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ เพื่อความสะดวกในการใช้สอยและเหมาะสม เพื่อให้ชุมชนน่าอยู่ในระยะยาวอย่างยั่งยืน

2.1.2 รูปแบบการจัดทำผังชุมชน

ในการออกแบบชุมชนเมืองที่ดีนั้น จะต้องมีส่วนที่เกี่ยวข้องในโครงสร้างเมืองทั้ง 3 ลักษณะคือ ผู้ปกครองควบคุม (Controller) ผู้ผลิต (Producer) และผู้ใช้พื้นที่เมือง (Consumer) โดยเฉพาะผู้ใช้พื้นที่เมืองที่มีส่วนสำคัญในองค์ประกอบเมืองเพราะจะทำให้การออกแบบชุมชนเมืองมีความสมบูรณ์และยั่งยืน วิธีการต่างๆ ในประเทศอังกฤษที่นิยมใช้เป็นแนวทางพิจารณาพิจารณาประมาณ 10 วิธี (ระหัตร์ โรจนประดิษฐ์, 2554) ดังนี้

- 1) การวางแผนทำกิจกรรมวางผังเมืองในวันหยุด (Planning Weekend)
- 2) วันปฏิบัติการวางแผน (Planning Day)
- 3) การประชุมสาธารณะเพื่อการวางแผนชุมชน (Community Planning Forum)
- 4) กลุ่มปฏิบัติการออกแบบ (Design Workshop)
- 5) การเปิดแสดงกิจกรรมสำหรับคนทั่วไป (Open House Event)
- 6) การจัดแสดงต่อสาธารณะแบบกลางแจ้ง (Street Stalls)
- 7) การแสดงนิทรรศการเชิงโต้ตอบ (Interactive Display)
- 8) การจัดแสดงในรูปแบบบนโต๊ะ (Table Scheme Display)
- 9) การแสดงนิทรรศการรูปตั้งอาคารแบบภาพผสมรวม (Elevation Montage)
- 10) การจัดช่วงเวลาสำหรับกระบวนการวางแผน (Process Planning Session)

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่นักออกแบบชุมชนเมืองประเทศอังกฤษเน้นเป็นอย่างมาก ซึ่งรูปแบบการนำมาปรับปรุงใช้ตามความเหมาะสมกับลักษณะท้องถิ่นในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 กระบวนการวางแผนเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนและเทคนิค 11 ประการ

1. การสังเกตโดยตรง (direct observation) เพื่อให้ทีมวางแผนได้ประจักษ์ในสภาพต่างๆ ของสภาพแวดล้อมที่จะวางแผน
2. การสัมภาษณ์และการถกเถียงแลกเปลี่ยนเฉพาะกลุ่ม (focus group discussion) ช่วยให้สามารถสร้างความคิดที่ตกผลึกในลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน ซึ่งอาจไม่เห็นได้จากการสังเกตโดยตรง
3. การวัดเชิงปริมาณ (measuring) เป็นการศึกษาเชิงปริมาณของสภาพต่างๆ ของสภาพแวดล้อม เช่น ความถี่ของคนเดินและยานพาหนะ ขนาดของแปลงที่ดิน ระยะทางของถนน เป็นต้น
4. การสำรวจทรัพยากรงานสังสรรค์ชุมชนตลอดจนคนและสถานที่ในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อโครงการข้อเสนอใดๆ ซึ่งก็คือการจัดทำทะเบียนนั่นเอง (surveying)
5. การจัดลำดับความสำคัญของปฏิบัติการต่างๆ (prioritizing) นับเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเป็นระยะๆ ซึ่งผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง จะต้องพิจารณาความจำเป็นของตนเองและความเหมาะสมเป็นไปได้ของโครงการที่จะดำเนินการ
6. การระดมสมอง (brainstorming) ใช้เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ได้ศึกษาวิเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหาชุมชน
7. การทำผังความสัมพันธ์ (diagramming) เพื่อแสดงข้อมูลเชิงระยะเวลาและเชิงประชากร ให้เข้าใจได้โดยภาพง่ายๆ
8. การจัดทำผังและหุ่นจำลอง (mapping and modeling) จะทำให้คนได้แสดงความรู้สึก สิ่งที่ได้รับรู้ ระบบเครือข่ายสังคม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ตลอดจนเพื่อประเมินข้อเสนอต่างๆ สำหรับการปรับปรุง
9. การเล่นเกมและบทบาทสมมติ ใช้สำหรับสร้างความตระหนักในกระบวนการวางแผนเพื่อแก้ไขสถานการณ์ที่ซับซ้อน และเพื่อให้ผู้ร่วมมีความเข้าใจความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง
10. การทำงานเป็นทีมในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการวางแผนจะช่วยสร้างความร่วมแรงร่วมใจกัน
11. การเริ่มต้นกระบวนการ เริ่มที่การค้นหาปัญหาและโอกาสในการจัดประชุมปฏิบัติการ (workshop)

จากที่กล่าวมาทีมวิจัยสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการทำผังชุมชนประกอบด้วย ความสำคัญของผังชุมชนคือ การที่สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในชุมชนว่า บริเวณใดจะเป็นพื้นที่ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ พื้นที่การเกษตร พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ อย่างเหมาะสมจะช่วยให้ ชุมชนน่าอยู่ในระยะยาวและกระบวนการวางแผนเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนและเทคนิค 11 ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่นำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้

2.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำผังชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบในการทำผังชุมชนเคมี แยกเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในดังนี้

1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่การเร่งรัดสร้างระบบชลประทาน พลังงาน ถนน ทางรถไฟและการคมนาคมอื่นๆ รวมทั้งโครงการบริการต่างๆ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ทำให้เกิดการสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค ซึ่งมีผลทำให้ริมฝั่งห้วยเขมมีขนาดกว้างขึ้นสามารถใช้เป็นทางในการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ของเกษตรกร

นโยบายรัฐ สืบเนื่องจากนโยบายรัฐที่จะเร่งรัดพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจนั้นทำให้เกิดโครงการต่างๆตามมากมาย เช่น โครงการกระจายโอกาสและอำนาจของรัฐบาล ซึ่งตำบลเขมมีทำโครงการสร้างคันดินพร้อมอาคารระบายน้ำที่ห้วยเขม เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค ปัจจุบันใช้ตั้งโรงสูบน้ำดิบ เพื่อใช้ในการผลิตน้ำประปาที่ใช้ในเขต 5 หมู่บ้าน โครงการนี้ทำให้ริมฝั่งห้วยเขมตอนกลางสามารถใช้สัญจรได้ นโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อการทำกิน รัฐบาลออกเอกสารสิทธิ์ คือ สปก.4-01 เมื่อมีการออกเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินเกษตรกรมีการปักเขตแดนที่ชัดเจนในที่ดินของตนเองคนที่มีที่ดินติดลำห้วยจะปักเขตแดนติดลำห้วย และมีการกันพื้นที่ของตนไม่ให้คนอื่นสัญจรหรือหาอาหารตามธรรมชาติได้เหมือนเดิม นโยบายกระจายรายได้และส่งเสริมการปลูกยางพาราเมื่อรัฐบาลส่งเสริมทำให้เกษตรกรขยายพื้นที่ปลูกยางพาราตามหัวไร่ปลายนา และตามที่ว่างเปล่าไม่เว้นแม้กระทั่งริมฝั่งห้วยเขม ทำให้ริมฝั่งห้วยเขมเกิดการเปลี่ยนแปลง คือจากที่เคยสัญจรไปมาได้ก็สัญจรไม่ได้

แผนแม่บทชุมชนตำบลเขม นักศึกษาสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน(มหาวิทยาลัยชีวิตเขม) รุ่นปี 2554 ได้ศึกษาเชิงปฏิบัติการแผนแม่บทชุมชน พบว่าในการต้มเกลือของบ้านเขมทุ่งนั้นมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย ส่วนดี คือ เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนส่วนข้อเสียทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อคนในชุมชน เช่นทำให้น้ำเค็มไหลลงสู่ลำห้วยเกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ ทำให้เกิดมลพิษ และเชื้อเพลิงที่ใช้ในช่วงแรก คือ ใช้ฟืนซึ่งฟืนที่ใช้ส่วนหนึ่งมาจากป่าไม้แถวริมฝั่งห้วยเขม

2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ พฤติกรรมการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนในการใช้พื้นที่สาธารณะ เช่น การขยายพื้นที่การเกษตรรุกป่าพื้นที่สาธารณะ การใช้สารเคมีที่ไม่ถูกวิธี การทิ้งเศษวัชพืชลงลำห้วย การขาดจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม ขาดการสร้างกติกากการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน

2.2 การมีส่วนร่วม (participation)

การมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กร หรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด

ความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วม เอกวิทย์ นวเศรษฐ ได้รวบรวมจาก ปาริชาติ

วลัยเสถียร และคณะ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ 2543:136-139) ไว้ดังนี้ (เอกวิทย์ นวเศรษฐ์, 2554:7-10)

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้รวบรวมผู้ให้นิยามของการมีส่วนร่วม และสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ 2543:136-139)

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541:10, 2526:253) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผลตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

โคเฮนและอัฟฟอฟ (Cohen and Uphoff 1981:6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

โดยเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้าร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981:5) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึง การมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ดร.สรยุทธ์ จันสุข ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้คิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น

การมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมพัฒนาไม่ใช่กระทำโดย นำประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ได้จัดทำขึ้น และหมู่บ้านหรือชุมชนมีกิจกรรม และวิธีดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สำหรับการกำหนดนโยบาย การพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชน ในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ การกำหนดวัตถุประสงค์และวางแผนในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินโครงการของชุมชน ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยการมีส่วนร่วมแบบตัวแทนหรือเป็นไปได้โดยการได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

2.2.2 แนวคิดและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

แนวคิดและความสำคัญของการมีส่วนร่วม อคิน รพีพัฒน์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตนเองไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน มิใช่การบังคับ การขอร้อง การขู่ เชิญ หรือการเสียสละ และแตกต่างจากการให้ความร่วมมือ (อคิน รพีพัฒน์และคณะ, 2525) โดยทั่วไป การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับด้วยกันคือ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม (Organizer)
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่างๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันกับผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานสนาม

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอๆ ในการพัฒนาชุมชน คือ ประชาชนได้มีส่วนร่วมในระดับที่ 4 เท่านั้นส่วนการมีส่วนร่วมในระดับที่ 1,2,3 และ 5 นั้นขาดหายไป แต่ผู้บริหารโครงการก็อาจมักจะถือว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมแล้ว ความจริงการมีส่วนร่วมในระดับที่ 1,2 และ 3 อาจถือได้ว่าเป็นหัวใจของการมีส่วนร่วมทีเดียว เพราะการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งปัญหา และเลือกสรรวิธีการ ตลอดจนวางแผนการแก้ปัญหา จะเป็นสิ่งที่เสริมสร้างประชาชนให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้

อภิญา กังสนารักษ์ (2544:14-15) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมคือ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น และได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่ามีผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

การวางแผนเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน (Community Action Planning - CAP) เป็นแนวทางการวางแผนและออกแบบที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการออกแบบ ดำเนินการ

ตามแบบ รวมไปถึงการจัดการโครงการต่างๆ ของชุมชนเองลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นคือ เป็นการวางผังโดยการมีส่วนร่วมเป็นหลัก การวางผังเชิงปฏิบัติการโดยชุมชน อาจจะครอบคลุมเนื้อหาที่กว้างขวาง แต่กระบวนการวางผังนั้นกลับเริ่มต้นที่โครงการเล็กๆ และค่อยๆ เพิ่มเติมไปที่ละเอียดละน้อยอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ โดยส่งเสริมเทคโนโลยีที่ประหยัดและเหมาะสมพร้อมทั้งธุรกิจในชุมชนเอง การมีส่วนร่วมของผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องนับเป็นหัวใจของการวางผังเชิงปฏิบัติการ แต่สำหรับการวางผังเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนนั้น ใจความใหญ่อยู่ที่การสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มได้แก่ระหว่างรัฐและองค์กรพัฒนา ระหว่างองค์กรรัฐที่แข่งขันกันเอง และระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่กำลังแข่งขันกันอยู่ ที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนและองค์กรต่างๆ เชื่อว่าผลประโยชน์ของพวกเขาเองนั้นจะได้รับการสนองตอบที่ดีขึ้นจากการสร้างพันธมิตร มากกว่าเมื่อไม่มีพวกเขาร่วมอยู่ด้วย

2.2.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม คูฟแมน (Koufman, 1949:7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษาขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ประยูรย์ ศรีประสาธน์ (2542:5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัยดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

2.2.4 กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจ เพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจเพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย ในการบริหารราชการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ดังนั้น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 จึงต่างให้ความสำคัญต่อการบริหารราชการอย่างโปร่งใส สุจริต เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐในทุกระดับหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จัดหม้ายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็นการสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชน จะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลาขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะ และศักยภาพของแนวทางการพัฒนาชุมชนในทุกระดับควบคู่กันไปด้วย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

สุภางค์ จันทาวินิช : 2543 หน้า 67-73) ได้ให้แนวคิดในการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะที่สามารถแยกแยะให้เห็นความแตกต่างได้ดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม แตกต่างจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) คือ วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นการที่นักวิจัยทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลในสนาม โดยที่นักวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ ให้

ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วยมีส่วนร่วมในการช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ

เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการโดยประชาชนมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action

Research)

สินธุ์ สโรบล ได้อธิบายถึง เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการโดยประชาชนมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) ไว้ว่า PAR เป็นวิธีการที่ช่วยให้ประชาชนสามารถรวมตัวกัน โดยอาศัยเงื่อนไขของการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชน ด้วยระบบข้อมูลของชุมชน ทั้งนี้เทคนิควิธีนี้มีความเชื่อมั่นว่าข้อมูลจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา และสามารถวิเคราะห์ปัญหาผ่านข้อมูลที่ประชาชนสัมผัสอยู่ได้

PAR มีขั้นตอนที่สำคัญคือ ระยะแรกก่อนทำวิจัย เป็นการคัดเลือกชุมชน และทำความเข้าใจกับชุมชน มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งการให้คำอธิบายวิธีการของงานวิจัย มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งการให้คำอธิบายวิธีการของงานวิจัย ระยะต่อมาเป็นการลงมือทำวิจัย ระยะนี้เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ทีมวิจัยเริ่มวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การออกแบบวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลต่อเวทีประชาคม ระยะที่สามเป็นการวางแผนวิจัยปฏิบัติการ โดยมีการทำแผนงานโครงการที่ชุมชนต้องการแก้ไขปัญหา มีการวางแผนกิจกรรม แผนงบประมาณและบุคลากรที่เข้าร่วม ระยะที่สี่เป็นการนำแผนวิจัยไปปฏิบัติ โดยมีการชี้แจงถึงแผนงานที่จะลงปฏิบัติการให้กับทีมงาน รวมทั้งอาสาสมัครที่จะเข้าร่วมปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผล การปฏิบัติการโดยใช้เทคนิคการติดตามไม่ซับซ้อน และมีการนำเสนอผลการติดตามและประเมินผลต่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน

PAR เป็นเทคนิคที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประยุกต์ใช้โดยเฉพาะการเน้นให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยในด้านของการศึกษาหาสาเหตุและปัญหาของชุมชน มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามทิศทางที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการจะเปลี่ยนแปลง (สินธุ์ สโรบล, 2552 : 38)

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้อธิบายเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยประชาชนมีส่วนร่วม(PAR) ไว้ว่าเป็นวิธีช่วยให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันขึ้นมาในรูปขององค์กรประชาชน และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็งทั้งโครงสร้างและการดำเนินงานโดยอาศัยเงื่อนไขของการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนด้วยระบบข้อมูล ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และทำการพัฒนาต่อไปได้

หัวใจของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมคือ การจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะฉะนั้น การจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ต้องทำควบคู่กันไปโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคลากร และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ในรูปของการรวมตัวเป็นองค์กรโดยมีนักวิจัยภายนอกชุมชน ทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กร ช่วยอบรมความรู้และทักษะของการทำวิจัยให้แก่ชุมชนและระวัง

ในการครอบงำความคิดและตัดสินใจของชุมชนและส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการ PAR โดยการช่วยประสานงาน การให้ความรู้ทางวิชาการ และเทคนิคต่างๆ

ขั้นตอนของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre-Research Phase) ได้แก่

- 1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
- 1.2 การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน
- 1.3 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
- 1.4 การแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

2. ระยะของการทำวิจัย (Research Phase)

- 2.1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
- 2.2 การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น
- 2.3 การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนด

แนวทางแก้ไข

- 2.4 การออกแบบการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล
- 2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 2.6 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมหมู่บ้าน

3. ระยะการจัดทำแผน (Planning Phase)

- 3.1 การอบรมทีมงานวางแผนท้องถิ่น
- 3.2 การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม
- 3.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน
- 3.4 การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
- 3.5 การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล

4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)

- 4.1 การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร
- 4.2 การอบรมทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร

5. ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) ควรมีการตั้งทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานขึ้นมา แล้วอบรมเทคนิคการติดตามและ ประเมินผลอย่างง่าย เพื่อติดตามการทำงานของฝ่ายปฏิบัติทุกระยะ ทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานจะต้องรวบรวมข้อมูลผลการประเมินเสนอต่อที่ประชุมหมู่บ้าน รับทราบและให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ให้ชาวบ้านได้เห็นผลงานที่เกิดจากความพยายามร่วมกันของทุกฝ่ายในการช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546:110)

สรุป กระบวนการมีส่วนร่วมคือ การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการลงมือปฏิบัติ การแบ่งปันผลประโยชน์และการประเมินโดย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม เช่น อายุ เพศ อาชีพ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ และในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะต้องให้ความสำคัญในเรื่องการให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การให้ความมี

อำนาจบทบาทหน้าที่ และความสำคัญกับประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ทีมวิจัยนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ตั้งแต่การเก็บข้อมูล การประชาคมเพื่อนำไปสู่การสร้างกติการ่วมกันในการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

2.3 พื้นที่สาธารณะ

2.3.1 ความหมาย

ที่สาธารณประโยชน์ หมายถึงที่ดินที่ทางราชการได้จัดให้หรือสงวนไว้เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันตามสภาพแห่งพื้นที่นั้น หรือที่ดินที่ประชาชนได้ใช้หรือเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาก่อนไม่ว่าปัจจุบันจะยังใช้อยู่หรือเลิกใช้แล้วก็ตาม เช่น ที่ท่าเล เลี้ยวสัตว์ ป่าช้าฝางและเผาตพห้วยหนอง ที่ชายตลิ่ง ทางหลวง ทะเลสาบเป็นต้น ตามกฎหมายถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผู้ใดจะเข้ายึดถือครอบครองเพื่อประโยชน์แต่เฉพาะตนนั้นไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามที่ระเบียบและกฎหมายกำหนดไว้ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดและได้รับโทษตามกฎหมายที่ดินหรือกฎหมายอื่นที่กำหนดไว้โดยเฉพาะ

สาธารณสมบัติของแผ่นดิน คือ ทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดิน ซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน และจะโอนแก่กันไม่ได้ ห้ามมิให้มีการยกความขึ้นต่อผู้กับแผ่นดิน ห้ามมิให้ยึดทรัพย์สินของแผ่นดิน

คำนิยามเกี่ยวกับที่ดิน ที่ดิน หมายถึง พื้นที่ดินทั่วไป และให้หมายรวมถึงพื้นที่ที่เป็น ภูเขา ห้วยหนอง คลองบึง ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลด้วยสิทธิในที่ดิน หมายถึง กรรมสิทธิ์และการให้ความหมายรวมถึงครอบครองด้วยใบจองหมายถึงหนังสือแสดงความยินยอมให้เข้าครอบครองที่ดินชั่วคราว หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์ หมายถึง หนังสือรับรองจากพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าได้ทำประโยชน์แล้วโฉนดที่ดิน หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินและรวมถึงโฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่า ได้ทำประโยชน์แล้ว

สรุป สิ่งที่น่าสนใจในการวิจัย คือ ให้คนในชุมชนรู้ความหมายของพื้นที่สาธารณะที่ถ้องแท้เพื่อจะได้เข้าใจว่าตัวเองมีสิทธิแค่ไหนในพื้นที่ตรงนั้น

กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หมายถึง การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองในที่ดินเพื่อเกษตรกรรม รวมตลอดถึงการจัดการที่อยู่อาศัยในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนั้น โดยรัฐนำที่ดินของรัฐ หรือที่ดินที่รัฐจัดซื้อ หรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดินเกินสิทธิตาม พระราชบัญญัติฉบับนี้ เพื่อจัดให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินของตนเอง หรือมีเล็กน้อยไม่เพียงพอต่อการครองชีพ และสถาบันการเกษตรได้เข้าซื้อ เข้าเข้าทำประโยชน์โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม การปรับปรุงทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิตและจำหน่ายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

หนังสือรับมอบที่ดิน (ส.ป.ก. 4-28) เป็นหลักฐานแสดงว่าได้รับมอบที่ดินและได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดิน จากกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด (คปจ.) ซึ่งมีขอบเขตแปลงที่ดินที่ได้รับมอบจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01) เป็นหลักฐานแสดงการได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินตามกฎหมายการปฏิรูปที่ดิน

เขตปฏิรูปที่ดิน หมายความว่า เขตที่ดินที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ที่ดินของรัฐ หมายความว่า บรรดาที่ดินทั้งหลาย อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน หรือสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้อนุมัติให้บุคคลเข้าอยู่อาศัย หรือทำประโยชน์ตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

เจ้าของที่ดิน หมายความว่า ผู้มีสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน

เกษตรกรรม หมายความว่า การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำและกิจการอื่นตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เกษตรกร หมายความว่า ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และให้หมายความรวมถึงบุคคลผู้ยากจนหรือผู้จบการศึกษาทางเกษตรกรรม หรือผู้เป็นบุตรของเกษตรกร บรรดาซึ่งไม่มีที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นของตนเองและประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาด้วย

สถาบันเกษตรกร หมายความว่า กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร ชุมชนสหกรณ์การเกษตรตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์

การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หมายความว่า การเช่าหรือการเช่าช่วงโดยได้รับความยินยอมจาก ผู้ให้เช่าซึ่งที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ไม่ว่าการเช่าหรือการเช่าช่วงนั้นจะมีหลักฐานเป็นหนังสือหรือไม่ก็ตาม และให้หมายความรวมถึงการยินยอมให้ใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยได้รับค่าเช่าที่ดิน และการทำนิติกรรมอื่นใดเพื่อเป็นการอำพรางการเช่าดังกล่าว

ค่าเช่าที่ดิน หมายความว่า ผลผลิตเกษตรกรรม เงินหรือทรัพย์สินอื่นใด ซึ่งเป็นค่าตอบแทนการเช่าที่ดิน และให้หมายความรวมถึงประโยชน์อื่นใดอันอาจคำนวณเป็นเงินได้ที่ผู้ให้เช่าที่ดินหรือบุคคลอื่นได้รับเพื่อตอบแทนการให้เช่าที่ดินทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อม

เจ้าของที่ดินผู้ประกอบเกษตรกรรมด้วยตนเอง หมายความว่า เจ้าของที่ดินผู้ซึ่งดำเนินการผลิตด้านเกษตรกรรมโดยเป็นผู้ลงทุนและได้ประโยชน์จากผลผลิตนั้นโดยตรงและไม่เป็นผู้ให้เช่าที่ดินนั้น

บุคคลในครอบครัวเดียวกัน หมายความว่า คู่สมรสและผู้สืบสันดานที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ
สรุป สิ่งที่น่าสนใจในงานวิจัย คือ กฎหมายเกี่ยวกับการถือครองและสิทธิของบุคคลที่ถือครองในที่ดินนั้น มานำเสนอให้ผู้ถือครองที่ดินในเขตพื้นที่วิจัยได้รู้ว่าตัวผู้ถือครองที่ดินนั้นมีสิทธิ์แค่ไหน อย่างไรในที่ดินที่ตัวเองถือครอง

จากที่กล่าวมาที่มวิจัยสรุปได้ว่า พื้นที่สาธารณะ หมายถึง พื้นที่ที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินคือ ทรัพย์สินของแผ่นดิน ซึ่งใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน และจะโอนแก่กันไม่ได้ ห้ามมิให้มีการยกความขึ้นต่อสู้กับแผ่นดิน ห้ามมิให้ยึดทรัพย์สินของแผ่นดิน

2.3.2 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะ (public space) เป็นพื้นที่ในโลกทางสังคมซึ่งปัจเจกบุคคลมาพบปะพูดคุย และอภิปรายกันอย่างเสรี ในประเด็นปัญหาทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ประเด็นจากการอภิปรายโต้เถียงปัญหา ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะถูกตีแผ่แลกเปลี่ยนกันในพื้นที่สาธารณะก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน และนำไปสู่การตัดสินใจ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางการเมืองของสาธารณชนในอันดับต่อไป พื้นที่สาธารณะจึงเป็นอาณานิคมที่เกี่ยวกับการสื่อสาร การสร้างความรู้สึกเป็นส่วนรวม (sense of public) และผลประโยชน์ของส่วนรวม พื้นที่สาธารณะเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมกล่าวคือ รูปธรรมของพื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ทางกายภาพที่กำหนดขอบเขตไว้แน่นอน เช่นร้านกาแฟ ลานประชาชน จตุรัสกลางเมือง สวนสาธารณะ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนพื้นที่นามธรรม เช่น สื่อมวลชน สื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มทางสังคม หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

พื้นที่สาธารณะ คำนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในผลงานของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมัน และถูกนำมาศึกษากันอย่างกว้างขวาง ในทางสังคมศาสตร์

เมื่อเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) นักวิชาการชาวเยอรมันได้เสนอผลงานชื่อ “การแปลงรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ” (The Structural Transformation of the Public Sphere: an Inquiry into a Category of Bourgeois Society) ในปี ค.ศ. 1962 สำหรับฮาเบอร์มาส นั้น นับตั้งแต่ปีค.ศ. 1960 เขาเป็นสมาชิกของสำนักแฟรงเฟิร์ตที่สนใจการวิพากษ์วิจารณ์ระบบและโครงสร้างทางสังคมนักวิชาการในกลุ่มนี้สร้างผลงานไว้มากมาย ในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 โดยเฉพาะทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) แนวคิดในสำนักนี้เห็นว่า ทศนะพื้นฐานในเรื่องของ ความมีเหตุมีผล (rationality) ของมนุษยชาติที่พัฒนามาจากความป่าเถื่อน ไร้เหตุผลเป็นทศนะที่ ผิดพลาด เพราะความขัดแย้งสับสนของสังคม สงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรือเหตุการณ์ความ รุนแรงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 นั้น มนุษยชาติยังไม่ได้เดินไปถึง ความมีเหตุมีผลสักเท่าไร โดยเฉพาะระบบทุนนิยมด้วยแล้ว ยิ่งเป็นระบบที่ไร้เหตุผลมากที่สุด แต่ฮา เบอร์มาสกลับมีความเห็นว่า การที่ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ไร้เหตุผลนั้น ก็เนื่องจากเส้นทางการ พัฒนาความมีเหตุมีผลของมนุษยชาตินั้น ยังเดินทางไม่ถึงจุดหมายปลายทาง มนุษยชาติ จึง จำเป็นต้องก้าวเดินต่อไปด้วยความมีเหตุมีผล และแนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” ก็เป็นข้อเสนอ รูปธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษยชาติจะสามารถดำเนินภารกิจเรื่องความมีเหตุมีผลให้ลุล่วงไปได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 166, วิภา อุดมฉันท, 2544 : 158)

ฮาเบอร์มาสได้อธิบายถึงกระบวนการเกิดสำนักสาธารณะ (สำนักส่วนรวม) ว่ามาจากการที่ ปัจเจกบุคคลใช้ความรู้และแสดงออกทางความคิดอย่างมีเหตุผล อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ ส่งผลให้ สาธารณชน (public) เริ่มสามารถเข้าถึงและยึดครองมณฑลสาธารณะที่เคยถูกควบคุมโดยรัฐได้ และ ต่อมาพื้นที่ดังกล่าว ก็ได้แปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์การเมือง รวมทั้งการ วิพากษ์วิจารณ์ตัวอำนาจรัฐด้วยพื้นที่สาธารณะจึงกลายเป็นอำนาจใหม่ที่ท้าทายอำนาจเดิมของสังคม

ศักดินาในยุโรปการแปลงรูปของพื้นที่สาธารณะที่อดีตเคยผูกขาดอยู่แต่เฉพาะคนบางกลุ่มมาสู่มวลชนโดยทั่วไปเกิดขึ้นได้อย่างไรปรากฏการณ์ดังกล่าว ฮาเบอร์มาสได้ศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันตกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมาโดยพบว่า ยุโรปในช่วงเวลานั้นเป็นสังคมที่มีแต่สถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนาเท่านั้นที่มีอภิสิทธิ์ในการเข้าถึงและครอบครองพื้นที่ทางการเมือง ชนชั้นกษัตริย์ ชนชั้นสูงและพระเท่านั้นที่มีอำนาจในการตัดสินใจกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ (คนหมู่มาก) เช่น การออกกฎหมาย การถืออำนาจครอบครองที่ดิน การผูกขาดความรู้และอำนาจ การผูกขาดการโฆษณาเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณะ เป็นต้น การปรากฏตัวเพื่อให้เป็นที่รู้จักในสังคมไม่ใช่เรื่องที่ใครก็สามารถกระทำได้ แต่บุคคลนั้นจะต้องมีสถานภาพทางสังคมเพียงพอในฐานะที่เป็น “บุคคลสาธารณะ” (1) และเพื่อที่จะรักษาอภิสิทธิ์ในพื้นที่สาธารณะทางการเมืองของตน รัฐยังกำหนดอำนาจที่จะใช้ความรุนแรงปราบปรามคนกลุ่มอื่นที่รุกร้าเข้ามาในพื้นที่สาธารณะดังกล่าวได้ด้วย

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก็ได้เกิดการขยายตัวทางการค้าทางทะเล การตื่นตัวทางศิลปวิทยาการต่างๆก่อให้เกิดกลุ่มพ่อค้า นักคิด ปัญญาชนมากมาย เศรษฐกิจและความรู้ไม่ได้ถูกผูกขาดไว้ที่ชนชั้นสูงหรือพระบาทหลวงอีกต่อไป แต่เกิดเป็นชนชั้นใหม่ในสังคมที่อยู่กึ่งกลางระหว่างชนชั้นศักดินากับสามัญชนชั้นล่างที่เรียกว่า ชนชั้นกลาง (กระฎุมพีหรือ bourgeois-บัวร์ชัว) ประกอบกับยุคสมัยดังกล่าวเป็นช่วงของการพัฒนาความเป็นเมืองหรือมหานคร (urbanisation) ทั้งในอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ฮอลแลนด์ ฯลฯ เริ่มปรากฏพื้นที่สาธารณะใหม่ของชนกลุ่มใหม่ที่มาพบปะสังสรรค์ เสวนากันตามร้านกาแฟ โรงเหล้า ห้างโถงหรือห้องรับแขกของเหล่าชนชั้นกลางอันเป็นพื้นที่ที่ปลอดจากอำนาจราชสำนักและศาสนากิจกรรมที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวกระทำคือ การนัดพบปะกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการค้า ความรู้ และประสบการณ์ใหม่ จากการเดินทางไปยังดินแดนไกลโพ้น ข้อเขียนหรือบทความทางปรัชญา วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ วรรณกรรมแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ที่พัฒนาขึ้นมีการพูดคุยถกเถียงกันอย่างมีอิสระ เสรีและมีเหตุผลในเรื่องต่างๆ เช่น กฎหมาย การเมืองการปกครอง ปรัชญา การวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันนี้ดำเนินไปบนหลักของความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยมีบทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์เป็นองค์ประกอบสำคัญ(ฮาเบอร์มาสใช้คำว่า“publicity”ในความหมายกว้างที่หมายถึงการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและประเด็นการถกเถียงผ่านสื่อกลาง) กล่าวคือ เรื่องที่พูดคุยกันจะเป็นประเด็นของผลประโยชน์ร่วมกันที่สมาชิกแต่ละคนได้รับข่าวสารมาจากสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ใบประกาศ ฯลฯ ฮาเบอร์มาสชี้ให้เห็นว่านี่คือจุดเริ่มต้นที่อาณาเขตหรือพื้นที่ส่วนตัว (private sphere ภายในครอบครัวหรือกลุ่มเฉพาะ) ได้เคลื่อนออกมาสู่มณฑลสาธารณะ และบางเรื่องก็ได้หลอมรวมเป็นสิ่งเดียวกัน โดยเฉพาะ ในประเด็นที่เกี่ยวกับชีวิตการเมือง นอกจากนี้ ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของประชาชนที่ขยายวงกว้างมากขึ้นนำไปสู่หลักของการคัดเลือก (principle of selection) ไม่ว่าจะเป็นการเลือกข่าวสารความรู้ วิทยาการการคัดสรรผู้มีความรู้ ผู้มีอำนาจ และนำไปสู่การจัดโครงสร้างใหม่ทางสังคมแบบใหม่และการครอบครองทรัพย์สินของคนกลุ่มใหม่ในยุคสมัยนั้น

อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่สาธารณะดังกล่าว ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต่อสู้ทางการเมือง ของชนชั้นกลางด้วย เพราะนอกจากการพูดคุยดังกล่าวจะเป็นช่องทางให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตรสาธารณะแล้ว ยังสามารถตรวจสอบรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ในขณะนั้นได้ด้วย หลังจากนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือ กลุ่มพื้นที่สาธารณะนั้นก็จะเป็นช่องทางให้เอาข้อสรุปหรือข้อเสนอไปต่อรองกับชนชั้นกษัตริย์หรือขุนนาง พื้นที่สาธารณะจึงเท่ากับเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตัวในฐานะ “พลเมือง” และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตรสาธารณะของสังคม แต่นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 พื้นที่สาธารณะในฐานะที่เป็นพื้นที่ของ “เหตุผล” ตามความหมายของฮาเบอร์มาสกลับเริ่มถดถอยลดบทบาทลง การเผยแพร่เสียงวิพากษ์วิจารณ์ ได้แปรเปลี่ยนไปสู่สนองตอบผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่าทางการเมือง ทำให้ข้อมูลข่าวสารแปรรูปจากความรู้ ข่าวสารไปสู่การโฆษณาสินค้า การโฆษณาชวนเชื่อและการบิดเบือน ฮาเบอร์มาสชี้ให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง ได้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะอันเกิดจากการเติบโตของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ในยุโรปตะวันตก และเช่นเดียวกัน เขาได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งกันระหว่างอุดมคติของความเท่าเทียมกันบนฐานของแนวคิดเสรีนิยมกับความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยกลไกหรือความสัมพันธ์ของการค้าการตลาด (Dahlgren, 1994)

ประเด็นถกเถียงถึงความเป็นอุดมคติของพื้นที่สาธารณะ การศึกษาเรื่องพื้นที่สาธารณะยังคงมีข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์ ในหลายประเด็นจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เกี่ยวกับการแสดงบทบาทเชิงสัญลักษณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ที่แสดงตัวในพื้นที่สาธารณะ บ้างก็วิจารณ์งานของฮาเบอร์มาสว่า เขาได้ทำให้พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางในช่วงต้น กลายเป็นอุดมคติ โดยการนำเสนอพื้นที่ดังกล่าว ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนา และถกเถียงกันอย่างมีเหตุผล ซึ่งในความเป็นจริงอาจมีกลุ่มคนบางกลุ่มได้ถูกกีดกันหรือเบียดขับออกไปจากพื้นที่นั้นแล้ว และด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมในพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกจำกัด การเมืองไม่ว่าจะยุคสมัยใดย่อมหนีไม่พ้นเรื่องของผลประโยชน์และอำนาจ หรือแม้แต่การสนทนาและการถกเถียง เราจึงยังคงเห็นภาพของพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง ที่ถูกยึดครองหรือครอบงำโดยคนผิวขาว คนส่วนใหญ่ ผู้ชาย ชนชั้นนำ หรือนายทุน ในขณะที่พื้นที่สาธารณะของชนชั้นล่าง ชนชั้นแรงงาน แม่บ้าน หรือชนกลุ่มน้อยอื่นๆ แทบจะไม่ปรากฏให้เห็นในงานของเขา บ้างก็วิจารณ์ว่าการวิเคราะห์ของฮาเบอร์มาสยังมีความคลุมเครือเพราะยังขาดการนำเสนอประเด็นปัญหาอื่นๆ ที่สำคัญและดูเหมือนจะเป็นการขยายภาพเกินจริง กล่าวคือ ด้านหนึ่งวาทกรรมของชนชั้นกลางไม่เคยแสดงออกถึง ระดับของการใช้เหตุผลอย่างที่ ฮาเบอร์มาสกล่าวถึงส่วนอีกด้านหนึ่งในขณะที่ระบบทุนนิยมกำลังก้าวเดินไปข้างหน้าสถานการณ์ดังกล่าวกลับไม่ได้ถูกขัดขวางอย่างที่ฮาเบอร์มาสชี้ให้เห็นพื้นที่สาธารณะจึงเป็นปัญหาเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์มากกว่า (Dahlgren, 1994) ส่วนฮาเบอร์มาสก็ยอมรับว่า เขาได้นำเสนอภาพที่ไม่เป็นจริงได้ทั้งหมดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เป็นอิสระ และมีเสรีภาพของพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง และควรที่จะทำให้มันชัดเจนขึ้นด้วยว่า เขากำลังสถาปนาแบบฉบับที่เป็นเพียงอุดมคติอันหนึ่ง (Habermas, 1993 : III) แม้ว่าจะยังมีข้อถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ แต่งานของฮาเบอร์มาสก็ถือว่าเป็น

การจุดประเด็นให้เกิดการขบคิด และศึกษาถึงกระบวนการเกิด และปรับเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวในแต่ละยุคสมัย トラบใดที่เรายังคงยึดถือคุณค่าของสังคมประชาธิปไตยแบบเสรี

การเกิดความเห็นสาธารณะ (public opinion) (2) แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ ของฮาเบอร์มาส ดังที่ได้กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของเขาในเรื่องของการสื่อสารที่เรียกว่า ความมีเหตุผลเชิงการสื่อสาร (communicative rationality) ที่จะทำให้ความเป็นตัวตน (selfhood) ทั้งระดับปัจเจกและระดับสังคมเกิดขึ้นได้ เพราะคนที่ต้องการเสรีภาพนั้น ต้องเป็นคนที่มีความตระหนักในตัวตนของตัวเองเสียก่อน อีกประการหนึ่ง หากมีการสื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน จะทำให้แต่ละฝ่าย สามารถเข้าถึงความเป็นอัตวิสัย ซึ่งกันและกัน (intersubjectivity) เข้าใจกันและกัน และสามารถเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ได้ในท้ายที่สุด นั่นหมายความว่า การสื่อสารเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการปลดปล่อยสังคมให้มีเสรีภาพ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 157-179) และจะสามารถทำให้เกิดบรรทัดฐานที่จะวิจารณ์ความบิดเบือนต่างๆ ได้

เมื่อพิจารณาตัวแบบระบบ การสื่อสารทางการเมือง องค์ประกอบสำคัญในระบบ ก็คือความเห็นสาธารณะ (public opinion) เนื่องจากเป็นภาพรวมของค่านิยมและความเชื่อมั่นร่วมกันของประชาชนต่อระบบการเมือง ทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้เจตจำนงของประชาชน และเข้าใจข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชน แล้วนำไปกำหนดนโยบายและดำเนินการให้สอดคล้องกับเจตจำนงและความต้องการของประชาชนนั้น ในขณะเดียวกัน ความเห็นสาธารณะยังเป็นเครื่องมือในการควบคุม ต่อบังคับ กัดดัน หรือตรวจสอบรัฐบาลของประชาชนได้ด้วย ความเห็นสาธารณะจึงเป็นกระบวนการย้อนกลับสารเพื่อปรับสมดุลในระบบการสื่อสารและระบบการเมืองและเป็นส่วนหนึ่งของระบบการตัดสินใจนโยบาย แต่ทั้งนี้ เรามักจะสับสนบ่อยๆ ถึงความหมายของความเห็นสาธารณะกับเสียงส่วนใหญ่ (majority) เช่นเดียวกับที่เราจะสับสนระหว่างคำว่า “สาธารณะ” กับ “ฝูงชน” โดยลืมไปว่าความเห็นสาธารณะนั้นดำเนินไปด้วยพลังทางการเมืองและพลังของความคิดเห็นที่มักจะเป็นข้อถกเถียง ลื่นไหล และประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลาย เช่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวอนุรักษนิยมกับกลุ่มปฏิรูปที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะความเห็นใดความเห็นหนึ่งของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว แต่เป็นพลังทางความคิดที่ขับเคลื่อนในช่วงเวลาหนึ่งและจะมีส่วนในการกำหนดการตัดสินใจทางการเมืองของผู้มีอำนาจ หรือของประชาชนได้ ความเห็นสาธารณะจึงมีความซับซ้อนมากกว่าจะถูกมองเพียงความเห็นของคนส่วนใหญ่แล้วละเลยความเห็นของเสียงส่วนน้อย เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่เราจะสามารถกำหนดขอบเขตตายตัวระหว่างความเป็นปัจเจก (ส่วนตัว) กับจุลรวม (สาธารณะ) ของความคิดเห็นหรือการใคร่ครวญตัดสินใจ (judgment) ดังนั้นบ่อยครั้งที่เราจึงมักเห็นคนที่มีความเห็นคล้อยตามความเห็นของคนส่วนใหญ่ หรือพบการกล่าวอ้างความเห็นของตน (ส่วนตัว) ว่าเป็นความเห็นหรือมติของสาธารณะ

ความเห็นสาธารณะเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการก่อตัวของพื้นที่สาธารณะ ในงานของฮาเบอร์มาส เขาได้วิเคราะห์การเกิดความเห็นสาธารณะในพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางโดยอ้างว่า พื้นที่สาธารณะทำให้เรา (1) เข้าถึงความเป็นสากล (2) ก่อให้เกิดการถกเถียงอย่างมีเหตุผล และ (3) ลดความเหลื่อมล้ำ แต่อย่างไรก็ตาม จากการวิพากษ์วิจารณ์ ถึงอุดมคติของพื้นที่สาธารณะของนักวิชาการต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ฮาเบอร์มาสก็เหมือนจะเชื่อว่า ลักษณะทั้งสามดังกล่าว

ไม่มีอยู่จริงอีกต่อไปแม้แต่ในประเทศประชาธิปไตยเสรีตะวันตก เพราะปัจจุบัน ความคิดเห็นสาธารณะกำลังถูกรวบรวบ ด้วยชนชั้นนำอย่างเข้มข้น (Habermas, 1993 : XIX) ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเห็นสาธารณะและพื้นที่สาธารณะเห็นได้จากข้อเสนอของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสที่เชื่อว่าตัวความคิดเห็นของสาธารณะนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างเหมือน “งานฝีมือที่บริสุทธิ์และไม่ซับซ้อน” โดยทำหน้าที่อำพรางความเห็นที่เป็นผลผลิตของระบบพลังอำนาจและความตึงเครียด และการนำเสนอความเห็น ในเชิงปริมาณด้วยสัดส่วนร้อยละ ก็ดูเหมือนจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและแนบเนียนที่สุดในการสะท้อนความคิดเห็นเหล่านั้น นอกจากนี้ บูร์ดิเยอ ยังได้เพิ่มเติมอีกว่า ผลกระทบเบื้องต้นของการสำรวจความคิดเห็นก็คือการสถาปนาความคิด (idea) ที่มีอยู่แล้วให้เป็นความเห็นสาธารณะที่เป็นเอกฉันท์ ดังนั้น มันได้สร้างความชอบธรรมให้การเมืองและตอกย้ำถึงความสัมพันธ์ของพลังอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่ในสังคม (Bourdieu, 1972)

สื่อมวลชนกับการสร้างพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตย สื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มีอิทธิพลและมีบทบาทอย่างมากในพื้นที่สาธารณะด้วยความสามารถในการกระจายข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นออกไปในวงกว้างผ่านเทคโนโลยีที่นับวันจะยิ่งทวีความก้าวหน้ารวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น Bernard Miège (1996, 1997) ได้วิเคราะห์บทบาทของการสื่อสาร ในการสร้างพื้นที่สาธารณะ ตลอดช่วงระยะเวลานับตั้งแต่ การเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะในยุโรป โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาของการสื่อสาร ที่ทำให้พื้นที่สาธารณะขยายและแตกตัวออกไปอย่างกว้างขวางได้แก่ 1) การเกิดหนังสือพิมพ์การเมืองหรือหนังสือพิมพ์ความคิดเห็นในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 2) การเกิดหนังสือพิมพ์ธุรกิจนับตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 3) การเกิดสื่อวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 และ 4) การเกิดการโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะการรณรงค์ทางการเมืองตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม จากการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบัน เราอาจมองช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่ 5 ของการสื่อสารได้ เมื่อธรรมชาติของหนังสือพิมพ์เปลี่ยนแปลงไป สื่อประเภทนี้ก็หมดบทบาทลง เมื่อสื่อสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตได้ถือกำเนิดขึ้นมานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 80 เป็นต้นมา จวบจนถึง ยุคของสื่อสังคมออนไลน์ จึงมีคำถามว่าสื่อใหม่เหล่านี้ จะมีบทบาทในการสร้างพื้นที่สาธารณะอย่างไร มีนักวิชาการบางท่าน เช่น Scannell & Cardiff (1989) ให้ความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อการสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสื่อประเภทคอมพิวเตอร์ที่มีธรรมชาติที่เหมาะสมอย่างยิ่ง สำหรับการโต้เถียงอภิปราย แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านตัวสื่อกลาง (mediated communication) มิใช่การสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication)

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับการสร้างสังคมประชาธิปไตยยุคใหม่นั้น สังคมประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่มีความรอบรู้ สามารถตัดสินใจปัญหาทางการเมืองด้วยตัวเอง แต่ในสังคมขนาดใหญ่และมีความสลับซับซ้อนเช่นทุกวันนี้ การที่พลเมืองทุกคนจะมีส่วนร่วมและตัดสินใจในกิจการทุกอย่างด้วยตัวเองเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงจำเป็นต้องกระทำผ่านตัวแทนหรือ “ผู้แทน” ที่พลเมืองเลือกขึ้นมาให้ทำหน้าที่ทางการเมืองแทนพวกเขาจึงกล่าวได้ว่า การเลือกผู้แทนแบบประชาธิปไตยในยุคใหม่ เป็นวิธีการที่ทำให้

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองอ่อนแอ ดังนั้น เพื่อให้ระบอบตัวแทนดังกล่าวก่อผลเสียต่อกระบวนการประชาธิปไตยน้อยที่สุด สื่อมวลชนจึงมีหน้าที่ต้องเปิดพื้นที่สาธารณะ ใช้พื้นที่สาธารณะเป็นช่องทางให้พลเมืองได้รับข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ ความเป็นไปทางการเมืองทุกอย่าง เป็นอย่างดี จากนั้นพลเมืองจึงจะสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นไปอภิปรายโต้แย้ง ชั่งน้ำหนัก ตัดสินใจและลงมือกระทำการทางการเมืองต่อไปตามวิจรณ์ญาณที่เห็นเหมาะสม (วิภา อุตมฉัตร, 2544 : 159 -160)

แม้ว่าสื่อมวลชนไม่ใช่เครื่องมืออย่างเดียวของพื้นที่สาธารณะ แต่ก็เครื่องมือที่สำคัญที่สุดในสังคมปัจจุบัน เพราะสื่อเป็นตัวกลางที่จะกระตุ้นให้สาธารณชน เข้าร่วมกระบวนการทางการเมืองนอกจากนี้สื่อที่เปิดพื้นที่กว้างขวางให้กับสาธารณะยังเป็นปัจจัยชี้ขาดความมั่นคง ยั่งยืน ของประชาธิปไตยที่สื่อสร้างให้กับสังคมด้วย ตรงกันข้าม ถ้าขาดแคลนพื้นที่สาธารณะหรือสื่อทำหน้าที่ย่อหย่อนไร้ประสิทธิภาพ ประชาชนก็จะเกิดความไร้เดียงสาหรือเย็นชาทางการเมือง (Depoliticized) รู้สึกเหมือนถูกโดดเดี่ยวขาดพลัง ต่างคนต่างหาทางออกเฉพาะหน้าให้กับตัวเอง เมื่อนั้นก็จะเปิดทางให้มีผู้อุปโลกน์ตัวเองขึ้นมาเป็นผู้นำมวลชนและแย่งยึดอำนาจการตัดสินใจของสังคมไป ดังที่ฮาเบอร์มาสและแมคเชสเนีย ได้ยืนยันว่า พื้นที่สาธารณะจะค้ำจุนประชาธิปไตยให้เจริญเติบโตได้ สื่อต้องสามารถแสดงทัศนะทางการเมืองออกมาได้โดยไม่มีข้อจำกัด รัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองทรัพยากรทุกอย่างเท่าที่จำเป็นให้กับสื่อที่ทำงานให้กับพื้นที่สาธารณะ เพื่อถ่วงดุลไม่ให้เศรษฐกิจ และการเมืองที่ทรงอิทธิพล เข้ายึดพื้นที่ของสื่อที่เป็นตัวแทนของประชาชนฝ่ายที่เสียเปรียบและด้อยอำนาจในสังคม (วิภา อุตมฉัตร, 2544 : 164)

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกวิทย์ นวเศรษฐ, 2554 : 107 เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ถูกผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่ของสำนักวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครได้แก่ ชุมชนโพธิ์โมสต์ 60 หลังคาเรือน และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา 60 หลังคาเรือน โดยที่วัตถุประสงค์คือ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเสมอมา และสามารถเสนอแนะแนวทางการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า โดยแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ มี 5 ระดับด้วยกันคือ 1) การร่วมกันค้นหาปัญหา 2) การร่วมกันวิเคราะห์ที่มาแห่งปัญหา 3) การหาแนวทางการแก้ไขปัญหา 4) การดำเนินการแก้ไขปัญหา 5) การติดตามและประเมินผล ซึ่งระดับที่ 1-3 นับว่าเป็นประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมเนื่องมาจากความต้องการของชุมชนเองและในสังคมพบการมีส่วนร่วมเพียงระดับที่ 4 เท่านั้น ซึ่ง ระดับที่ 1-3 และระดับที่ 5 ขาดหายไป ในส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเสมอมาสามารถพบได้ในระดับที่ 2 และ 3 อย่างชัดเจน โดยเฉพาะชุมชนทรัพย์สินพัฒนา ซึ่งขัดแย้งกับทฤษฎี เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการรักษาผลประโยชน์ จึงจำเป็นต้องออกมาเข้าร่วมกระบวนการ แต่กระบวนการไม่ได้ดำเนินการไปด้วยความสมัครใจของชุมชนเอง ดังที่ทฤษฎีกล่าวไว้ จากในระดับที่ 4 คือการลงมือปฏิบัติพบได้อย่างชัดเจนในชุมชนโพธิ์โมสต์ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนโพธิ์โมสต์ต้องการพาคุณภาพชีวิตตนเองให้ดีขึ้นและไม่มีการต่อต้านกระบวนการ ในส่วนของการเสนอแนะแนวทางการ

พัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ดำเนินการโดยให้ข้อมูลที่ตรงตามความจริงแก่ชุมชน และชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัจจุบันและศักยภาพของตนเองและส่วนรวม

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2553 : บทคัดย่อ) โครงการจัดทำผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และจัดภูมิทัศน์เมืองทุ่งสงอย่างมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาเมืองและชุมชนโดยการมีส่วนร่วมจากภาคีทุกภาคส่วน ในการดำเนินงาน 2 แผนงานหลัก ได้แก่ 1) การวางผังชุมชนในชุมชนบริเวณรอบนอก (ชุมชนท่าแพใต้และชุมชนเขาปรีดี) 2) การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และจัดภูมิทัศน์เมืองในบริเวณย่านการค้าและพื้นที่เกี่ยวเนื่องในการดำเนินงานได้แต่งตั้งคณะที่ปรึกษาและคณะทำงานโครงการฯ ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ และผู้นำทุกชุมชนในเขตเทศบาลเมืองทุ่งสง นอกจากนี้โครงการฯ ยังได้สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ จัดประชุมกลุ่มย่อย สืบหาข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม รวมทั้งได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม พร้อมๆ กับการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเป้าหมาย ผลการวิจัยดังนี้

1) ข้อมูลการพัฒนาเมืองทุ่งสง เมืองทุ่งสงเริ่มพัฒนาจากชุมชนตลาดใน เนื่องจากมีเรือขนส่งสินค้าเข้ามาในบริเวณนั้น ต่อมาเมื่อมีรถไฟเข้ามาในสมัย รัชการที่ 5 จึงเริ่มขยายตัวไปบริเวณชุมทางรถไฟและบริเวณโดยรอบ และขยายไปตามถนนสายหลักในเวลาต่อมา คนทั่วไปรู้จักทุ่งสงในฐานะเป็นเมืองชุมทางรถไฟของภาคใต้และเมืองเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเมืองทุ่งสงเห็นได้ชัดว่าเกิดจากการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนการใช้ที่ดิน ปัจจุบัน เมืองทุ่งสงมีประชากรประมาณ 2.8 หมื่นคน และประชากรแฝงอีกจำนวนหนึ่ง โดยการสำรวจพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญการมีส่วนร่วม ได้การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองอยู่เสมอ แต่มีส่วนน้อยมากที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทิศทางการพัฒนาเมืองทุ่งสงได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม การวางผังเมืองร่วมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และป้องกันน้ำท่วม

2. การจัดทำผังชุมชนรอบนอก ผังพัฒนาชุมชน เป็นเครื่องมือช่วยจำลองภาพการพัฒนาพื้นที่ ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ โดยมีแผนช่วยแปลงภาพที่ต้องการไปสู่แนวทางการปฏิบัติ และยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนร่วมคิดร่วมค้นหาข้อมูลเพื่อให้รู้และเข้าใจชุมชนของตนเอง การจัดทำผังชุมชนนาร่อง สะท้อนสถานการณ์ของชุมชนได้ว่าทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนรอบนอก มีคลองธรรมชาติไหลผ่าน และมีพื้นที่สาธารณะอันเป็นศูนย์รวมกิจกรรมชุมชน ตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านพาณิชย์กรรม ขณะเดียวกันก็มีแนวโน้มการขยายตัวของที่อยู่อาศัยและการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรม ชุมชนทั้งสองต่างต้องการสร้างชุมชนที่น่าอยู่และรักษาสภาพแวดล้อม ชุมชนเขาปรีดีจึงกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาไว้ว่า "เขาปรีดีมีสิ่งแวดล้อมดี ประเพณีงดงาม ธรรมชาติสดใส ใส่ใจในสุขภาพ ประชาชนมีความรู้ เชิดชูคุณธรรม นำชุมชนเข้มแข็ง " ส่วนชุมชนท่าแพใต้มีวิสัยทัศน์การพัฒนาไว้ว่า "ชุมชนท่าแพใต้มีผืนผลไม้ไร้สารพิษคุณภาพชีวิตกายจิตที่สดใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม พรั่งพร้อมด้วยธรรมชาติ" ความต้องการในลำดับต้นๆ ของทั้งสองชุมชนคือ การฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมริมลำคลอง พัฒนาพื้นที่นันทนาการและพื้นที่โล่ง พัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณที่อยู่อาศัย และรักษาพื้นที่เกษตรกรรมของ

ชุมชน จึงได้แปลงวิสัยทัศน์และความต้องการเหล่านี้ออกมาเป็นผังชุมชน เพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาต่อไป สำหรับการดำเนินงานให้บรรลุวิสัยทัศน์ข้างต้น ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานในระยะ 5 ปีไว้ด้วย โดยชุมชนจะดำเนินงานร่วมกับเทศบาลเมืองทุ่งสง พร้อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ศูนย์การศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 21 สถานศึกษาและสถานประกอบการในพื้นที่ เป็นต้น

3. การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ และการจัดภูมิทัศน์พื้นที่ย่านการค้า และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง พื้นที่ย่านการค้าของเมืองทุ่งสงมีขอบเขตโดยคลองท่าเลา ถนนชนปรีดา และเส้นทางรถไฟ ซึ่งมีลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยม จึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า "สามเหลี่ยมย่านการค้า" มีพื้นที่ประมาณ 230 ไร่ พื้นที่บริเวณนี้เริ่มมีบทบาททางการค้าและการบริการ โดยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมมาตั้งแต่ 20 ปี ที่ผ่านมา ปัจจุบันมีการแข่งขันจากพื้นที่โดยรอบมากขึ้น การจัดทำแผนแม่บทฯ การพัฒนาพื้นที่ ให้ความสำคัญต่อการจัดระเบียบการใช้พื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบการคมนาคมและการสัญจร ให้สะดวกสบายและประหยัดพลังงาน ตลอดจนการจัดการและอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมเมืองให้คงคุณค่าและเอกลักษณ์ ส่วนการจัดภูมิทัศน์พื้นที่ได้คัดเลือกไว้ 6 พื้นที่ ซึ่งได้มาจากความคิดเห็นของประชาชน ศึกษาข้อมูลและออกแบบการพัฒนาโดยทีมนักวิชาการ แล้วรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตลาดสด พื้นที่สีเขียวของเมือง บริเวณหอสมุด สวนหลวงฯ และคลองท่าเลา มุมมองสำคัญของเมืองบริเวณสถานีรถไฟและทางแยกบนถนนชนปรีดา สถานีขนส่ง ชุมชนบ้านพักรถไฟ หน้าที่ว่าการอำเภอ โดยมีข้อเสนอให้พัฒนาระบบการจราจรให้เกิดความเชื่อมโยง การจัดระเบียบการใช้ประโยชน์พื้นที่ การออกแบบให้เอื้อต่อการเดินเท้า พร้อมการสร้างสวนสาธารณะให้แก่มือง นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญต่อการปลูกต้นไม้อย่างจริงจัง โดยพิจารณาใช้พืชพรรณที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และการใช้ประโยชน์ของแต่ละพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ ได้จัดทำรายละเอียดโครงการฯ แสดงภาพก่อนและหลังการดำเนินงาน พร้อมประมาณการงบประมาณ ในการจัดภูมิทัศน์เมืองบริเวณพื้นที่หลัก บริเวณตลาด แยกหอสมุด สวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติฯ และคลองท่าเลา

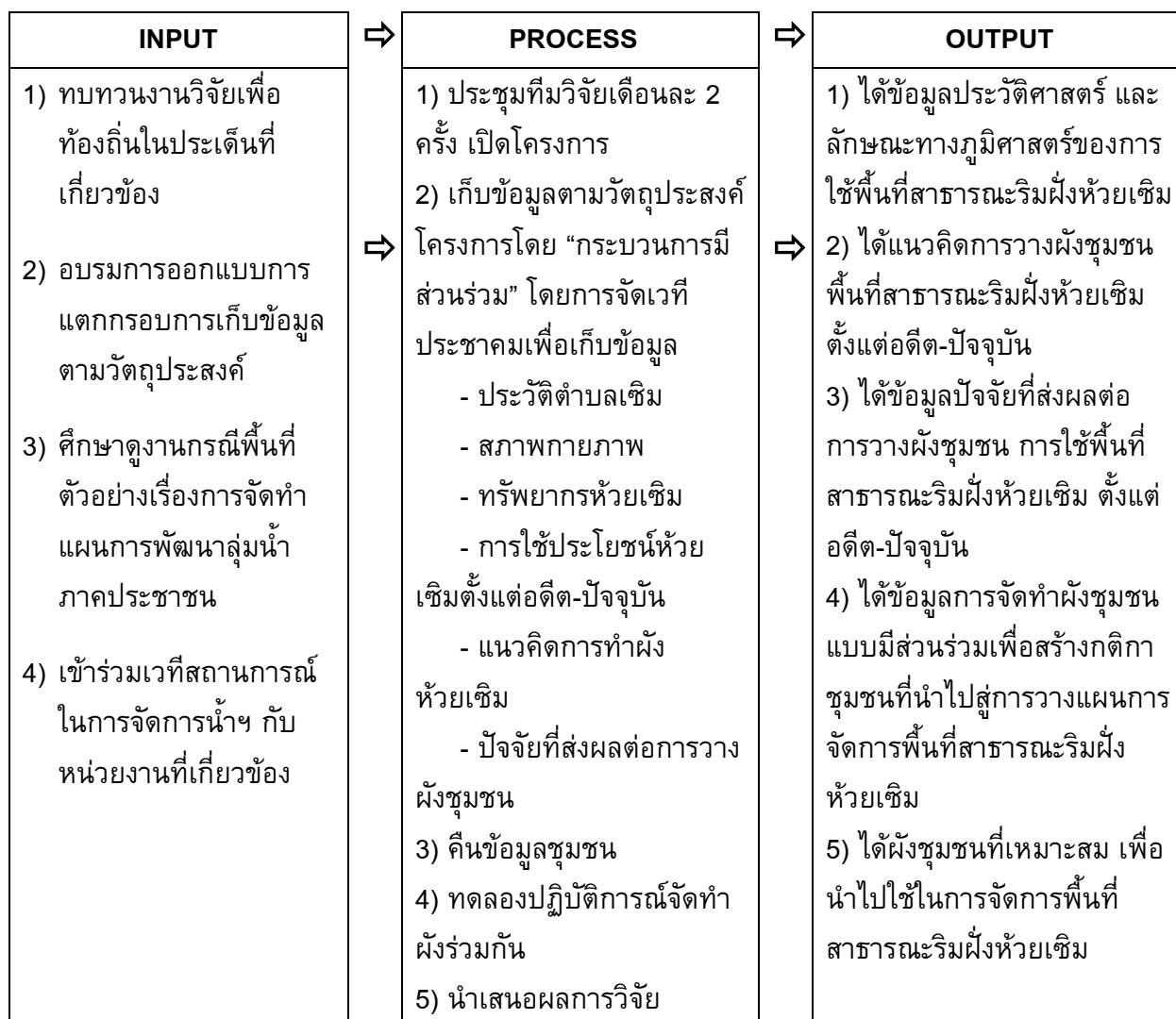
ณพงค์ นพเกตุ, 2554 : 111 การพัฒนากระบวนการ "วางผังชุมชนเชิงรุกโดยชุมชน" (กรณีผังแม่บทภูมิทัศน์เทศบาล ตำบลปริก โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางนโยบายพัฒนาพื้นที่สีเขียวใน ชุมชน 2) เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ เห็นความสำคัญของการพัฒนา "ผังแม่บทภูมิทัศน์ ชุมชน" โดยการใช้ธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต โดยการเรียนรู้ ร่วมกันกับคณะผู้วิจัย 3) เพื่อพัฒนา Community-Active Planning Model สำหรับการวางผังชุมชนเชิงรุก โดยชุมชน ระดับเทศบาลตำบล(CAP Guideline) เพื่อจัดทำผังแม่บทภูมิทัศน์ชุมชนโดยชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับผังแม่บทภูมิทัศน์โดยชุมชนปริก จากการทำประชาคมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและแผนพัฒนาสามปีพ.ศ. 2555-2557 ในช่วงระหว่างวันที่18-21 เมษายน 2554 และสรุปโครงการประชุมเวทีประชาคม ในวันพฤหัสบดีที่ 19 พฤษภาคม 2554 ที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยได้สรุปข้อมูล แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผังแม่บท ภูมิทัศน์เทศบาลตำบล ปริกโดยชุมชน จากปัญหาต่างๆ ที่ประชาชนได้สะท้อนมา

ได้ดังนี้ 1) ขาดแคลนพื้นที่สีเขียวสาธารณะที่ประชาชนใช้สอยร่วมกัน 2) ขาดพื้นที่สำหรับกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเยาวชนเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติดที่ทำให้เกิดปัญหาการลักขโมยอาชญากรรม ปัญหาท้องก่อนแต่ง เป็นต้น 3) ปัญหาน้ำท่วมขังจากคลองและคูระบายน้ำไม่ได้รับการขุดลอกให้น้ำไหลได้สะดวก 4) ปัญหาโรคระบาดติดต่อ เช่น ไข้เลือดออก ถ้าหากไม่มีการดูแลรักษาพื้นที่บริเวณไม่ให้เป็แหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายได้ 5) ขาดวินัยในการอยู่ร่วมกันในชุมชนเช่น การวางของรกร้าง บาหวี การทิ้งน้ำเสียบนถนน การไม่เคารพกฎจราจร เป็นต้น 6) ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ขาดความสวยงามของอาคาร ร้านค้า ย่านพาณิชยกรรม แนวความคิดที่เหมือนกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้ง 3 ลักษณะคือ ผู้บริหารเมือง นักศึกษาด้านวิชาชีพ สถาปนิก และชาวบ้าน สามารถสรุปได้จาก 5 องค์ประกอบได้ดังนี้ ย่าน Districts ปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นย่านเศรษฐกิจ อาทิเช่น ตลาด ตลาดชุมชน ตลาดน้ำตลาดสีเขียว ย่านการค้าและพัฒนาเป็นสหกรณ์ชุมชน ศูนย์รวมสินค้าหรือOTOP และ เส้นทางท่องเที่ยวในตำบลที่เป็นฐานการเรียนรู้ จุดรวมกิจกรรม Nodes พัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมการออกกำลังกาย อาทิเช่น ลาน เต้นแอโรบิก สนามเด็กเล่น ฟิตเนส ลานออกกำลังกาย จัดให้มีแสงสว่างกลางคืน และ เปลี่ยนตลาด และโรงเรียนเป็นที่ออกกำลังกายตอนเย็น แนวขอบ Edges พัฒนาพื้นที่ริมคลองให้มีทางเดินชมวิว สะพาน ศาลา สถานที่พักผ่อน และตลาดน้ำ จุดหมายตา Landmarks มีแนวคิดที่ไม่เหมือนกันเลย แต่มีข้อค้นพบของผู้วิจัยจาก แบบสอบถาม แผนที่ในใจของชาวบ้าน พบว่า กุโบร์หรือสุสานของชาวมุสลิม เป็นจุดหมายที่สำคัญ ของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่สังเกตได้ยากเนื่องจากมีลักษณะเป็นพื้นที่สีเขียวอันควรอนุรักษ์ แต่มีได้มีสิ่งก่อสร้างที่โดดเด่นหรือสะดุดตา เป็นที่หมายตาได้ดีแต่อย่างไร เส้นทาง Paths ปรับปรุงทางจราจรให้มีทางจักรยาน ทางเดิน-วิ่ง พัฒนาพื้นที่เป็นเส้นทางสีเขียว ริมเส้นทาง เป็นที่นั่งเล่น สวนพักผ่อน ปลูกไม้ดอก ปลูกตะไคร้หรือพืชสวนครัว

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขมเกี่ยวกับ การวางผังพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมและการสร้างกติกการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน

2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

เป็นการมุ่งศึกษาการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม หาทงออกในการแก้ไขปัญหาการรกร้างที่สาธารณะที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตและสร้างกติกการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน โดยเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ผ่านหลักการของการวิจัย เชิงปฏิบัติการโดยการเชิญตัวแทนชาวบ้านที่มีที่ดินติดลำห้วยเขม เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลจัดเก็บข้อมูลรวมทั้งวิเคราะห์ และสังเคราะห์ พร้อมเสนอแนะผลการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและสร้างความตระหนักในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน ดังมีกรอบความคิดต่อไปนี้

ภาพที่: 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำผังชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วม พื้นที่สาธารณะ
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผัง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการ
พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นการจัดการพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนในท้องถิ่น ทำเพื่อพัฒนา
ท้องถิ่นของตนและเป็นการพัฒนาที่ชุมชนต้องการอย่างแท้จริงโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่
ต้องมีการร่วมกันค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อพบแล้วจึงร่วมกันหาวิธีในการแก้ไข
ปัญหานั้น และดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาพร้อมกับการติดตามผล ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการ
เสนอแนวทางการพัฒนาร่วมกับองค์กรท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วย
เขม ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และ
ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม ศึกษาแนวคิดการวาง
ผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผัง
ชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาผลกระทบจากการใช้
ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และศึกษาการจัดทำผังชุมชนแบบ
มีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาชุมชนที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
เป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
(Participatory Action Research : PAR) มาใช้ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่
เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดและขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่

3.1.2 ขอบเขตเนื้อหา

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

3.3 เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

3.4 ขั้นตอนและวิธีการ

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูล

3.4.1 การพัฒนาโจทย์วิจัย

3.4.2 สร้างเครื่องมือวิจัย วางแผนออกแบบงานวิจัย

3.4.3 เก็บข้อมูล

3.4.4 รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.5 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.4.6 การเขียนรายงานวิจัย

ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ

3.4.7 การดำเนินการช่วงทดลองปฏิบัติการ

3.4.8 การเขียนรายงานวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่

ทำการวิจัยจำนวน 7 หมู่บ้าน จาก 11 หมู่ โดยอาศัยชุมชนริมฝั่งห้วยเขม ได้แก่ บ้านโคกกลาง หมู่ที่ 11 บ้านโคกเสือดาว หมู่ที่ 4 บ้านนามน หมู่ที่ 9 บ้านโนนสง่า หมู่ที่ 2 บ้านเขมทุ่ง หมู่ที่ 3 บ้านสุขสำราญ หมู่ที่ 8 และบ้านเขม หมู่ที่ 1

3.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) แนวคิดและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์ การจัดการฝั่งชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 2) กฎหมาย ระเบียบ กลไก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางฝั่งชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
- 3) ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 4) การจัดทำฝั่งชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

3.2 กลุ่มเป้าหมาย

ที่มวิจัยได้กำหนดขอบเขตกลุ่มเป้าหมายไว้ดังนี้

3.2.1 เจ้าของที่ดินติดพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม 52 คน

3.2.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 19 ได้แก่

1) กำนัน 1 คน สารวัตรกำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 7 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกกลาง หมู่ที่ 11 ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกเสือดาว หมู่ที่ 4 ผู้ใหญ่บ้านบ้านนามน หมู่ที่ 9 ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนสง่า หมู่ที่ 2 ผู้ใหญ่บ้านบ้านเขมทุ่ง หมู่ที่ 3 ผู้ใหญ่บ้านบ้านสุขสำราญ หมู่ที่ 8 และผู้ใหญ่บ้านบ้านเขม หมู่ที่ 1 ผู้ใหญ่บ้านบ้านคำตอญ หมู่ที่ 7 รวมทั้งหมด 9 คน

2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 10 คน ได้แก่ หมู่ที่ 11 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 9 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 2 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน บ้านเขม หมู่ที่ 1 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 8 จำนวน 1 คน

3.2.3 หน่วยงาน จำนวน 28 คน

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 16 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน นักพัฒนาชุมชน 2 คน พนักงานส่วนการคลัง 1 คน เจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 9 คน (หมู่ที่ 11 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 9 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 2 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 8 จำนวน 1 คน และหมู่ที่ 7 จำนวน 1 คน)

2) สถานศึกษา มีโรงเรียน 4 แห่ง จำนวน 9 คน ได้แก่ โรงเรียนบ้านโคกกลาง

จำนวน 1 คน โรงเรียนบ้านเขม จำนวน 6 คน โรงเรียนบ้านคำตอญง จำนวน 1 คน โรงเรียนเขมพิทยาคม จำนวน 1 คน

3) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขม จำนวน 2 คน

4) เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร ใช้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำผังชุมชน การมีส่วนร่วม พื้นที่สาธารณะ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3.2 ประเด็นเวทีประชาคม ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

3.3.3 ประเด็นสนทนากลุ่ม ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

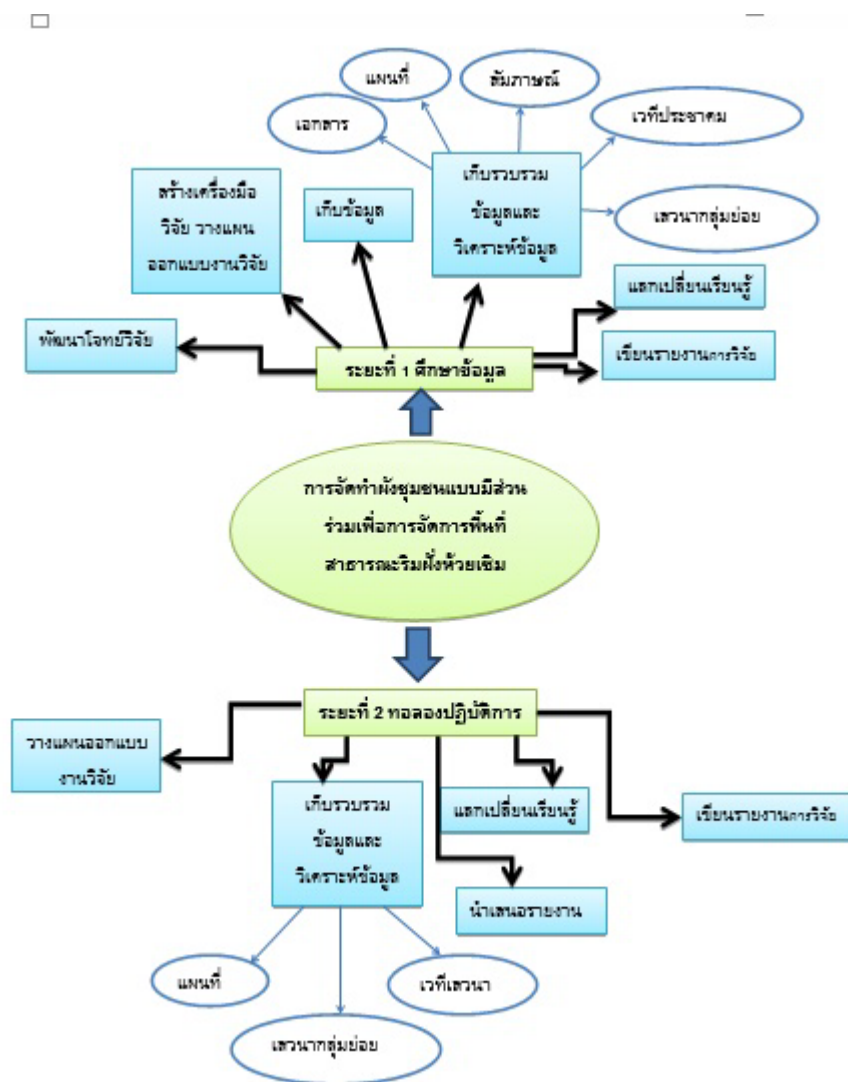
3.3.4 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทชุมชน การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ ปัจจัยที่มีผลต่อการทำผังชุมชน ความต้องการการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม

3.3.5 แผนที่เดินดิน ใช้เก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์

3.3.6 เวทีเสวนา ใช้เก็บข้อมูลกฎหมาย ระเบียบ กฎ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมและข้อตกลงการใช้ห้วยเขมร่วมกัน

3.4 ขั้นตอนและวิธีการ

การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม มีขั้นตอนและวิธีการ ในการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่: 2 แผนภาพขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

จากแผนภาพสามารถอธิบายรายละเอียดขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานได้ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูล

3.4.1 การพัฒนาโจทย์วิจัย

เริ่มจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเรื่อง ผลกระทบจากเทคโนโลยีของนักศึกษา มหาวิทยาลัยชีวิต (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน) ซึ่งส่วนหนึ่งได้เข้ามาเป็นนักวิจัยด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เวทีประชุมครั้งที่ 1 วันที่ 14 กันยายน 2556 นักศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลผลกระทบจากการต้มเกลือมีนักศึกษาที่ลงพื้นที่ทั้งหมด 23 คน ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการต้มเกลือที่บ้านเซิมทุ่ง ชุมชนที่อาศัยอยู่ทางตอนล่างของชุมชนต้มเกลือ คือ บ้านสุขสำราญ บ้านคำตอยุง บ้านท่าหนองพันทา บ้านนาสวรรค์ และบ้านโคกสง่า ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้น มีทั้งทางตรงและทางอ้อม

เวทีประชุมครั้งที่ 2 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 อาจารย์พัชรินทร์ ไชยรบ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยชีวิต จุดประกายเรื่องงานวิจัยกับนักศึกษา จึงได้มีการประชุมกันของนักศึกษาเพื่อที่จะทำโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหา และได้นัดประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกครั้งในวันที่ 6 ธันวาคม 2556

เวทีประชุมครั้งที่ 3 วันที่ 6 ธันวาคม 2556 ประชุมเพื่อจัดตั้งทีมวิจัยและตั้งโจทย์การวิจัยที่ศาลาเอนกประสงค์บ้านนาสวรรค์ มีผู้เข้าร่วมประชุม 38 คน ประกอบด้วย ผู้ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจังหวัดหนองคาย ผู้นำชุมชน 5 คน ผู้ได้รับผลกระทบ 9 คน นักศึกษา 19 คน อาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และทีมผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม 3 คน ครั้งแรกเสนอจะทำโครงการ การดูแลคุณภาพน้ำที่ได้รับผลกระทบ จากการต้มเกลือ จากการประชุมสรุปได้ว่า ถ้าจะทำเรื่องผลกระทบจากการต้มเกลือจะเกิดผลกระทบต่อหลายส่วน จึงมีการเสนอโครงการเพิ่มอีก 3 โครงการ คือ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณฝายห้วยโคน โครงการแก้ปัญหามลพิษและวิฤตของเยาวชน โครงการรูปแบบการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม และโครงการเดิม เมื่อมีการลงมติ ได้โครงการรูปแบบการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม และในโครงการนี้ทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเซิมให้การสนับสนุนเต็มที่ ถ้ามีการประชุมครั้งต่อไป ให้ใช้ห้องประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลเซิม

เวทีประชุมครั้งที่ 4 วันที่ 7 ธันวาคม 2556 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม มีผู้นำชุมชนทั้ง 11 หมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเซิมทั้ง 11 หมู่บ้าน ตัวแทนด้านสาธารณสุข 1 คน ตัวแทนด้านการศึกษา 2 คน และคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม 3 คน เพื่อเก็บข้อมูลปัญหาต่างๆของตำบลเพื่อขัดเกลาโจทย์วิจัย

เวทีประชุมครั้งที่ 5 วันที่ 15 ธันวาคม 2556 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม มีตัวแทนด้านการศึกษา 2 คน สาธารณสุข 1 คน ผู้นำชุมชน 12 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม 1 คน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม 3 คน เกษตรกร 6 คน เพื่อเพิ่มรายชื่อนักวิจัย โดยการรับสมัครตามความสมัครใจ และมีการเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการนี้ร่วมด้วย สรุปทีมได้นักวิจัย 34 คน ซึ่งมีทั้งผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 คน เกษตรกรผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม

เวทีประชุมครั้งที่ 6 วันที่ 22 ธันวาคม 2556 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม เพื่อจัดทำแผนและปรับข้อมูลร่างข้อเสนอโดยมีตัวแทนการศึกษา 2 คน ผู้นำชุมชน 8 คน สมาชิกสภา

องค์การบริหารส่วนตำบลเขม 1 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 1 คน เกษตรกร 5 คน สรุปสิ่งที่ได้คือ แผนกิจกรรมการวิจัย สรุปรายชื่อนักวิจัยเพิ่ม และปรับแก้ร่างข้อเสนอตามมติที่ประชุม เพื่อนำร่างข้อเสนอเข้าสู่เวทีกลั่นกรอง ระดับจังหวัด

ครั้งที่ 7 เวทีกลั่นกรองโครงการวิจัยระดับจังหวัด วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2557 ที่ศูนย์ฝึกอาชีพชนบทจังหวัดหนองคาย มีตัวแทนนักวิจัยทีมเขมเข้าร่วม 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำให้แก้ไขคำถามการวิจัยให้ตรงกับวัตถุประสงค์ ทบทวนสภาพปัญหา และเพิ่มเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธาขององค์การบริหารส่วนตำบลเขม เป็นทีมวิจัยด้วยเพราะเป็นเรื่องของการจัดทำผังชุมชนจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องการจัดทำผังด้วย

เวทีประชุมครั้งที่ 8 วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2557 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขม มีตัวแทนด้านการศึกษา 2 คน ผู้นำชุมชน 7 คน สาธารณสุข 1 คน ตำรวจ 1 นาย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขม 4 คน คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเขม 2 คน เพื่อปรับแก้ร่างข้อเสนอตามที่คุณวุฒิแนะนำ

เวทีประชุมครั้งที่ 9 วันที่ 3 มีนาคม 2557 ที่โรงเรียนบ้านเขม มีผู้เข้าร่วมประชุมดังนี้ ตัวแทนด้านการศึกษา 2 คน ตำรวจ 1 นาย ผู้นำชุมชน 1 คน เกษตรกร 1 คน เพื่อปรับแก้ส่วนที่เป็นปัญหาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเพื่อนำร่างเข้าสู่เวทีพิจารณาระดับภาคต่อไป

ครั้งที่ 10 เวทีพิจารณาโครงการวิจัย วันที่ 6 มีนาคม 2557 ที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู มีหัวหน้าทีมวิจัย ทีมเลข 3 คน และตัวแทนทีมวิจัย 5 คนเข้าร่วม ในการนำร่างข้อเสนอครั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ปรับแก้และนำเข้าเวทีพิจารณาอีกครั้ง โดยในส่วนที่ให้แก้ไข คือ โจทย์และขอบเขตกว้างเกินไปให้เจาะประเด็นให้ชัดเจนหรือไม่ก็เปลี่ยนโจทย์ ปัญหาและอุปสรรคในครั้งนี้ คือ เลขากเกิดความไม่มั่นใจและไม่ต้องการทำต่อ แต่ได้รับคำแนะนำจากที่ปรึกษาจึงเกิดกำลังใจที่จะสู้เพื่อชุมชนต่อไป

เวทีประชุมครั้งที่ 11 วันที่ 7 เมษายน 2557 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขม มีนักวิจัยเข้าร่วม 25 คน เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้ จากการไปนำเสนอร่างข้อเสนอที่จังหวัดหนองบัวลำภู ให้ทีมวิจัยรับทราบและแก้ปัญหาร่วมกัน สรุปให้เจาะประเด็นไปที่พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม และนัดลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ในวันถัดไป

เวทีประชุมครั้งที่ 12 วันที่ 8 เมษายน 2557 หลังจากประชุมถึงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่สองฝั่งห้วยเขม มีนักวิจัยเข้าร่วม 15 คน สรุปได้พบปัญหาในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะแบบไม่มีกติกา และนำมาปรับแก้ไขให้โจทย์และคำถามการวิจัยแคบลงและเปลี่ยนชื่อโครงการเป็น กระบวนการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ประโยชน์ อนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

เวทีพิจารณาโครงการประชุมครั้งที่ 13 วันที่ 10 เมษายน 2557 ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น มีนักวิจัยเข้าร่วม 5 คน นำร่างข้อเสนอเข้าเวทีการพิจารณาระดับภาคครั้งที่ 2

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ผ่านแต่ต้องมีการปรับแก้โจทย์โดยรวมคำที่มีความหมายเดียวกันให้เป็นคำเดียว เพิ่มนิยามศัพท์เฉพาะ เพิ่มวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับให้ชัดเจน

เวทีประชุมครั้งที่ 14 วันที่ 28 เมษายน 2557 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลเขม มีนักวิจัยเข้าร่วม 17 คน เป็นการปรับแก้ร่างข้อเสนอตามที่คุณวุฒิแนะนำและมีการปรับแก้ชื่อโจทย์ การวิจัยเป็น การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

เวทีประชุมครั้งที่ 15 วันที่ 3 พฤษภาคม 2557 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลเขม ทีมวิจัยนำโครงการวิจัยที่ผ่านการพิจารณาแล้วเข้าสู่เวทีประชาคม โดยมีตัวแทนด้านต่างๆเข้าร่วม คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง 20 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเขม 18 คน ทีมวิจัยซึ่งมีทั้งตัวแทนด้านการศึกษา สาธารณสุข ตำรวจและผู้ที่มิที่ดินติดริมฝั่งห้วยเขมจำนวน 20 คน และคณะผู้บริหารท้องถิ่น 4 คน เมื่อทุกฝ่ายพิจารณาชื่อโครงการแล้ว นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขมเสนอว่าเพื่อความมั่นใจว่าทีมวิจัยจะทำจริงและองค์การบริหารส่วนตำบลเขมจะสนับสนุนจริง ควรจะมีการทำ MOU กันขึ้นระหว่างทีมวิจัยกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขม **ทุกคนลงมติให้ทำ MOU และให้ทีมวิจัยร่าง MOU เพื่อเสนอต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลต่อไป**

เวทีประชุมครั้งที่ 16 วันที่ 10 พฤษภาคม 2557 ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลเขมนำร่างข้อตกลงระหว่าง ชุมชน นักวิจัย และองค์การบริหารส่วนตำบลเขม เสนอต่อเวทีประชาคม มีนักวิจัยเข้าร่วม 20 คน ผู้นำชุมชนที่ไม่ใช่ นักวิจัย 5 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 15 คน และคณะผู้บริหารท้องถิ่น 4 คน เมื่อทุกฝ่ายพิจารณาร่าง MOU แล้วมีมติให้ทำ MOU ส่วนเรื่องงบประมาณที่ขอไปทางผู้บริหาร จะนำเข้าไปประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อขออนุมัติก่อน และนัดทำสัญญาในวันที่ 1 มิถุนายน 2557 ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขม

ครั้งที่ 17 เวทีนำเสนอผลงานวิชาการนักศึกษา วันที่ 6 กรกฎาคม 2557 ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย มีการลงนามใน **MOU** ระหว่างทีมวิจัยกับ **องค์การบริหารส่วนตำบลเขม** มีผู้เข้าร่วมดังนี้ นักศึกษามหาวิทยาลัยชีวิต ผู้อำนวยการ และอาจารย์ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ อธิการบดีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน รวมทั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคายร่วมเป็นพยาน

3.4.2 การสร้างเครื่องมือวิจัย วางแผนออกแบบงานวิจัย

การออกแบบวิจัยครั้งที่ 1 วันที่ 10-11 สิงหาคม 2557 ที่ศูนย์ฝึกอบรมอาชีพชนบท จังหวัดหนองคาย โดยมีทีมวิจัย 14 คน นักวิจัย 13 คน ที่ปรึกษา 1 คน เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และออกแบบงานวิจัย

ภาพที่: 3 ทีมวิจัยประชุมและนำเสนอผลการออกแบบวิจัย

การออกแบบงานวิจัยครั้งที่ 1 นำวัตถุประสงค์แต่ละข้อมาพิจารณาหาคำสำคัญเพื่อแยกประเด็นหลัก ประเด็นรองและประเด็นย่อย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม คำสำคัญคือประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์นำมาเป็นประเด็นหลัก จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอะไรเป็นประเด็นรองและเรื่องย่อยอะไรบ้างเป็นประเด็นย่อย จะศึกษาอย่างไร ใช้อะไรเป็นเครื่องมือ และจะศึกษาจากใคร ศึกษาจากที่ไหน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวความคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประเด็นหลักคือ แนวความคิดการวางผังชุมชน ประเด็นรองคือ ปัจจัยภายในชุมชน ปัจจัยภายนอกชุมชน ประเด็นย่อยคือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวางผังชุมชนได้แก่เจ้าของที่ดิน ผู้ใช้ประโยชน์ องค์การบริหารส่วนตำบลเขม โดยศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์ และดูงานพื้นที่ที่เคยทำมาแล้ว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเด็นหลักวิธีชุมชน นโยบายรัฐที่เกี่ยวข้อง ประเด็นรอง วิธีชุมชนในอดีต ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ศึกษาตำนานน้ำบุน นโยบายด้านการเกษตร นโยบายด้านการถือครองที่ดิน ประเด็นย่อย คือ ความเชื่อประเพณี การเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญา ข้อห้ามการส่งเสริมสนับสนุนประเภทพืชเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การปฏิรูปที่ดิน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สทนหา จัดเวทีประชาคม จากการรวมหมู่บ้าน ผู้สูงอายุในชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประเด็นหลัก ความสัมพันธ์ของชุมชน ปริมาณและคุณภาพของน้ำลำห้วยเขม ระบบนิเวศน์ ประเด็นรองคือ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน การบุกรุก ความตื่นเซ็น

สารเคมี พืช สัตว์ ประเด็นย่อยคือ พืชที่ขึ้นในลำห้วยและพื้นที่รอบลำห้วย สัตว์ที่อยู่อาศัยบริเวณลำห้วยและสัตว์ที่ใช้ประโยชน์จากลำห้วย

การออกแบบงานวิจัยงานวิจัยครั้งที่ 2 วันที่ 28 สิงหาคม 2557 อบรมออกแบบการวิจัย 38 คน นักวิจัย 36 คน ที่ปรึกษา 2 คน ที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลเขมิจัดโดยทีมวิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเขมิจ โดยมีผู้ประสานงานเป็นวิทยากรได้ทบทวนโจทย์วิจัยให้นักวิจัยได้รับทราบ และนำกรอบวิจัย ที่ได้ร่วมกันแต่กรอบในครั้งที่ 1 มาเข้าที่ประชุมเพื่อพิจารณาประเด็นต่างๆ และเพิ่มเติมในส่วนที่ไม่ครอบคลุม โดยการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ตามวัตถุประสงค์

ภาพที่: 4 การออกแบบการวิจัยครั้งที่ 2

การออกแบบงานวิจัยครั้งที่ 3 การสรุปกรอบวิจัยและจัดทำแผนแผนการดำเนินงานการวิจัยวันที่ 30 สิงหาคม 2557 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขมิจ และมีผู้ นักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 6 คน นางพัชรินทร์ ไชยรบ ที่ปรึกษาทีมวิจัยเป็นวิทยากร นักวิจัย 4 คน ที่ปรึกษา 1 คน เพื่อนำกรอบวิจัยที่ได้จากครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 มารวบรวมประเด็นคำถาม จัดให้เป็นระเบียบเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมให้นักวิจัยให้พิจารณาถึงความเหมาะสมในการศึกษาในประเด็นต่างๆ และจัดทำแผนการทำงานระยะที่ 1

ภาพที่: 5 การออกแบบการวิจัยครั้งที่ 3

สรุปผล ในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลตามกรอบนั้นมีการแบ่งเป็น 4 โซน หรือเวที ประชาคม 4 เวที คือ เวทีที่ 1 ประกอบด้วยบ้านโคกเสือดาวและบ้านโคกกลาง เวทีที่ 2 ประกอบด้วยบ้านนามนและบ้านโนนสง่า เวทีที่ 3 ประกอบด้วยบ้านเข็มและบ้านเข็มทุ่ง เวทีที่ 4 บ้านสุขสำราญและแบ่งนักวิจัยเป็น 2 ทีม คือ ทีมวิจัยกลาง ซึ่งมีหน้าที่บันทึกการประชุม สรุปบทเรียน ประสานงาน ทีมวิจัยระดับพื้นที่หรือทีมโซน ประกอบด้วยนักวิจัยที่เป็นคนในพื้นที่แต่ละโซนและมีหน้าที่ ประสานกลุ่มเป้าหมาย เตรียมสถานที่,เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย และทีมกลางต้องลงทุกพื้นที่ดังนี้ ทีมกลางประกอบด้วย สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่าย-เหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายคำไพ พะโคตี นายพิเชษฐพงษ์ อายุพันธ์ นายอำนาจ หินชัยภูมิ นางกุหลาบ ชาตอดุลย์ นายรักศักดิ์ ชาตอดุลย์

ทีมโซนที่ 1 ประกอบด้วย นายสมบุรณ์ วาลมนตรี นายบรรจง พานหาร นายสำรวย กลางโนนงิ้ว นางกลิ่นร่ำ ศรีสร้างคอม

ทีมโซนที่ 2 ประกอบด้วย นายเดือน ไสโรสา นายสมฤทธิ์ แก้วนาคำ นายหนูเที่ยง สีคำ นางสาวเกษร นันทะพันธ์ นายภักดีดี หาฝ่ายเหนือ นางสาวหนูพิศ อุ่นสมัย

ทีมโซนที่ 3 ประกอบด้วยนายประเสริฐ รสบุ่ง นางบัวทอง มังคละแสน นายสมพิศ แสนละคร นางบุญเพ็ง สีโนย นางอัญชลี ชันทะภักดี นายรุ่งโรจน์ แสนแจ็ก นางประครอง สุทธิสาร ตาบตำรวจถนอม มังคละแสน

ทีมโซนที่ 4 ประกอบด้วย นายทวนชัย จันญาไชย นางจิรภา หมื่นรัตน์ นายสมหมาย สายสุต นางสรลชนา อายุพันธ์ นางพยอม ชาลี

การออกแบบงานวิจัยครั้งที่ 4 วันที่ 6 กันยายน 2558 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเข็ม เป็นการนำเสนอกลุ่มใหญ่ สรุปการออกแบบการวิจัย ประเด็นคำถาม เสนอแผนการดำเนินงาน ระยะที่ 1 นำประวัติศาสตร์จากฐานข้อมูลเดิมเข้าที่ประชุมเพื่อพิจารณาความถูกต้องนักวิจัย มีผู้เข้าร่วม 22 คน สรุปกรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์เป็นตารางได้ ดังนี้

ตาราง 1 กรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข็ม

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นคำถาม	วิธีการ	เครื่องมือ	ผู้ให้ข้อมูล/แหล่งข้อมูล
ประวัติศาสตร์ของชุมชน 7 หมู่บ้าน	-เริ่มก่อตั้งชุมชน -ขอบเขตหมู่บ้าน ข้อมูลประชากร -ตำนาน	-ความเป็นมา -ชนกลุ่มแรกที่ตั้ง -ที่มาของชื่อ -สาเหตุการตั้งบ้าน -เหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วง -จำนวนประชากร	-เริ่มก่อตั้งชุมชนเมื่อไหร่ -เริ่มก่อตั้งโดยใคร -มีความเป็นมาอย่างไร	-ลงพื้นที่จริง -สืบค้นข้อมูลเก่า	-เวทีประชาคมหมู่บ้าน เวที 1 หมู่ที่ 4,11 เวที 2 หมู่ที่ 2,9	-รายงานแผนแม่บทชุมชน -ผู้สูงอายุในพื้นที่ -กรรมการหมู่บ้าน (ผู้รู้)

	ความเชื่อ ของชุมชน	-ช่วงอายุ -เพศ -จำนวนครัวเรือน -ลักษณะครอบครัว -กลุ่มเครือญาติสำคัญ -รูปแบบการปกครอง/ คุ้ม -ผู้นำในอดีต/ปัจจุบัน -ผู้นำธรรมชาติ -ความร่วมมือ/ความ ขัดแย้ง -กลุ่มกิจกรรม			เวที 3 หมู่ที่ 1,3 เวที 4 หมู่ที่ 8	
ภูมิศาสตร์ ของการใช้ ประโยชน์ลำ ห้วยเขม	-ที่ตั้ง พิกัด -ขอบเขต ความยาว ความกว้าง ความลึก ของลำห้วย เขม -กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง	-ที่ตั้ง -อาณาเขต -ระยะทางจากตัวเมือง -สภาพภูมิประเทศ	-สภาพ แวดล้อมแต่ก่อนเป็น อย่างไร	ลงพื้นที่จริง สืบค้น ข้อมูลเก่า	- GPS - พังวาด	- อบต. -ที่ดิน -ช่างโยธา -ผู้นำชุมชน -นิติกร -ผู้มีส่วนได้ เสีย
ประวัติศาสตร์ การใช้ ประโยชน์ลำ ห้วยเขม	ทรัพยากร ธรรมชาติ - ประเภท ผู้ใช้ ประโยชน์ -ประเภท การใช้ ประโยชน์	-ทรัพยากรเพื่อการ อุปโภค -ทรัพยากรเพื่อการ บริโภค -กลุ่มบุคคลที่ใช้ ประโยชน์ -อาชีพที่เกี่ยวข้อง/งาน ที่เกี่ยวข้อง/กิจกรรมที่ เกี่ยวข้อง	-มีการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไร	-สัมภาษณ์ บุคคล -สนทนา กลุ่มย่อย	-แบบ สัมภาษณ์ -Focus group	-ผู้สูงอายุใน พื้นที่ -กรรมการ หมู่บ้าน -ผู้ใช้ ประโยชน์ โดยตรง

2. เพื่อศึกษาแนวความคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประเด็น หลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นคำถาม	วิธีการ	เครื่องมือ	ผู้ให้ข้อมูล/ แหล่งข้อมูล
แนวคิด การวางผัง ชุมชน	-ปัจจัย ภายใน ชุมชน	-บุคคลที่มีส่วน เกี่ยวข้องในการ วางผังชุมชน 1, เจ้าของที่ดิน	-ท่านมีแนวคิด/ ความ ต้องการอย่างไรในการวาง ผังการใช้พื้นที่ริมฝั่งห้วย เขม	-ศึกษาจาก เอกสาร -ดูงานพื้นที่ ที่เคยทำ	-แบบ สัมภาษณ์ -Focus group	-ผู้สูงอายุใน พื้นที่ -ผู้นำชุมชน -ผังเมืองและ

		2. ผู้ใช้ประโยชน์ 3. อบต.	-ท่านต้องการให้มีข้อตกลง อย่างไรในการใช้พื้นที่ริม ฝั่งห้วยเซิม	มาแล้ว		โยธาธิการ จังหวัด
	-ปัจจัย ภายนอก ชุมชน	-ศึกษากฎหมายที่ เกี่ยวข้อง -สิทธิในการถือ ครองที่ดิน -ข้อตกลงชุมชน	-เอกสารสิทธิ์ในแต่ละ ช่วงเวลามีอะไรบ้าง -มีแบบที่เป็นลายลักษณ์ อักษรและแบบที่ไม่เป็น ลายลักษณ์อักษรหรือไม่ อย่างไร -ในแต่ละช่วงเวลาผู้ถือ ครองมีเอกสารสิทธิ์ อะไรบ้าง -จำนวนกี่ราย -ใช้หลักการอะไรผู้ ครอบครองจึงยอมรับ ข้อตกลง -ใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดที่ดิน ของแต่ละบุคคล	-ศึกษา เอกสาร -สอบถาม/ สัมภาษณ์	-แบบ สัมภาษณ์ -Focus group	- ผู้สูงอายุใน พื้นที่ - ผู้นำชุมชน - เอกสาร - Internet

3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการวางแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่
สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประเด็น หลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นคำถาม	วิธีการ	เครื่องมือ	ผู้ให้ข้อมูล/ แหล่งข้อมูล
3.1 วิถี ชุมชน (จารีต ประเพณี)	-วิถีชุมชน ในอดีต -ปัญหาที่ เกิดขึ้นใน ปัจจุบัน -ศึกษา ตำนานน้ำ บัน	-ความเชื่อ -ประเพณี -การเปลี่ยนแปลง -ภูมิปัญญา -ข้อห้าม	-ในชุมชนมีความเชื่อ อย่างไรบ้าง -มีประเพณีใดบ้างใน ชุมชน -มีข้อห้ามใดบ้างใน ชุมชน	-สัมภาษณ์ -สนทนากลุ่ม ย่อย -สัมภาษณ์ เชิงลึกผู้ ประกอบ พิธีกรรมทาง ศาสนา	-เวที ประชาคม หมู่บ้าน เวที 1 หมู่ที่ 4,11 เวที 2 หมู่ที่ 2,9 เวที 3 หมู่ที่ 1,3 เวที 4 หมู่ที่ 8	-ผู้สูงอายุใน พื้นที่ -กรรมการ หมู่บ้าน(ผู้รู้)
3.2 นโยบาย	นโยบาย ด้าน	-การส่งเสริม/ สนับสนุน	-มีนโยบายที่ส่งเสริม เกี่ยวกับเศรษฐกิจ	-ศึกษา เอกสาร	-แนวคำถาม	-นโยบาย เศรษฐกิจ

รัฐที่เกี่ยวข้อง	การเกษตร	-ประเภทพืชเศรษฐกิจ	ไต่บ้างที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ริมห้วยเขม -มีการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจใดที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม	-สัมภาษณ์ จนท.ที่เกี่ยวข้อง		-จนท.เกษตรตำบล/อำเภอ
	นโยบายด้านการถือครองที่ดิน	-โครงสร้างพื้นฐาน -การปฏิรูปที่ดิน	-นโยบายด้านการถือครองที่ดินช่วงใดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม	-ศึกษาเอกสาร - สัมภาษณ์ จนท.ที่เกี่ยวข้อง	- แนวคำถาม	-เอกสาร -แผนพัฒนาของ อบต.

4. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ประเด็นหลัก	ประเด็นรอง	ประเด็นย่อย	ประเด็นคำถาม	วิธีการ	เครื่องมือ	ผู้ให้ข้อมูล/ แหล่งข้อมูล
ความสัมพันธ์ของชุมชน	-การใช้ประโยชน์ร่วมกัน -การลูกล้า		-มีการเอื้อประโยชน์ของการใช้พื้นที่ริมฝั่งห้วยเขมอย่างไรบ้างในอดีต -มีการบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมในอดีตและปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร	-สนทนา กลุ่มย่อย -สัมภาษณ์เชิงลึก	- เวทีประชาคมหมู่บ้าน เวที 1 หมู่ที่ 4,11 เวที 2 หมู่ที่ 2,9 เวที 3 หมู่ที่ 1,3 เวที 4 หมู่ที่ 8	-ผู้สูงอายุในพื้นที่ -กรรมการหมู่บ้าน -ผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง
ปริมาณและคุณภาพของน้ำลำห้วยเขม	- ความตื่น เขิน - สารเคมี		-ปริมาณน้ำเพียงพอหรือไม่ -มีการใช้น้ำเพื่อประโยชน์ใดบ้าง -น้ำที่ใช้มีคุณภาพหรือไม่สำหรับอุปโภค บริโภค - มีสิ่งใดที่ทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำหรือไม่	- สสำรวจ - สัมภาษณ์	-แบบเก็บตัวอย่างการสำรวจ	-ผู้นำชุมชน -ผู้ใช้ประโยชน์
ระบบนิเวศน์	- พืช - สัตว์	-พืชที่ขึ้นในลำห้วยและพื้นที่รอบลำห้วย -สัตว์ที่อยู่อาศัยบริเวณลำห้วยและสัตว์ที่ใช้ประโยชน์จากลำห้วย	-มีพืชชนิดใดบ้างที่เกิดขึ้นในลำห้วยและรอบลำห้วยในอดีต-ปัจจุบัน -มีสัตว์ใดบ้างที่เกิดขึ้นในลำห้วยเขม -มีสัตว์ใดบ้างที่ได้ใช้ประโยชน์จากลำห้วย	- สสำรวจ - สัมภาษณ์	-แบบเก็บตัวอย่างการสำรวจ	-ผู้นำชุมชน -ผู้ใช้ประโยชน์

สรุปผล มีการนำเสนอการออกแบบวิจัย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และประเด็นคำถามที่จะถามในการลงพื้นที่ มีดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นอย่างไร
2. เขามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง มีการจัดการอย่างไร ผลเป็นอย่างไร
3. ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากห้วย/มีการจัดการอย่างไร/ผลเป็นอย่างไรบ้าง
4. ในปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมอย่างไรบ้าง/มีการจัดการอย่างไร/ผลเป็นอย่างไร

5. จะพัฒนา/แก้ไขอย่างไร ท่านต้องการให้มีการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขมอย่างไร
6. ท่านต้องการเห็นห้วยเขมในอนาคตเป็นอย่างไร

เมื่อได้ประเด็นต่างๆ แล้ว จัดทำประเด็นไว้ในเครื่องมือเก็บข้อมูลทั้งประเด็นเวทีประชาคม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

3.4.3 การเก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลครั้งที่ 1 ใช้วิธีการจัดเวทีประชาคม วันที่ 13-14 กันยายน 2557 โดยดำเนินการเวทีประชาคม 4 โชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

โชนที่ 1 ประกอบด้วยบ้านโคกกลางและบ้านโคกเสือดาว นักวิจัยที่ลงพื้นที่มีทั้งทีมหลักหรือทีมกลางและทีมรองหรือทีมโชน ซึ่งทีมกลางประกอบด้วยสิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายคำไพ พะโคติ นายพิเชษฐพงษ์ อายุพันธ์ นายอำนาจ หินชัยภูมิ นางกุหลาบ ซาติอดุลย์ นายรักศักดิ์ ซาติอดุลย์ มีหน้าที่บันทึกการประชุม สรุปบทเรียน ทบทวน ประสานทีมวิจัยโชน องค์การบริหารส่วนตำบลเขม Node หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยโชน ประกอบด้วยนายสมบุญ วาลมนตรี นายบรรจง พานหาร นายสำรวย กลางโนนจั่ว นางกลิ่นร่ำ ศรีสร้างคอม มีหน้าที่ประสานกลุ่มเป้าหมาย เตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย เวทีที่ 1 นักวิจัยเข้าร่วม 21 คน ชาวบ้านเข้าร่วม 27 คน รวม 48 คน ได้ข้อมูล การตั้งชื่อชุมชนตั้งตามชื่อคนที่มาก่อตั้งชุมชน โดยก่อตั้งชุมชนใกล้ริมน้ำเพื่ออาศัยน้ำในการอุปโภค บริโภค ในอดีตบริเวณนี้จะอุดมสมบูรณ์มาก เพราะอยู่ใกล้บริเวณต้นน้ำของห้วยเขม ที่เรียกว่า " ยอดน้ำบุน " ซึ่งบริเวณนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญในการดำรงชีวิต วิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นแบบเอื้ออาทรต่อกัน ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ เช่น สังเกตว่าลิงกินผลไม้ชนิดใด แสดงว่าผลไม้ชนิดนั้นคนกินได้ ปัจจุบันบริเวณริมฝั่งห้วยเขมมีการปลูกพืชเศรษฐกิจและผักสวนครัว พืชหลักคือ ข้าว โดยลักษณะการใช้ประโยชน์จะไม่เหลือพื้นที่สาธารณะไว้ สังเกตการปลูกพืชจะปลูกตามริมฝั่งห้วย ไม่มีกีดกั้นในการใช้พื้นที่สาธารณะ ภาพฝันห้วยเขมในอนาคต คือ มีการขุดลอกเพื่อเป็นการขยายต้นน้ำ สองริมฝั่งสามารถสัญจรได้

ภาพที่: 6 เวทีประชาคมโซนที่ 1

โซนที่ 2 ประกอบด้วยบ้านนามนและบ้านโนนสง่า นักวิจัยทีมกลางที่ลงพื้นที่ประกอบด้วยสิบเอกจำเริญ เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายคำไพ พะโคตี นายพิเชษฐพงษ์ อายุนันท์ นายอำนาจ หินชัยภูมิ นางกุหลาบ ชาติดุลย์ นายรักศักดิ์ ชาติดุลย์ มีหน้าที่บันทึกการประชุม สรุปบทเรียน ทบทวน ประสานทีมวิจัยโซน องค์การบริหารส่วนตำบลเชิ Node หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยโซน ประกอบด้วยนายเดือน โสรสา นายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ นายหนูเที่ยง สีคำ นางสาวเกษร นันทะ-พันธ์ นายภักดิ์ดี หาฝ่ายเหนือ นางสาวหนูพิศ อุ่นสมัย มีหน้าที่ประสานกลุ่มเป้าหมายเตรียม สถานที่เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายประสานกลุ่มเป้าหมาย เตรียมสถานที่เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย มีนักวิจัยเข้าร่วม 21 คน ชาวบ้านเข้าร่วม 15 คน รวม 36 คน เวทีนี้ ได้ประวัติตำบลเชิ และวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนมีความเชื่อด้านไสยศาสตร์อย่างมาก จะเห็นได้จากการที่คนไม่กล้าจับปลาที่มีตัวโต และอยู่นานน้ำตอบนของห้วยเชิเพราะเชื่อว่าเป็นปลาของเจ้าที่ที่รักษายอดน้ำบัน ถ้าใครกินจะมีอันเป็นไป และได้เล่าถึงวิธีปราบผีห้วยเชิว่า ต้องเดินทางไปซื้อไหที่อำเภอพนาลัยเป็นเวลา 1 วัน เพื่อนำมาจับผีลงไห แล้วนำไหดังกล่าวไปฝังดินโดยการคว่ำปากไหลงด้านล่าง จากนั้นจึงทำพิธีอุทิศส่วนกุศลไปให้ ตั้งแต่นั้นมาก็สามารถกินปลาตามลำห้วยเชิได้โดยไม่มีอันเป็นไป ภาพในฝันลำห้วยเชิในอนาคต น้ำในลำห้วยใสสะอาดและมีน้ำเพียงพอต่อการเกษตร สองฝั่งเป็นถนนที่สามารถสัญจรได้สะดวก

ภาพที่: 7 เวทีประชาคมโซนที่ 2

โซนที่ 3 ประกอบด้วยบ้านเขมและบ้านเขมทุ่ง นักวิจัยทีมกลาง ประกอบด้วย สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายคำไพ พะโคตี นายพิเชษฐ์พงษ์ อายุนันท์ นายอำนาจ หินชัยภูมิ นางกุหลาบ ชาติดุลย์ นายรักษักร์ ชาติดุลย์ มีหน้าที่บันทึกการประชุม สรุปบทเรียน ทบทวน ประสานทีมวิจัยโซน องค์การบริหารส่วนตำบลเขม Node หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยโซนประกอบด้วย นายประเสริฐ รสบุ่ง นางบัวทอง มังคละแสน นายสมพิศ แสนละคร นางบุญเพ็ง สีโนย นางอัญชลี ขันทะภักดี นายรุ่งโรจน์ แสนเจ็ก นางประครอง สุทธิสาร ดาบตำรวจฉนวน มังคละแสน มีหน้าที่ประสานกลุ่มเป้าหมาย เตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย มีนักวิจัยเข้าร่วม 15 คน ชาวบ้านเข้าร่วม 26 คน รวม 41 คน เวทีนี้ได้ทราบความเป็นมาในอดีตของตำบลเขมว่า ในอดีตตำบลเขมมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ พืชน้ำ วิถีชีวิตแบบเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย มีการแบ่งปัน ไม่มีการซื้อขาย ปัจจุบันถนนแคบ ลำห้วยแคบลง มีการใช้สารเคมี ป่าไม้ถูกทำลายลง วัชพืชมีมากขึ้น ปริมาณน้ำลดลงในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้พืชผักธรรมชาติตามริมฝั่งหายไป อนาคตต้องการให้ขุดลอก ริมฝั่งห้วยสามารถสัญจรได้ ต้องการคืนชีพให้ห้วยเขม ให้มีน้ำในลำห้วยไหลตลอดปี ต้องการให้มีมาตรฐานความกว้าง ความลึก และขอบเขตพื้นที่ริมฝั่งที่ชัดเจน และต้องการสร้างฝายเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี

ภาพที่: 8 เวทีประชาคมโซนที่ 3

โซนที่ 4 ประกอบด้วย บ้านสุขสำราญ นักวิจัยทีมกลางประกอบด้วย สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายคำไพ พะโคตี นายพิเชษฐ์พงษ์ อายุนันท์ นายอำนาจ หินชัยภูมิ นางกุหลาบ ชาติดุลย์ นายรักษักร์ ชาติดุลย์ มีหน้าที่บันทึกการประชุม สรุปบทเรียน ทบทวนประสานทีมวิจัยโซน องค์การบริหารส่วนตำบล Node หน่วยงาน ทีมวิจัยโซนประกอบด้วยนายทวนชัย จันตาไชย นางจิรภา หมีนรัตน์ นายสมหมาย สายสุด นางสรลชนา อายุนันท์ นางพยอม ชาลี มีหน้าที่ประสานกลุ่มเป้าหมาย เตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร อาหารว่าง เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลที่ได้คือ อดีตลำห้วยเขมมี

ความกว้างและลึกมากกว่าปัจจุบัน มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติมาก จึงไม่มีการรุกรานพื้นที่สาธารณะ ปัจจุบันสัตว์น้ำไม่มีที่อยู่อาศัยจึงมีจำนวนลดลง พืชผักตามธรรมชาติลดลงมีวัชพืชขึ้นแทนและมีการใช้สารเคมี สภาพปัญหาไม่มีขอบเขตพื้นที่สาธารณะที่แน่นอนทำให้ลำห้วยแคบ การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจมีผลทำให้ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติลดลง ลำห้วยด้านล่างแคบลง อนาคตอยากให้มีการลอกลำห้วย ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจตามริมฝั่ง มีขอบเขตลำห้วยที่ชัดเจนและมีอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปีเพราะห้วยเดิมเป็นลำน้ำที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชนตำบลเขม

ภาพที่: 9 เวทีประชาคมโซนที่ 4

บทเรียนที่ได้รับ ในการลงพื้นที่ทั้ง 4 โซนทำให้รู้ประวัติตำบลเขม ลำห้วยเขมอย่างชัดเจนและถูกต้อง รู้ความต้องการของคนในชุมชนที่มีต่อห้วยเขมในอนาคต คือ

- 1) ต้องการขุดลอกแต่ต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน และมีฝ่ายเก็บกักน้ำเป็นระยะ
- 2) อยากให้มีการอนุรักษ์บริเวณยอดน้ำบุน ซึ่งเป็นต้นน้ำของห้วยเขมไว้เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต
- 3) สงครามฝัองอยากให้เป็นทางสัญจรของคนทั่วไปได้โดยสะดวก
- 4) ต้องการให้มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปีเพราะชุมชนเขมในฤดูฝนน้ำท่วมแต่ฤดูแล้งขาดน้ำ
- 5) คนที่มีที่ดินติดริมฝัองห้วยอยากให้ขุดลอก แต่อยากให้ดำเนินการอย่างยุติธรรม

ปัญหาที่พบในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เจ้าของที่ดินที่อยู่ติดลำห้วยมาไม่ครบ เนื่องจากไปทำงานต่างจังหวัด แก้ไขโดย มอบหมายให้ผู้นำชุมชนที่เป็นทีมวิจัยประสานงานเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

เก็บข้อมูลครั้งที่ 2 ใช้แผนที่เดินดิน โดยการลงพื้นที่สำรวจลำห้วยเขม วันที่ 9 พฤศจิกายน 2557 เก็บข้อมูลสภาพปัจจุบันของริมฝัองห้วยเขม ข้อมูลทรัพยากร การใช้ประโยชน์

บทเรียนที่ได้รับได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของริมฝัองห้วยเขม ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขมในปัจจุบัน

ปัญหาที่พบ คือ มีนักวิจัยลงพื้นที่จำนวนน้อยทำให้ต้องใช้เวลาในการเดินสำรวจนาน เพราะลำห้วยเขมเป็นลำห้วยที่ยาวถึง 5.3 กิโลเมตร ทำให้สำรวจได้เฉพาะลำห้วยเขมตอนบนและบางส่วนของตอนกลาง วิธีแก้ไขคือ ต้องลงสำรวจอีกรอบในพื้นที่ส่วนที่เหลือ

ภาพที่: 10 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลครั้งที่ 3 โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2557 ได้การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และเจ้าที่ดินในพื้นที่ติดลำห้วยเขม ภายในวันเดียวกันนั้นก็ทำการรวบรวมข้อมูลจากการเก็บข้อมูลครั้งที่ 3

บทเรียนที่ได้รับคือ สภาพปัจจุบันของริมฝั่งห้วยเขม ข้อมูลทรัพยากร การใช้ประโยชน์สำรวจรายชื่อผู้ถือครองที่ดินที่ติดห้วยเขม และประเภทของเอกสารสิทธิ์ จำนวนพื้นที่แต่ละราย และเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในที่ประชุมเวทีการวิเคราะห์ข้อมูลที่จังหวัดหนองบัวลำภู โดยนักวิจัยที่อยู่ในแต่ละชุมชนเป็นคนเก็บข้อมูลเหล่านี้ เพื่อนำมาให้ทีมเลขา รวบรวมข้อมูล

ปัญหาที่พบนักวิจัยบางคน สื่อสารกันไม่ละเอียด ทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบ วิธีแก้ไข ถ้ามีข้อสงสัยให้ประสานงานกับทีมเลขาโดยตรง

เก็บข้อมูลครั้งที่ 4 วันที่ 7, 10 ธันวาคม 2557 วันที่ 7 ธันวาคม 2557 ลงวัดพื้นที่จริง หมู่ 4 และ 11 วันที่ 10 ธันวาคม 2557 ลงวัดพื้นที่จริง หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 9 ใช้ตลับเมตรวัดระยะที่ดินทุกแปลงที่ติดลำห้วยเพื่อเป็นข้อมูลในการวาดผัง

บทเรียนที่ได้ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำหมู่บ้านเป็นหลักในการลงพื้นที่ทีมวิจัยกลางอำนวยความสะดวก ในการลงพื้นที่ พร้อมแบ่งหน้าที่ในการวัด และจดบันทึกข้อมูล บันทึกภาพและสนทนากับเจ้าของที่ดินที่ทำประโยชน์ติดลำห้วยเขม ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลความยาวที่ติดลำห้วยเขมของแต่ละคนเพื่อนำมาวาดผัง

ปัญหาที่พบ คือ เจ้าของที่ดินบางรายไม่อยู่ แก้ไขโดยมอบให้ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งทราบข้อมูลคร่าวๆว่าที่ดินแปลงนี้เป็นของใคร และดำเนินการวัดต่อไป

3.4.4 การรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

เวทีวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 1 วันที่ 26 กันยายน 2557 ณ ที่ทำการโครงการเลขที่ 231 หมู่ที่ 7 ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเวทีประชาคม มีนักวิจัย 5 คนเข้าร่วมเวที นำข้อมูลที่ได้จากเวทีประชาคมมาเรียบเรียงพิมพ์ แกะไขข้อมูลให้ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้คืนสู่ชุมชน

สิ่งที่จากการเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 คือ ทราบประวัติความเป็นมาของตำบลเขม จากอดีตถึงปัจจุบัน ปัญหาการใช้ประโยชน์ลำห้วยเขมจากอดีตถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของชาวตำบลเขมจากอดีตถึงปัจจุบัน จากการรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์

บทเรียนที่ได้ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการเห็นลำห้วยเขม ในอนาคตดังนี้ คือ ขุดลอกตลอดลำห้วยเขมเพื่อมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ และสองฝั่งใช้สัญจรได้ อยากให้มีการระบุขอบเขตพื้นที่สาธารณะริมห้วยอย่างชัดเจน และสร้างฝายกักเก็บน้ำเป็นระยะๆ

ปัญหาที่พบ คือ ชาวบ้านที่มีที่ดินติดริมห้วยบางราย ให้ความร่วมมือพร้อมที่จะให้ดำเนินการ แต่มีบางรายไม่เห็นด้วยเนื่องจากมีที่ดินไม่มาก เกรงว่าถ้าทำการขุดลอกจะสูญเสียที่ดินทำให้มีที่ทำกินน้อยลง วิธีแก้ไขผู้ใหญ่วัย 70 นายสมหมาย สายสุด ได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยคนในชุมชนต้องมีการเสียสละไม่ว่าจะมีที่ดินติดลำห้วยหรือไม่ ถ้ามีการขุดลอกต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการขยับที่ดินหรือออกเงินชดเชยค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่คนที่มียี่ที่ดินติดลำห้วย

ครั้งที่ 2 อบรมการวิเคราะห์ข้อมูล วันที่ 21 พฤศจิกายน 2557 ที่จังหวัดหนองบัวลำภู มีนักวิจัยเข้าร่วมเวทีจำนวน 3 คน คือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นายพิเชษฐ์พงษ์ อายุนันท์ นางปฐพร หาดฝ่ายเหนือ

บทเรียนที่ได้ คือคำแนะนำในการทำงานตามแผนที่วางไว้ ตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่า สมบูรณ์หรือยัง ตอบโจทย์ วิเคราะห์ข้อมูล ความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อทำเป็นแผนปฏิบัติการ คำแนะนำการทำผังชุมชน แผนที่ทางกายภาพต้องถูกต้อง ชัดเจน การใช้เครื่องมือในการวิจัยได้แนวคิดในการทำตารางวิเคราะห์ข้อมูลตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆนำไปใช้ในบทที่ 4 เมื่อได้ข้อมูลเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละระยะเวลามาเรียบเรียงแล้ว ในการวิเคราะห์ข้อมูลทำเป็นตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงของห้วยเขม แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปวิเคราะห์วิธีการจัดทำใบเสร็จรับเงินของที่มีต้องจัดทำเป็นชุดๆ ในแต่ละกิจกรรม

ปัญหาที่พบ นักวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนน้อย เนื่องจากนักวิจัยบางส่วนติดภารกิจ และสถานที่จัดกิจกรรมไกลเกินไป วิธีแก้ แนะนำให้จัดกิจกรรมต่างๆให้ใช้สถานที่ภายในจังหวัดหนองคายและให้กระชับเวลาและเนื้อหาให้เหลือหนึ่งวันต่อครั้ง

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 3 วันที่ 28 พฤศจิกายน 2557 ผู้เข้าร่วมเป็นนักวิจัย 6 คน ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ครั้งที่แล้วมาจัดทำตารางแสดงลำดับการเปลี่ยนแปลงของห้วยเขม

พบว่าข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ แก้ไขโดย การสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสารรายงานการปฏิบัติงานดีเด่นระดับภาคของอดีตผู้นำ (นายพนมไพร แก้วน้ำคำ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2557)

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 4 วันที่ 6 ธันวาคม 2557 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม มีนักวิจัยเข้าร่วม 27 คน พบว่าข้อมูลยังไม่ครบตามประเด็น จึงได้แบ่งกลุ่มลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชนเป็นหลักในการเก็บข้อมูล เพราะผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านย่อมรู้พื้นที่ของตนเองมากกว่าคนนอกพื้นที่ ประเด็นข้อมูลที่ต้องการเก็บ ได้แก่ จำนวนพื้นที่ถือครองแต่ละราย ความยาวที่ดินห้วยเซิมของแต่ละราย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจ้าของที่ดิน แล้วจดบันทึกส่งให้ทีมเลขาอีกครั้งหนึ่ง สรุปผลสิ่งที่ได้ จำนวนผู้ที่มีที่ดินติดลำห้วยเซิมรวมทั้งเนื้อที่ ระยะความยาวที่ดินติดลำห้วยและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 5 วันที่ 14 ธันวาคม 2557 ที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม มีผู้เข้าร่วมเป็นนักวิจัยเข้าร่วม 11 คน มีการนำผังจากการลงพื้นที่มารวมกัน ในการทำผังแบบคร่าวๆ นั้นผู้นำชุมชนซึ่งเป็นนักวิจัยทำผังชุมชนของตนเองร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับแผนที่นั้นๆ เมื่อนำมารวมกันได้แผนที่ทำมือแบบคร่าวๆ ของหมู่ที่ 3 กับหมู่ที่ 8 แต่ยังมีบางส่วนที่ไม่ตรงกัน ต้องมาวิเคราะห์กันว่าส่วนที่แท้จริงเป็นอย่างไร โดยกลับไปเก็บข้อมูลอีกครั้งเพื่อให้ชัดเจน เมื่อนำมารวมกันได้ผังแต่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากข้อมูลจากหมู่ 2 และหมู่ 9 ไม่เรียบร้อย นัดดำเนินการต่อในสัปดาห์ต่อไป

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 6 วันที่ 4 มกราคม 2558 นำข้อมูลจากการลงพื้นที่มาวิเคราะห์เพื่อสรุปลงในตาราง และนำแผนที่ของหมู่ที่ 11 ที่ชุมชนได้ทำมา ทีมวิจัยได้เพิ่มเติมข้อมูลแผนที่ทำมือบางส่วนที่ยังไม่ละเอียด

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 7 วันที่ 11 มกราคม 2558 วาดผังลำห้วยเซิม โดยยึดแผนที่ลำห้วยเซิมเป็นแบบไม่ได้กำหนดมาตราส่วนวาดผัง เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านนำข้อมูลพื้นที่มาวาดลงในผังโดยใช้กระดาษสีน้ำตาล ได้ผังสีน้ำตาลเพื่อลงข้อมูลริมฝั่งห้วยเซิมและข้อมูลพื้นที่ของหมู่บ้านที่ติดลำห้วยเซิม

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 8 วันที่ 17 มกราคม 2558 ลงรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางหลัก เส้นทางเพื่อการเกษตร สถานที่สำคัญ ลงเส้นแสดงห้วยเซิมและลำห้วยสาขา รวมทั้งลำห้วยเซิมส่วนที่มีการขุดลอกและทำฝายในฝั่งวาดของหมู่ 2 หมู่ 4

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งที่ 9 วันที่ 25 มกราคม 2558 เติมเต็มข้อมูลระยะทางริมห้วยเซิมที่ประชาชนสามารถสัญจรได้ลงในแผนที่

วันที่ 30 กันยายน 2558 เวลา 08.00 นาฬิกา ทีมวิจัย จำนวน 12 คน ประชุมที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเซิม ได้ นำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ในวันที่ 29 กันยายน 2558 มาวิเคราะห์เพื่อวาดเป็นแผนที่ทำมือระบุพิกัด จุดที่ควรพัฒนาเพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอต่อเวทีเสวนา ในวันที่ 5 ตุลาคม 2558 ให้กับผู้นำชุมชน เจ้าของที่ดินติดลำห้วยเซิม ผู้ใช้ประโยชน์จากลำห้วยเซิมเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม

วันที่ 6 ตุลาคม 2558 ที่โรงเรียนบ้านเขม ที่มวิชัย จำนวน 10 คน ร่วมประชุมวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้ในวันที่ 5 ตุลาคม 2558 เพื่อเตรียมข้อมูลที่ได้เข้าสู่เวทีการคืนข้อมูลแก่ชุมชนทั้ง 7 หมู่บ้าน

สิ่งที่ได้ ข้อมูลเกี่ยวกับกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันในพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม และในการจัดเวทีคืนข้อมูลจะแบ่งเป็น 4 โซนเหมือนกันกับการจัดในการเก็บข้อมูลในระยะที่ 1

ปัญหาที่พบ ข้อมูลที่ได้ไม่ได้มาจากผู้ที่มีที่ดินติดลำห้วยเขมครบทุกคนเพราะส่วนหนึ่ง ไม่ได้เข้าร่วมประชุมในวันที่ 5

วิธีแก้ไข ใช้เฉพาะข้อมูลจากผู้เข้าร่วมประชุมอีกส่วนหนึ่งผู้นำชุมชนจะประสานงานใน ภายหลัง

3.4.5 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ที่มวิชัยได้ไปร่วมเรียนรู้ในเวทีต่างๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ ดังนี้

1) **เวทียุทธศาสตร์จังหวัดหนองคาย** วันที่ 9 กันยายน 2557 ศูนย์ฝึกอาชีพ ชนบทหนองคาย นักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 5 คน

2) **เวทีนำเสนองานวิจัยจังหวัดหนองบัวลำภู** วันที่ 29 กันยายน 2557 นักวิจัย ชุมชนเข้าร่วม 3 คนคือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นายพิเชษฐพงษ์ อายุพันธ์ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ ได้เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูลจากคนที่เสียประโยชน์จากโครงการรูปแบบการสร้างสำนึกของเยาวชน ในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูแหล่งอาหารของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โคกหนองกุง ตำบลนาแก อำเภอโนนวิสัย จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อนำกลับมาปรับใช้กับโครงการของทีมเขม คือ เชิญผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาชี้แจง และยังขาดข้อมูลเชิงลึกเรื่องพืชน้ำ สัตว์น้ำ ในอดีตและปัจจุบัน และควรจะมีการสร้างกติกาชุมชนกำหนดนโยบายสาธารณะ

3) **เวทีกิจกรรมครั้งที่ 3** วันที่ 27 ตุลาคม 2557 ร่วมเรียนรู้ การนำเสนองานที่ อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี นักวิจัย 3 คน

4) **เวทีกิจกรรมครั้งที่ 4** วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2558 ร่วมเรียนรู้การนำเสนอรายงาน ความก้าวหน้าระยะที่ 1 ที่จังหวัดหนองบัวลำภู นักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 4 คน สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นายรักศักดิ์ ชาดิอดุลย์ นางกุหลาบ ชาดิอดุลย์ ผลที่ได้ คือ วิธีการนำเสนอ รายงานรูปแบบการนำเสนอ เพื่อเป็นตัวอย่างในการรายงานในการจัดเวทีนำเสนอรายงาน ความก้าวหน้าระยะที่ 1 ของจังหวัดหนองคายต่อไป

5) **เวทีกิจกรรมครั้งที่ 5** วันที่ 18 กันยายน 2558 ร่วมเรียนรู้กิจกรรมการวิจัยอย่าง น้ำพาน ตำบลนาสะอาด อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี นักวิจัยเข้าร่วม 4 คนคือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นายสมหมาย สายสุด ได้บทเรียนเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อ สร้างความตระหนักในการใช้พื้นที่สาธารณะเช่น เรื่องการจัดการขยะ ได้ข้อคิดเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ในการจัดการขยะที่เกิดขึ้นตามลำห้วยเขม

3.4.6 การเขียนรายงานวิจัย

ทีมวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์ตามกรอบวัตถุประสงค์และนำเสนอเป็นการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา มีรายละเอียดดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 21 ธันวาคม 2557 ณ ที่ทำการโครงการ เรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นเล่มรายงานความก้าวหน้าในระยะแรก โดยมอบหมายให้ทีมเลขาซึ่งประกอบด้วย นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางกลีนรำ ศรีสร้างคอม และนาง กุหลาบ ชาติดุลย์ เรียบเรียงข้อมูลในบทที่ 1 บทที่ 3 และบทที่ 4 ซึ่งได้ข้อมูลเบื้องต้นยังไม่ละเอียดเนื่องจากทีมไม่เข้าใจแนวทางการเขียนรายงาน ในรายละเอียดแต่ละบท ยังไม่แน่ใจว่าจะใส่หัวข้อใดบ้าง เรียงเนื้อหาใดก่อนหลัง

ครั้งที่ 2 วันที่ 25 ธันวาคม 2557 ณ โรงเรียนบ้านเขม กิจกรรมการเขียนรายงานโครงการ เรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นเล่มรายงานความก้าวหน้าในระยะแรก ได้บทที่ 1 บทที่ 2 บทที่ 3 บทที่ 4 และบทที่ 5 เป็นการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงใหม่ให้ชัดเจนและสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่ได้โดยทีมเลขา ซึ่งบทที่ 1 เรียบเรียงโดยนางกุหลาบ ชาติดุลย์ บทที่ 2 และเอกสารอ้างอิงเรียบเรียงโดยนางสาวทัศนพร โยธิกุล บทที่ 3 เรียบเรียงโดยนางรุ่งพิศ เกตุคำ บทที่ 4 เรียบเรียงโดยนางปฐพร หาฝ่ายเหนือและนางมณฑาทอง มหารธรรม บทที่ 5 เรียบเรียงโดยนางรุ่งพิศ เกตุคำ และนางปฐพร หาฝ่ายเหนือ เสร็จแล้วนำมารวมกันเพื่อทำรูปเล่ม และส่งให้ที่ปรึกษาตรวจเบื้องต้น

ครั้งที่ 3 วันที่ 19,20 มีนาคม 2558 ณ โรงเรียนบ้านเขม ปรับแก้รายงานตามคำแนะนำของที่ปรึกษาโครงการ โดยทีมเลขา และแบ่งหน้าที่กันดังนี้ นางรุ่งพิศ เกตุคำ และ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ ปรับแก้เอกสาร นางสาวทัศนพร โยธิกุล สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเพิ่มเติม นางมณฑาทอง มหารธรรม ระบายสีแผนที่ทำมือในส่วนที่ยังไม่เสร็จ นางสาว ปาณัฐติกา ทัพชัย จัดทำเอกสารการนำเสนอ ในการนำเสนอรายงาน และทีมงานทุกคนช่วยกันทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ สรุปได้รายงานที่สมบูรณ์ในบทที่ 2 บทที่ 3 แผนที่ทำมือ และแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศที่สมบูรณ์พร้อมที่จะนำเสนอ

สรุป จากการดำเนินงานตามกิจกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ทำให้นักวิจัย ชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าของที่ดินและผู้ใช้ประโยชน์จากห้วยเขม มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาร่วมกันโดยข้อมูลที่ได้ เป็นข้อมูลของพื้นที่จากคนในพื้นที่ แล้วนำมาตรวจสอบ สรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองต่อไป

ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการวิจัย

3.4.7 การดำเนินการช่วงทดลองปฏิบัติการ

การประชุมออกแบบการวิจัยระยะที่ 2 ครั้งที่ 1 วันที่ 9 สิงหาคม 2558 ที่โรงเรียนนรนาครสงคราม อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 7 คน ประกอบด้วยหัวหน้าทีมวิจัย 1 คน นักวิจัย 6 คน โดยคุณพิภพ หัสสา ผู้ประสานงานสำนักงานการวิจัยกล่าวทักทาย และชี้แจงการดำเนินการวิจัยระยะที่ 2 และให้ทีมวิจัยช่วยกันออกแบบการวิจัย นางรุ่งพิศ เกตุคำได้ทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยและผลการวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อนักวิจัยจะได้ดำเนินการในระยะที่ 2 ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และได้แนวทางที่จะปฏิบัติการในระยะที่ 2 ดังนี้คือ ต้องนำข้อมูลที่ได้นำไปประชุมชี้แจงให้นักวิจัยที่ไม่ได้เข้าร่วมรับทราบเพื่อระดมความคิดและทบทวนการออกแบบการวิจัยอีกครั้ง

ประชุมออกแบบวิจัย ระยะที่ 2 ครั้งที่ 2 วันที่ 6 กันยายน 2558 ที่โรงเรียนบ้านเขม ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 17 คน เปิดประชุมเวลา 09.00 น. สิบเอกจำเนียร เกตุคำ หัวหน้าทีมวิจัยกล่าวทักทายแขกที่เข้าร่วมประชุม นางปฐพร หาฝ่ายเหนือและนางรุ่งพิศ เกตุคำ เลขาทีมวิจัยกล่าวสรุปข้อมูลและการทำงานในระยะแรกคือ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ประวัติศาสตร์และลักษณะทางภูมิศาสตร์ลำห้วยเขม บั๊จยและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งบั๊จยภายในได้แก่ คนในชุมชน บั๊จยภายนอกได้แก่ นโยบายรัฐ โครงการพัฒนาต่างๆแนวคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะจากอดีตถึงปัจจุบัน

สิ่งที่ได้ ข้อเสนอแนะจากนายซารี แพนแสง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขมคือ การแก้ปัญหาจากเจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วยเขม ถ้าไปพูดเรื่องการขอพื้นที่ริมฝั่งเป็นการเสียประโยชน์เขาอาจไม่ให้ความร่วมมือเขาต้องได้ประโยชน์ด้วย เช่น หลังจากขุดลอกแล้วต้องสร้างฝายขนาดเล็ก(ฝายปากกระโถน)เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรเป็นระยะ อาจจะสร้างทุก 500 เมตร

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแนะนำ ในระยะที่ 2 งานต้องเป็นรูปธรรม พื้นที่สาธารณะต้องมีการปักเขตแดน และควรจะมีการจัดเวทีประชาคมนำเสนอผลงานในระยะแรก ซึ่งควรจัดทำในรูปแบบวีดิทัศน์ เชิญเจ้าหน้าที่ที่ดินอำเภอพนพิสัย เจ้าหน้าที่ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรจังหวัดหนองคาย มาให้ความรู้ด้านกฎหมายโดยเชิญนายอำเภอพนพิสัยมาเป็นประธาน

ผู้ใหญ่มสมหมาย สายสุด แนะนำด้านงบประมาณควรจัดไว้เป็นแผนพัฒนาระดับตำบล ส่วนเรื่องพื้นที่สาธารณะควรสร้างแนวคิดแก่เจ้าของที่ดินให้เสียสละเพื่อส่วนรวม

นายเดือน โสระสา เสนอแนะโครงการพัฒนาของตำบลในทุกปีควรมี 12 โครงการ คือ 11 โครงการเป็นโครงการพัฒนาของแต่ละหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้านส่วนโครงการที่ 12 เป็นโครงการพัฒนาระดับตำบล

สรุป ที่ประชุมมีมติว่าควรจะมีการจัดเวที 2 ครั้ง คือเวทีแรกเฉพาะผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 11 หมู่บ้าน นักวิจัย และตัวแทนส่วนราชการในตำบล เพราะที่มวิจัยมีแนวคิดที่ผู้นำต้องมีความรู้ก่อนจึงจะสามารถพูดคุยและให้คำแนะนำกับชาวบ้านได้ ส่วนเวทีที่ 2 จะเชิญเจ้าของที่ดินที่มีที่ดินติดริมฝั่งห้วยเขมเข้าร่วมด้วย ซึ่งทั้ง 2 เวทีจะเชิญเจ้าหน้าที่จากที่ดินอำเภอโพธิ์พิสัย และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดหนองคายมาให้ความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่สาธารณะและเชิญนายอำเภอโพธิ์พิสัยมาเป็นประธาน การจัดเวทีจะเป็นแบบบูรณาการ คือ เป็นการคืนข้อมูล การแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านกฎหมายที่ดินสาธารณะด้วย เพื่อสร้างกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน

ภาคเช้าผู้เข้าร่วมประชุมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ภาคบ่ายที่มวิจัยสรุปงานที่ได้ และได้กำหนดการดังนี้

08.00 น. ลงทะเบียน

09.00 น. พิธีเปิด

-ชมวีดิทัศน์กิจกรรมการวิจัยระยะที่ 1

-นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขม (ที่ปรึกษาโครงการ) กล่าวรายงาน

-นายอำเภอโพธิ์พิสัยพบปะกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมและกล่าวเปิด

08.30 น. รับการแลกเปลี่ยนด้านกฎหมายที่ดินจากสำนักงานที่ดินอำเภอโพธิ์พิสัย

10.00 น. ตอบข้อซักถาม

10.10 น. พักรับประทานอาหารว่าง

10.30 น. รับการแลกเปลี่ยนด้านกฎหมายที่ดินจากเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปฏิรูปที่ดิน

จังหวัดหนองคาย

11.00 น. ตอบข้อซักถาม

11.20 น. สรุปกิจกรรมการจัดเวทีโดยที่ปรึกษาโครงการ

12.00 น. พักรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

13.00 น. สรุปกิจกรรมการจัดเวทีและมอบหมายงานโดยที่มวิจัย

อาหารเที่ยงเป็นอาหารพื้นบ้านกับข้าวเหนียว ขนมเป็นขนมพื้นบ้านส่วนของฝากเป็นผลผลิตด้านการเกษตรในตำบล

ลงพื้นที่ห้วยเขมตอนล่าง วันที่ 9 กันยายน 2558 สืบหาข้อมูล สภาพพื้นที่ห้วยเขมตอนล่าง บริเวณที่ต่อกับห้วยโค่น มีนักวิจัยเข้าร่วม 5 คน คือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นายสมหมาย สายสุต นางวรุณยุพา แพนแสง ได้ข้อมูลสภาพลำห้วยในปัจจุบันและศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดจากการพัฒนา

กิจกรรมแทรกคือ การลงพื้นที่จากต้นน้ำถึงปลายน้ำเพื่อสำรวจสภาพพื้นที่จุดที่จะสร้างฝายและในการทำงานนั้นช่วงไหนที่ไม่มีปัญหาหรือมีปัญหาน้อยจะเข้าไปก่อนช่วงที่มีปัญหามากจะทำทีหลัง สรุปคือทำแบบค่อยเป็นค่อยไป

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 1 วันที่ 15 กันยายน 2558 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม ผู้เข้าร่วมประชุม 52 คน ผู้สังเกตการณ์จากทีมหนองแด 3 คน ทีมอำเภอสร้างคอม 2 คน เปิดประชุมเวลา 09.00 นาฬิกา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขมพบปะผู้เข้าร่วมกิจกรรม และชมวีดิทัศน์จากทางทีวี

การแลกเปลี่ยนด้านกฎหมายจากเจ้าหน้าที่ที่ดินอำเภอโพนพิสัย ความหมายของพื้นที่สาธารณะ การอุทิศที่ดินให้เป็นพื้นที่สาธารณะทำได้ แต่ต้องไปจดทะเบียนอุทิศที่ดินกับสำนักงานที่ดินก่อน กรณีที่ออกโฉนดพื้นที่ลดลงเกิดจากการรังวัดปัจจุบันใช้เครื่องมือที่มีความละเอียดมากขึ้นพื้นที่จึงลดลง

กรณีที่มีที่ดินมากกว่าเนื้อที่ในโฉนดแล้วจะออกส่วนที่เหลือสามารถทำได้ต้องมีการสอบถามคนที่มีพื้นที่ข้างเคียงก่อนและที่ต้องไม่เป็นพื้นที่ป่าสงวนหรือพื้นที่ที่เป็นที่ดินเพื่อการเกษตร การเวนคืนที่ดินถ้าหน่วยงานไหนเวนคืนหน่วยงานนั้นเป็นเจ้าของ

ขอบเขตของลำห้วยทางที่ดินไม่ได้กำหนดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและการดูแลของแต่ละพื้นที่นั้นๆ

การแลกเปลี่ยนจากเจ้าหน้าที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดหนองคาย ที่มาของที่ดินของการปฏิรูปที่ดิน จัดซื้อจากเอกชนให้เกษตรกรที่ไร้ที่ทำกิน ที่ดินของรัฐ ที่ของกรมป่าไม้ (ป่าสงวนที่เสื่อมโทรม)

ที่ดิน ที่เป็นเอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 ที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรออกให้ เป็นที่ดินของรัฐห้ามจำหน่ายถ่ายโอน นอกจากทายาทโดยธรรม ซึ่งทายาทมี 5 ลำดับคือ คู่สมรส บุตรตามความเป็นจริง บิดา มารดา พี่น้องร่วมบิดา มารดา และหลาน ในการทำงานของ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ที่ล่าช้าเพราะทำงานในรูปแบบคณะอนุกรรมการ

ขอบเขตความกว้างของลำห้วยทาง สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ไม่ได้กำหนดไว้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละท้องที่และผู้ดูแล

กรณีที่เจ้าของที่ไม่ทำประโยชน์ผู้ที่ทำประโยชน์จะถ่ายโอนเอาไม่ได้

ถ้ามีการออก เอกสารทับพื้นที่สาธารณะจะทำการแก้ไขได้โดยการพูดคุยเมื่อเจ้าของที่ยินยอมต้องไปยื่นหนังสือขอเปลี่ยนแปลงเอกสารสิทธิ์ โดยเจ้าของที่หรือผู้นำท้องถิ่นก็ได้

ข้อเสนอแนะจากเจ้าหน้าที่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินทำกิน ให้ทาง องค์การบริหารส่วนตำบลเสนอของบประมาณจากทางจังหวัดในงบของ ผู้ว่า CEO โดยผ่านนายอำเภอเพื่อสร้างฝายขนาดเล็กแต่ต้องเป็นแบบมาตรฐานเพราะเป็นโครงการที่ประชาชนได้ประโยชน์อย่างมาก

สรุปการจัดกิจกรรม โดยทีมวิจัย

การมีส่วนร่วม โครงสร้าง ผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน) มีหน้าที่ดูแลรักษา ประสานงานและเป็นนักวิจัย องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่เป็นนักวิจัย ทำ MOU สนับสนุนงบประมาณเพื่อขุดลอกเจ้าของที่ดินริมฝั่งให้ความร่วมมือ โรงเรียน วัด ให้การสนับสนุน

ผลของการวิจัย ด้านความรู้ ทีมวิจัยรู้จักใช้ทรัพยากรที่เกิดประโยชน์ องค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนมากขึ้น ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยจาก 1 คนเป็น 7 คน ด้านความตระหนัก คนในชุมชนทราบถึงสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับลำห้วยเขมได้เข้าร่วมมากขึ้น มีการเชิญคนจากภายนอกเข้าร่วมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ การจัดการแนวเขตโดยใช้เวทีประชาคม ถ้าได้ข้อตกลงให้ปักแนวเขตไว้ถ้ายังไม่พัฒนาให้เจ้าของที่ดินทำกินไปก่อน

แนวทางแก้ปัญหาผู้นำต้องเข้าไปคุยนอกรอบก่อน โดยคุยเรื่องประโยชน์ที่ได้ จากการทำฝั้งและประโยชน์ที่เขาจะได้รับ ถ้ายังไม่ตกลงอย่าเพิ่งนำเข้าสู่วีที่เพราะจะเกิดการต่อต้าน

สรุป กิจกรรมครั้งนี้สถานที่กว้างเพียงพอและเป็นจุดศูนย์กลางของโซน ทำให้ผู้เข้าร่วมได้รับความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมจากหน่วยงาน 3 หน่วยงาน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทุกหมู่บ้าน เนื้อหาไม่เรียงลำดับเท่าที่ควร กระบวนการบางอย่างควบคุมไม่ได้คือกิจกรรมที่เราวางไว้ไม่เป็นตามที่กำหนด เนื่องจากนายอำเภอมาเป็นประธานทำให้ต้องปรับลำดับขั้นตอนให้ยืดหยุ่น และเหมาะสมกับเวลาผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความเกรงใจที่จะเสนอแนะข้อมูล บางรายยังยึดถือแนวปฏิบัติที่เคยทำจากอดีตคือต้องดูแลนายอำเภอเป็นพิเศษ บางรายสนใจที่จะต้อนรับนายอำเภอมากกว่าการร่วมเวทีเสวนา อาหารมีเพียงพอกับจำนวนคนและรสชาติอร่อย ส่วนอาหารว่างเป็นขนมพื้นบ้านที่จ้างชาวบ้านทำได้รับคำชมจากผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาว่าเป็นอาหารว่างพื้นบ้านที่เป็นแบบอย่างได้และเป็นการอนุรักษ์ขนมพื้นบ้านไทย

บทเรียนที่ได้ วิธีการแก้ปัญหาในการเจรจากับเจ้าของที่ คือ ต้องให้เขาได้ประโยชน์ด้วย และขนาดความกว้างของลำห้วยสำนักงานที่ดิน สำนักงานการปฏิรูปที่ดินต่างก็ไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในท้องถิ่นนั้นๆ

กิจกรรมครั้งต่อไปทีมวิจัยนัดหมายลงพื้นที่เพื่อกำหนดแนวทางแก้ปัญหาในวันเสาร์ที่ 19 กันยายน 2558 ทีมวิจัยได้ประสานกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขม เพื่อเรียนเชิญช่างโยธา ร่วมสำรวจพื้นที่ด้วย

ภาพที่: 11 เวทีเสวนาครั้งที่ 1

การลงพื้นที่ วันที่ 19 กันยายน 2558 เพื่อกำหนดแนวทางแก้ปัญหา เตรียมพร้อมที่โรงเรียนบ้านเข้ม ประกอบด้วยนักวิจัย ผู้นำชุมชน เจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วยเข้มเดินสำรวจลำห้วยเข้ม เมื่อทีมพร้อม แบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งดูแลเรื่องอาหารจำนวน 3 คน นักวิจัยที่เหลือลงพื้นที่โดยการเดิน ซึ่งเริ่มจากฝายห้วยเข้มตอนกลาง (โรงสูบน้ำดิบเพื่อผลิตน้ำประปา) ขึ้นไปตามลำห้วย

สิ่งที่ได้จากการลงพื้นที่ ผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญในการสำรวจข้อมูลห้วยเข้มเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเข้าสู่เวทีเสวนาเพื่อหาแนวทางพัฒนาห้วยเข้มร่วมกัน ได้ทราบสภาพริมห้วยเข้ม จุดที่ควรพัฒนาขุดลอกและทำฝายขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำ

ปัญหาที่พบ คือ การเดินสำรวจในปลายฤดูฝนทำให้เดินลำบากเนื่องจากพื้นดินเปียกแฉะ และปรักทำให้การเดินลำบาก ต้องสวมรองเท้าบูทและใช้มีดถากป่าตัดกิ่งไม้ เพื่อให้เดินได้ บุคลากรที่เป็นนายช่างโยธาไม่ได้ลงพื้นที่ด้วย ทำให้การสำรวจข้อมูลด้านการกำหนดพิกัดจึงต้องใช้เครื่องจับพิกัด(GPS)แทน

ภาพที่: 12 การลงพื้นที่สำรวจสภาพห้วยเข้ม

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 2 วันที่ 5 ตุลาคม 2558 เวลา 08.00 นาฬิกา ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเข้ม เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการสร้างกติกาการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข้มโดยเน้นเป็นความต้องการของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนของตัวเอง ประกอบด้วยนักวิจัย ผู้นำชุมชน เจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วยเข้ม หัวหน้าทีมวิจัยแจ้งข้อกฎหมายของ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรไม่ได้กำหนดขนาดความกว้างของลำห้วยไว้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น จากนั้นทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมช่วยกันเสนอความคิดเห็น และช่วยกันสรุปจนกลายเป็นกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเข้มร่วมกันเพื่อจัดทำผังต่อไป

การแลกเปลี่ยนแนวคิดในการอนุรักษ์ลำห้วยเขมและริมฝั่ง ของทั้งผู้นำชุมชน ผู้ได้รับประโยชน์และเจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วย

สรุป ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ การจัดเวทีเป็นแบบเวทีเสมอหน้า ผู้เข้าร่วมจำนวนมาก มีทุกภาคส่วนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับลำห้วยเขม ผู้นำชุมชนในพื้นที่ ทุกคนมีส่วนในการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม การจัดกิจกรรมยังไม่เหมาะสมกับเวลาการเรื่องเวลา บางกิจกรรมใช้เวลาเกินที่กำหนดไว้

สิ่งที่ได้ แนวคิดการเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างเจ้าของที่ดิน ที่ติดลำห้วยเขมกับผู้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือคนที่เสียที่ดินในการขุดลอกทำคันดินเพื่อให้สามารถสัญจรได้ต้องได้รับประโยชน์จากการเสียพื้นที่นั้นด้วย เจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วยเขมและผู้ใช้ประโยชน์ร่วม ได้ตกลงทำเป็นกติกาการใช้ประโยชน์ลำห้วยเขมร่วมกันไว้ ดังนี้

1. ริมฝั่งห้วยเขมสามารถสัญจรไปมาได้
2. การปลูกต้นไม้ปลูกได้เฉพาะฝั่งที่ติดกับที่ของตัวเองห้ามปลูกด้านริมฝั่ง
3. ให้สร้างศาลปู่ตาตรงบริเวณต้นน้ำเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและต้นน้ำ

4. ในการขุดลอกต้องมีการสร้างฝายขนาดเล็ก เพื่อกักเก็บน้ำเป็นระยะ
5. การทำมาหากินในลำห้วยสามารถทำได้ แต่ห้ามขโมยพืชผักที่เจ้าของที่ดินปลูกไว้ ส่วนอุปกรณ์ในการจับปลาให้เป็นไปตามกฎระเบียบของแต่ละหมู่บ้าน
6. ขอบเขตของริมฝั่ง จากฝ่ายห้วยเขมตอนบนให้ยึดตามขนาดริมฝั่งที่ขุดลอกแล้ว ในปัจจุบัน ส่วนตอนกลางและตอนล่างให้ยึดตามขนาดของห้วยเขมตอนกลางบริเวณฝายประปา ทั้งนี้ให้พิจารณาตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ โดยไม่ทำให้เจ้าของที่ดินได้รับความเดือดร้อนมากเกินไป เช่นบริเวณริมห้วยเขมที่มีการสร้างที่อยู่อาศัยแล้วให้ขยายได้ตามที่เจ้าของที่ดินยินยอม
7. การปลูกพืชริมห้วยเขมกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้สารได้ ห้ามผู้ใช้อำนาจหน้าที่ปนเปื้อนสารเคมีที่ใช้ลงในลำห้วย และให้เก็บขยะจากสารเคมีให้มัดชิดทิ้งให้ถูกที่

ปัญหาและการแก้ไข ในการทำกิจกรรมในครั้งนี้ มีเจ้าของที่เข้าร่วมไม่ครบ เนื่องจากเจ้าของที่ดินไม่อยู่บ้าน วิธีแก้ปัญหา ผู้นำชุมชนของแต่ละหมู่บ้านรับผิดชอบในการเข้าไปคุยเป็นการส่วนตัวในภายหลัง

ภาพที่: 13 เวทีเสวนาครั้งที่ 2

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 3 ค้นข้อมูลโซนที่ 1 วันที่ 10 ตุลาคม 2558 เวลา 09.00 น. ที่ศาลาวัดบ้านโคกเสือดาว มีผู้เข้าร่วมเวทีจำนวน 50 คน คือ นักวิจัย 10 คน ชาวบ้าน 40 คน หัวหน้าทีมวิจัยกล่าวทักทายผู้เข้าร่วมเวที และมอบหน้าที่ให้ทีมเลขาค้นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีครั้งที่ 2 เรื่องกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิมร่วมกัน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเซิม ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี

สรุป การจัดเวทีครั้งนี้ สถานที่กว้างขวาง การจัดการเวลาดี คือกำหนดเวลาได้เหมาะสม ไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเบื่อ ผู้เข้าร่วมเวทีมีจำนวนพอเหมาะกับสถานที่

ผลที่ได้รับ ผู้เข้าร่วมเวทีมีความรู้เรื่องการใช้ และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากขึ้น และเข้าใจในกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม

ปัญหาที่พบ คนในชุมชนเข้าร่วมเวทีไม่ครบทุกคน วิธีแก้ไข ผู้นำชุมชนจะนำเข้าสู่การประชุมประชาคมของหมู่บ้านอีกเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อีกครั้ง

ภาพที่: 14 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 1

การจัดเวทีเสวนา ครั้งที่ 4 ค้นข้อมูล โซนที่ 2 วันที่ 11 ตุลาคม 2558 เวลา 19.00 น. ที่ศาลาประชาคมบ้านโนนสง่า มีผู้เข้าร่วมเวทีจำนวน 55 คน คือ นักวิจัย 10 คน ชาวบ้าน 45 คน

หัวหน้าทีมวิจัยกล่าวทักทายผู้เข้าร่วมเวที และมอบหน้าที่ให้ทีมเลขาฯ ค้นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีครั้งที่ 2 เรื่องกตติกาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมร่วมกัน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขม ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี

สรุป การจัดเวทีครั้งนี้ สถานที่ดีเหมาะสม อาหารว่างเพียงพอ การจัดการเวลาดี ผู้เข้าร่วมเวทีมีจำนวนพอเหมาะกับสถานที่

สิ่งที่ได้ ผู้เข้าร่วมเวทีมีความรู้เรื่องการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากขึ้น และเข้าใจในกตติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ปัญหาที่พบ คนในชุมชนเข้าร่วมเวทีไม่ครบทุกคน วิธีแก้ไข ผู้นำชุมชนจะนำเข้าสู่การประชุมประชาคมของหมู่บ้านอีกเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อีกครั้ง

ภาพที่: 15 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 2

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 5 ค้นข้อมูล โซนที่ 3 วันที่ 12 ตุลาคม 2558 เวลา 09.00 น. ที่ศาลาวัดบ้านเขม มีผู้เข้าร่วมเวทีจำนวน 60 คน คือ นักวิจัย 10 คน ชาวบ้าน 50 คน หัวหน้าทีมวิจัยกล่าวทักทายผู้เข้าร่วมเวที และมอบหน้าที่ให้ทีมเลขาฯ ค้นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีครั้งที่ 2 เรื่องกตติกาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมร่วมกัน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขม ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี

สรุป การจัดเวทีครั้งนี้ สถานที่กว้างขวาง การจัดการเวลาดี คือกำหนดเวลาได้เหมาะสม ไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเบื่อ ผู้เข้าร่วมเวทีมีจำนวนพอเหมาะกับสถานที่

ผลที่ได้รับ ผู้เข้าร่วมเวทีมีความรู้เรื่องการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากขึ้น และเข้าใจในกตติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ปัญหาที่พบ คนในชุมชนเข้าร่วมเวทีไม่ครบทุกคน วิธีแก้ไข ผู้นำชุมชนจะนำเข้าสู่การประชุมประชาคมของหมู่บ้านเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อีกครั้ง

ภาพที่: 16 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 3

การจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 6 ค้นข้อมูล โซนที่ 4 วันที่ 13 ตุลาคม 2558 เวลา 09.00 น.

ที่ศาลาวัดบ้านสุขสำราญ มีผู้เข้าร่วมเวทีจำนวน 40 คน คือ นักวิจัย 10 คน ชาวบ้าน 30 คน หัวหน้าทีมวิจัยกล่าวทักทายผู้เข้าร่วมเวที และมอบหน้าที่ให้ทีมเสวนาค้นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีครั้งที่ 2 เรื่องกตีกาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมร่วมกัน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขม ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี

สรุป การจัดเวทีครั้งนี้ สถานที่ดีเหมาะสม อาหารว่างเพียงพอ เวลาเหมาะสม ผู้เข้าร่วมเวทีมีจำนวนพอเหมาะกับสถานที่

สิ่งที่ได้ ผู้เข้าร่วมเวทีมีความรู้เรื่องการใช้และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากขึ้น และเข้าใจในกตีกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ปัญหาที่พบ คนในชุมชนเข้าร่วมเวทีไม่ครบทุกคน วิธีแก้ไข ผู้นำชุมชนจะนำเข้าสู่การประชุมประชาคมของหมู่บ้านเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อีกครั้ง

ภาพที่: 17 เวทีเสวนาค้นข้อมูลโซนที่ 4

3.4.8 การเขียนรายงาน

ทีมวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์ตามกรอบวัตถุประสงค์และนำเสนอเป็นการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา มีรายละเอียดดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 28 มกราคม 2559 ที่โรงเรียนบ้านเขม มีนักวิจัยเข้าร่วม 7 คน คือ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมวาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นายพลกฤษณ์ เกตุคำ นายซารี แพนแสง และนางวรุณยุพา แพนแสง กิจกรรมที่ทำคือการแก้ไขรายงานในระยะแรก และเพิ่มเติมระยะที่ 2 เป็นบางส่วน

สิ่งที่ได้ สิ่งที่ได้ในแต่ละกิจกรรม ปัญหาและวิธีแก้ไขของในกิจกรรมนั้นๆ

ปัญหาและวิธีการแก้ไข ทีมวิจัยไม่เข้าใจวิธีการเขียนบทสรุปในแต่ละกิจกรรม แก้ปัญหาโดยโทรศัพท์ปรึกษาผู้ช่วยผู้ประสานงาน เพื่อขอคำแนะนำในการเขียน

ครั้งที่ 2 วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม นักวิจัยเข้าร่วม กิจกรรม 3 คนคือ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมวาทอง มหาธรรม และนางปฐพร หาฝ่ายเหนือ เขียนรายงานกิจกรรมการจัดเวทีเสวนาระยะที่ 2 ครั้งที่ 2 และจัดพิมพ์เค้าโครงบทที่ 3

สิ่งที่ได้ สรุปกิจกรรมการจัดเวทีเสวนาครั้งที่ 2 และ เค้าโครงบทที่ 3 ตามความเหมาะสม

ปัญหาที่พบ ทีมวิจัยจำบทสรุปไม่ได้เพราะไม่ได้ทำต่อเนื่อง วิธีการแก้ไขคือค้นจากบันทึกการประชุม

ครั้งที่ 3 วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม นักวิจัยเข้าร่วม 5 คน คือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางมวาทอง มหาธรรม นายพลกฤษณ์ เกตุคำ เขียนรายงานบทที่ 3 และบทที่ 4

สิ่งที่ได้ ได้รายงานในบทที่ 3 และบทที่ 4 บางส่วน

ปัญหาที่พบ เนื่องจากในวันที่ยื่นพื้นที่จริงนายช่างโยธาไม่ได้ลงพื้นที่ด้วยพิกัดต่างๆ จึงไม่ชัดเจน ทีมวิจัยแก้ปัญหาโดยใช้เครื่อง GPS ในการกำหนดพิกัดแทนโดยผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการใช้เครื่อง GPS อยู่แล้ว

ครั้งที่ 4 วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม นักวิจัยเข้าร่วม 6 คน คือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมวาทอง มหาธรรม นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นายพลกฤษณ์ เกตุคำ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ เขียนรายงานบทที่ 4 และบทที่ 5

สิ่งที่ได้ รายงานบทที่ 4 และบทที่ 5 บางส่วน

ปัญหาที่พบ นักวิจัยไม่มีเวลาทำเนื่องจากติดภาระกิจงานประจำทำให้ขาดความต่อเนื่อง ข้อมูลบางอย่างจำไม่ได้ แก้ไขโดยกลับไปอ่านในบันทึกกิจกรรมการประชุมที่ทำไว้

ครั้งที่ 5 วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขม นักวิจัยเข้าร่วม 6 คน คือ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมวาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ เขียนรายงานบทที่ 3 เรื่องการวิเคราะห์ข้อมูล

สิ่งที่ได้ รายงานบทที่ 3 พร้อมส่งตรวจ

ปัญหาที่พบ ข้อมูลบางอย่างไม่ชัดเจน ทีมวิจัยต้องค้นแผนภาพระดมความคิดในการประชุมมาศึกษาทบทวนอีกครั้ง

ครั้งที่ 6 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขมิ มีนักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 6 คน ดังนี้ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมณฑาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นายสมฤทธิ์ แก้วนาคำ เขียนรายงานบทที่ 4 เรื่องแนวคิด การใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ปัญหาที่พบ ไม่มี

ครั้งที่ 7 วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขมิ มีนักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 7 คน ดังนี้ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางมณฑาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางสาวกัญญิกา เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางกุหลาบ ชาตอดุลย์เขียนรายงานบทที่ 4 เรื่องการจัดผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิ และจัดรูปภาพกิจกรรมการวิจัย

สิ่งที่ได้ รายงานบทที่ 4 เรื่องการจัดผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิ และจัดรูปภาพกิจกรรมการวิจัย

ปัญหาที่พบ ไม่มี

ครั้งที่ 8 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขมิ มีนักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 6 คน ดังนี้ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมณฑาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ เขียนรายงานบทที่ 4 เรื่อง ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย และบทที่ 5

สิ่งที่ได้ รายงานบทที่ 4 พร้อมส่งตรวจและบทที่ 5 บางส่วน

ปัญหาที่พบ ไม่มี

ครั้งที่ 9 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเขมิ มีนักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 6 คน ดังนี้ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางมณฑาทอง มหาธรรม นางสาวทัศนพร โยธิกุล นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ เขียนรายงานบทที่ 5 และจัดรูปเล่ม

สิ่งที่ได้ รายงานฉบับสมบูรณ์พร้อมส่งตรวจ

ปัญหาที่พบ ไม่มี

ครั้งที่ 10 วันที่ 26,27 มีนาคม 2559 ที่ศูนย์ฝึกอบรมอาชีพชนบทหนองคาย มีนักวิจัยเข้าร่วม 12 คน คือ หัวหน้าทีม นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นายพิเชษฐพงษ์ อายุนันท์ นายสมหมาย สายสุด นายสมบูรณ์ วาลมนตรี

นายบรรจง พานหาร นายสินศร โพธิ์ศรี นายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ และนายเสาร์ แสงทอง ในวันแรกเป็นการแนะนำวิธีการเขียนข้อเสนอโครงการ และการแก้ปัญหาแก่ทีมวิจัยปี 2558 วันที่สองเขียนเค้าโครงรายงานฉบับสมบูรณ์ และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ประสานงานจังหวัดหนองคาย ทีมวิจัยปี 2557 และทีมวิจัยปี 2558

สิ่งที่ได้ เค้าโครงและวิธีการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ วิธีการทำเอกสารการเงิน การแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาในแต่ละบริบทของทีมวิจัย

ปัญหาที่พบและวิธีแก้ไข นักวิจัยแต่ละทีมไม่ไปตรงตามเวลาที่กำหนดทำให้การดำเนินการล่าช้า วิธีแก้ไข นักวิจัยควรตรงต่อเวลาให้มากกว่านี้ นักวิจัยไม่พักตามสถานที่ที่จัดไว้ให้ เวลากลางคืนจึงไม่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้ผู้จัดเสียงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ วิธีแก้ไข ทางผู้จัดต้องบังคับให้พักตามสถานที่ที่จัดไว้ให้

สรุป จากการดำเนินงานตามกิจกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่ สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม นักวิจัย ชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าของที่ดินและผู้ใช้ประโยชน์จากห้วยเซิม มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลของพื้นที่จากคนในพื้นที่ ได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน หาข้อตกลงในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันแล้วนำมาตรวจสอบ สรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองต่อไป

ครั้งที่ 11 วันที่ 28 ถึง 31 มีนาคม 2559 ที่ห้องประชุมโรงเรียนบ้านเซิม มีนักวิจัยเข้าร่วมจำนวน 16 คน ดังนี้ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ นางรุ่งพิศ เกตุคำ นางสาวกัญญิกา เกตุคำ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ นางสาวทัศนพร โยธิกุล นายพิเชษฐพงษ์ อายุนันท์ นายสินศร โพธิ์ศรี นายสมหมาย สายสุด นายสมบูรณ์ วาลมนตรี นายบรรจง พานหาร นายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ นางมณฑาทอง มหาวรรณ นางกุหลาบ ชาดิอุดุลย์ นางกลีนร่ำ ศรีสร้างคอม นายเสาร์ แสงทองและนายรักศักดิ์ ชาดิอุดุลย์ แก้ไขรายงานตามที่ได้รับคำแนะนำจาก ผู้ประสานงานจังหวัดหนองคายและผู้ช่วยผู้ประสานงาน

สิ่งที่ได้ รายงานฉบับสมบูรณ์พร้อมส่ง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการจัดผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิตำบลเขมิตำบอเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ทีมวิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคต ได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

4.1 บริบทชุมชน

4.2 บริบทลำห้วยเขมิตำ

4.3 แนวคิดการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิตำ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

4.4 การวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิตำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

4.5 การจัดผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมิตำ

4.6 ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

4.1 บริบทชุมชน

4.1.1 ประวัติความเป็นมาชุมชนตำบลเขมิตำ

ชุมชนบ้านเขมิตำตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2464 โดยนายพระราช และชาวบ้านอีกประมาณ 30 ครอบครัว มาตั้งรกรากบริเวณที่ราบลุ่มป่าดงดิบด้านทิศตะวันตกของชุมชนที่อาศัยอยู่ เรียกกันว่า ดงน้ำบุน (ดงคือป่าดงดิบ) คำว่า “น้ำบุน” คือ มีน้ำผุดขึ้นมาตลอดปีไหลรวมกันเป็นลำห้วยเขมิตำ มีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร บริเวณลำห้วยปกคลุมไปด้วย กอไผ่ กิ่งไม้ เถาวัลย์ และใบไม้เป็นช่วงๆ ชาวบ้านเรียกสิ่งปกคลุมนี้ว่า “เขมิตำ” มีน้ำซับตลอดปี ลำห้วยเขมิตำไหลลงสู่ลำห้วยโคนแม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขงตามลำดับ จากสภาพดังกล่าวทำให้บริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารตามธรรมชาตินานาชนิด ผู้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย ไม่ใช้สอยพืชผักอาหารป่า ใช้น้ำจากลำห้วยเขมิตำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการทำนา ปลูกผัก จับปลา การเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ที่ดินสาธารณะสองฝั่งลำห้วยเขมิตำเป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ พืชอาหารธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ใบบัวบก สัตว์ธรรมชาติ เช่น กบ เขียด นอกจากนี้ยังใช้ในการปลูกผักตามหัวไร่ปลายนา เช่น ฟริก มะเขือ ถั่วแดงกว่า หอม กระเทียม การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่

บ้านเขามีประชากรมากขึ้น จึงได้จัดตั้งเป็นตำบล ใน พ.ศ. 2481 โดยมี อัญญาพระไกร เป็นผู้นำคนแรกของตำบลเดิม 2) ขุนชัย 3) หมื่นจันทร์ 4) นายพิมทา 5) นายทวย พรหมรักษา 6) นายโง่น นนท์สุรัตน์ 7) นายคำมี นนท์สุรัตน์ 8) นายสุย อุดมทรัพย์ 9) นายหนูกาย โพธิ์จุมพล 10) นายทองใสย์ หอมสมบัติ 11) นายเยี่ยม หล้าอินตา 12) นายสว่าง ทายุ่น 13) นายเชียงน้อย ทายุ่น 14) นายสุรัตน์ เซสาชน และคนปัจจุบันคือ นายทวนชัย จันถาชัย

ในระหว่างที่ นายหนูกาย โพธิ์จุมพล (กำนันคนที่ 9) มีการขยายเขตการปกครองเพื่ออำนวยความสะดวกและการพัฒนา ตำบลเดิมจึงได้แบ่งแยกเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบลดังนี้ ตำบลเดิม ตำบลนาดี ตำบลเฝ้าไร่ ตำบลอุดมพร ตำบลบ้านโพธิ์ ดังนั้นตำบลเดิม จึงต้องแบ่งเขตการปกครองใหม่ ในปัจจุบันตำบลเดิมมี 11 หมู่บ้าน และมีผู้นำหมู่บ้าน ดังนี้ 1) บ้านเดิม นางบุญเพ็ง สีโนย 2) บ้านโนนสง่า นายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ 3) บ้านเดิมทุ่ง นายประเสริฐ รสบุ่ง 4) บ้านโคกเสื่อ ดาว นายสมบูรณ์ วาลมนตรี 5) บ้านท่าหนองพันทา นายแดง ประเจริญ 6) บ้านโคกสง่า นายประดิษฐ์ ทิพย์วรรณ 7) บ้านคำตอแย นายสมหมาย สายสุด 8) บ้านสุขสำราญ นายทวนชัย จันถาไชย (กำนันตำบลเดิมคนปัจจุบัน) 9) บ้านนามน นางวรุณยุพา แพนแสง 10) บ้านนาสวรรค์ นายธนากร ประทุมทอง และ 11) บ้านโคกกลาง นายบรรจง พานหาร

สถานที่สำคัญในเขตตำบลเดิม ได้แก่ วัดจำนวน 8 แห่งและสำนักสงฆ์จำนวน 9 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 4 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 1 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำนวน 1 แห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจำนวน 1 แห่ง สถานีตำรวจจำนวน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง และสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 1 แห่ง

4.1.2 สภาพทั่วไปข้อมูลพื้นฐาน

4.1.2.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

ตำบลเดิมมีระยะห่างจากอำเภอโพธิ์พิสัยทางทิศตะวันออกเป็นระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร ตามเส้นทางบ้านทุ่งธาตุ ตำบลเดิม ใช้เวลาเดินทางจากอำเภอโพธิ์พิสัยถึงตำบลเดิมประมาณ 30 นาที และห่างจากจังหวัดหนองคายประมาณ 73 กิโลเมตร

อาณาเขต ทิศเหนือ จดกับตำบลเฝ้าไร่ อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ทิศใต้ จดกับตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออก จดกับตำบลอุดมพร อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันตก จดกับตำบลบ้านผือ และตำบล บ้านโพธิ์ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย

ตำบลเดิม มีพื้นที่ 50 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 312,501 ไร่ ภูมิประเทศสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบสลับเนิน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขัง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ทำนา มีพื้นที่ทำการเกษตร 15,246 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48.8 ของ

4.1.2.4 สภาพสังคม

ด้านการศึกษา ตำบลเขมมีสถานศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง เด็กจำนวน 146 คน ผู้ดูแลเด็กจำนวน 6 คน โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 4 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเขมมี มีนักเรียนจำนวน 398 คน ครูจำนวน 21 คน โรงเรียนบ้านโคกลาง มีนักเรียนจำนวน 126 คน ครูจำนวน 12 คน โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา มีนักเรียนจำนวน 168 คน ครู 10 คน โรงเรียนบ้านคำตออยู่ มีนักเรียนจำนวน 88 คน ครูจำนวน 8 คน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 1 แห่ง คือโรงเรียนเขมพิทยาคม มีนักเรียนจำนวน 892 คน ครูจำนวน 3 คน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจำนวน 2 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์จำนวน 6 แห่ง (ข้อมูลจากแผนแม่บทชุมชนตำบล เดือนพฤศจิกายน 2557)

ด้านศาสนา มีวัดจำนวน 8 แห่ง และสำนักสงฆ์จำนวน 9 แห่ง

ด้านสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำนวน 1 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบันจำนวน 1 แห่ง อัตราการมีและใช้ส้วมซึม 100 เปอร์เซ็นต์

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถานีตำรวจภูธรเขมมี จำนวน 1 แห่ง จุดตรวจประจำตำบล หมู่บ้านจำนวน 11 แห่ง

4.1.2.5 วัฒนธรรมประเพณี ชุมชนตำบลเขมมี ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องการผลิต การบริโภค การจำหน่ายแลกเปลี่ยนเช่น แลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตร่วมกัน ช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน ประชาชนยึดมั่นศรัทธาในประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ มีประเพณีที่สำคัญและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน มีงานประเพณีทุกเดือนตามฮีตสิบสอง ซึ่งประเพณีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคือการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับน้ำ คือ การแห่หางดงและเซิ้งนางแมว ซึ่งจะทำในปีที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล มีวิธีการปฏิบัติดังนี้ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าเมื่อถึงฤดูการทำนาแต่ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ผู้เฒ่าผู้แก่จะปรึกษาหารือถึงทางออกของปัญหา ซึ่งก็คือ การแห่หางดง

สิ่งของที่ต้องใช้ในการเซิ้งนางแมวมีดังนี้คือ 1) กะทอ (เป็นภาษาท้องถิ่นใช้เรียกข่งไม้ไผ่สานเป็นตาห่างๆ มีฝาปิดข้างบน) จำนวน 1 อัน 2) แมวตัวเมียสีดำจำนวน 1 ตัว (เพราะเชื่อว่าสีดำเป็นสีของก้อนเมฆที่ฝนกำลังจะตก) 3) ขันห้า (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่) ไว้บูชาสำหรับขอฝน 4) ไม้สำหรับให้คนหามจำนวน 2 ท่อน

ขั้นตอนและวิธีการเซิ้งนางแมว เมื่อชาวบ้านปรึกษาหารือ นัดหมายกันว่า จะแห่หางดงเพื่อขอฝนในวันไหน พอถึงวันนัดหมายก็จับแมวตัวเมียสีดำใส่กะทอใช้เชือกผูกปิดฝากะทอเพราะป้องกันแมวกระโดดหนี จะทำการแห่ในเวลาพลบค่ำก่อนแห่ต้องมีการตั้งคาย (ตั้งคายเป็นการตั้งเครื่องบูชา) ก่อนด้วยขันห้าและเป่าสั๊กเคเทวดา (เป่าสั๊กเคเทวดาคือ การสวดมนต์บอกกล่าวเทวดา) เพื่อให้เทวดาบันดาลให้ฝนตกซึ่งคนที่ทำพิธีกรรมดังกล่าวคือตาจ้ำ (จ้ำคือ หมอพรหมณ์) ประจำหมู่บ้าน จากนั้นตั้งขบวนโดยให้คนหามกะทอแมวนำหน้าขบวนตามด้วยตา

จำที่จะเป็นผู้นำในการกล่าวคำแข็ง ตามด้วยขบวนแห่ ในการแห่ต้องแห่รอบหมู่บ้านและต้องผ่าน
ทุกครัวเรือน เมื่อผ่านหน้าบ้านใครเจ้าของบ้านจะเอาน้ำมาสาดใส่ขบวนและแมว ให้ตัวแมวเปียก
และร้อง มีความเชื่อว่าพอแมวร้องเทวดาได้ยินจะบันดาลให้ฝนตก คำแข็งนางแมวจะเป็นการ
พรรณนาถึงความแห้งแล้งและขอให้ฝนตก

4.1.2.6 วิถีชีวิต

ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในสมัยก่อนจะมีชีวิตอยู่แบบเรียบง่าย นิยมอยู่
รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ในการทำนาก็จะทำเพื่อเป็นอาหารหลัก และเก็บหาอาหารตาม
ธรรมชาติ โดยการหา หอย ปู ปลา มารับประทานเพื่อดำรงชีพ เพราะธรรมชาติยังคงมี
ความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก แหล่งที่หากินจะอยู่บริเวณใกล้ๆ หมู่บ้าน เช่น เก็บผักตามทุ่งนา
หาปลาตามห้วยหนองธรรมชาติ ถ้าได้มากจะเอามาแบ่งปันกัน หรือแลกเปลี่ยนกัน จะไม่มี
การซื้อขาย ส่วนน้ำดื่ม จะตักน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่นจากบ่อกลางทุ่ง โดยใช้ถังตักน้ำ
ที่ทำจากไม้ไผ่สาน ไซ้ซี่ (ยางไม้เต็ง) ผสมกับน้ำมันยาง (ได้จากยางของไม้ยางที่มีขนาดใหญ่)
ทาให้ทั่วเพื่อป้องกันการรั่ว นำมาตักน้ำที่บ่อดินมาใส่ไว้ในตุ่มที่ทำจากดิน และใช้กระบวย
ที่ทำจากกะลามะพร้าวตักดื่ม

การแต่งกาย สมัยก่อนผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงที่ทอเองจากฝ้าย ส่วนเสื้อทำ
จากผ้าที่ทอเองนำไปตัดและย้อมสีจากธรรมชาติ ผู้ชายจะนุ่งโสร่ง หรือกางเกงหัวรูด และย้อมสี
จากสีธรรมชาติเช่น สีเหลืองได้จากแก่นต้นเข สีส้มได้จากดอกคำแสดหรือดอก
กระถินกรั้ว สีนํ้าเงินจากต้นคราม สีเขียวจากเปลือกไม้มะหาด สีเขียวมะกอกจากแก่นไม้ขนุน
เปลือกนนทรี และ เปลือกต้นตะแบก สีโพลจากใบสับปะรดอ่อนกับนํ้ามะนาว สีนํ้าตาลได้จากต้น
หมาก สีม่วงจากต้นหว่า สีดํ้าจากมะเกลือ รากต้นชะพลูและสมอ แต่ปัจจุบันการย้อมผ้าจากสี
ธรรมชาติ เริ่มหายไปจากชุมชน เนื่องจากมีสีวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ ซึ่งหาซื้อง่ายตามร้านค้า
ทั่วไป และอีกอย่างก็คนสมัยก่อนชอบกินคือการกินหมาก เพราะมีความเชื่อว่าการกินหมาก
แล้วทำให้ฟันแข็งแรง ไม่ผุ ในการกินหมากก็ต้องมีส่วนประกอบดังนี้ พลุ แก่นคูณ ปูน เสียด
ซี่ฝั้งหรือหนวด ยาเส้น หมาก ผู้ชายก็จะมีการสักยันต์ตามตัวเพื่ออวดสาว ๆ ว่าตัวเองเก่งกล้า
สามารถ มีวิชาอาคม (หนังเหนียว)

ในการครองเรือน ก่อนที่จะมีการออกเรือน หนุ่มสาวต้องมีการจีบกันก่อน โดยฝ่ายชายจะ
เป่าแคน ดัดพิณ สีซอมายจีบสาว ๆ ที่จีบกลุ่มลงช่วง (เข็ญฝ้าย) แล้วใช้ ฝญา พุดคุยเกี่ยวพาราสี
ฝ่ายหญิง ในอดีตไม่มีไฟฟ้าใช้ เวลาหนุ่มสาวจีบกัน จะอาศัยแสงสว่างจากการจุดกระบองหรือขี้ไต้
ถ้าบ้านไหนมีฐานะดีจะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด หรือตะเกียงเจ้าพายุ เมื่อรักกันและตกลงปลงใจจะใช้
ชีวิตร่วมกันแล้ว ฝ่ายชายก็จะยกขันหมากไปสู่ขอฝ่ายหญิง ซึ่งเรียกว่า “การขอเมีย” โดยจะมีพ่อ
แม่ญาติผู้ใหญ่เป็นเจ้าแก่และพ่อลํ้าอีกหนึ่งคน ถือดอกไม้ ฐูปเทียนไปร้องขอต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงที่
บ้าน เพื่อให้เป็นที่ตกลงกัน แต่ในกรณีที่กำหนดวันแต่งงานเนิ่นนานออกไป ก็อาจจะทำพิธีหมั้นไว้
ก่อนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อความมั่นใจในกันและกัน ทั้งสองฝ่าย โดยฝ่ายชายจะต้องหาของหมั้นมาวาง

ประกันไว้ว่าจะมีการแต่งงานเกิดขึ้นแน่นอน ในระหว่างเข้าพรรษาคือ เดือน 8-11 ไม่มีธรรมเนียมแต่งงานกัน ในส่วนของสินสอด จะเรียกว่า “ค่าทอง” และช่วงที่รอกำหนดนัดหมายกันนั้นฝ่ายหญิงต้องเตรียมเครื่องนอนหมอนมุ้งและเครื่องไหว้ผู้ใหญ่ ซึ่งเรียกว่า “เครื่องสมมา” (ภาษาอีสานแปลว่าการขอบคุณ) ให้พร้อม ส่วนฝ่ายชายก็ต้องเตรียมเงินค่าทองเอาไว้ ระยะเวลาจะไปมาหาสู่หญิงบ่อยๆ ก็ได้ เมื่อถึงวันที่เป็นมงคลที่กำหนดเป็นวันแต่งงานไว้ก็จะมีพิธีแต่งงาน ซึ่งเรียกกันว่า “การกินตอง” การกินตองมีความหมายว่า จะต้องเป็นวงศาคณาญาติกันต่อไปในกาลข้างหน้า พิธีแต่งงานนั้นจะทำที่บ้านฝ่ายหญิง และจะเริ่มก่อนวันจริงหนึ่งวัน ที่เรียกกันว่า “วันมื่อเต้า” เป็นวันเตรียมสิ่งของถัดไปอีกวันหนึ่งจึงจะเป็นวันแต่ง” แต่ถ้าวันมื่อโฮม” บางแห่งเรียก “มื่อสุกดิบ” ในการแต่งงานนั้น ถ้าเจ้าบ่าวไปอยู่บ้านเจ้าสาวเขาเรียกว่า “ตองสู้” ตรงกับภาคกลางที่เรียกว่า “วิวาห์มงคล” แต่ถ้าฝ่ายหญิงไปอยู่กับฝ่ายชายเรียก “ตองต้าน” เมื่อถึงวันงาน ญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียงจะมาช่วยงานกันตั้งแต่เช้า พร้อมกับนำข้าวปลาอาหาร สุรา สิ่งของหรือเงินทองไปช่วยตามฐานะของตน นอกจากจะช่วยด้วยสิ่งของแล้วพวกเขายังจะช่วยด้วยแรงอีกด้วย เช่น ช่วยตักน้ำ ทำอาหาร ทำพาวัวญ ขันหมาก และมวนบุหรี ตามถนัด เมื่อได้ฤกษ์พิธีแห่ตามที่หมอดูกำหนดไว้ เจ้าบ่าวก็จะจัดขบวนแห่ไปบ้านเจ้าสาวทันที ขบวนแห่เจ้าบ่าวซึ่งเพียบพร้อมไปด้วย พาวัวญ โดยการนำขันหมากและสินสอดไปด้วย อนึ่งพิธีแห่ของเจ้าบ่าวได้จัดเป็นขบวนแบ่งออกไว้ดังนี้ ขบวนนำหน้าเป็นดนตรีพื้นเมือง ตามด้วยขบวนร้องรำสูกุสนานรื่นเริงกันเต็มที่ ต่อมาเป็นเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ถัดไปเป็นพาวัวญ ขันหมาก เครื่องบริวารและติดตามด้วยญาติพี่น้อง ถ้าแก่ พ่อล้าม เมื่อถึงประตูบ้านเจ้าสาว ญาติฝ่ายหญิงจะปิดประตูบ้านไม่ยอมให้เข้าง่ายๆ จะมีการซักถามเพื่อเป็นเคล็ด เอาฤกษ์ตามธรรมเนียมพร้อมกับการถามตอบโต้กัน เช่น ญาติฝ่ายเจ้าสาวจะถามว่า มาอีหยัง(มาทำอะไร) ฝ่ายเจ้าบ่าวจะตอบว่ามาขอลูกสาวบ้านนี้ เขาว่าเป็นคนดีคนร่ำคนรวยและขยันทำมาหากิน ฝ่ายเจ้าสาวตอบว่า เออ...จิงแมนสมกันแท้หน้อ ขอให้รวยทั้งคู่เงินทองไหลมาเทมา เชิญ..เชิญข้างในบ้าน ฤกษ์งามยามดีแล้วเด้อ

จากนั้นฝ่ายหญิงก็จะเปิดประตูให้ฝ่ายชายเข้าไป ในการนี้ฝ่ายชายจะต้องให้รางวัลแก่ฝ่ายหญิงด้วยมีธรรมเนียมอยู่ว่า เจ้าบ่าวก่อนจะขึ้นเรือนต้องล้างเท้าบนใบตองกล้วยตื๊บที่วางอยู่บนแผ่นหิน เป็นการถือเคล็ดว่าให้เจ้าบ่าวมีใจหนักแน่นเหมือนแผ่นหิน และให้มีความสนิทสนมหาเหมือนผลกล้วยตื๊บซึ่งชิดกันมาก จากนั้นญาติฝ่ายหญิงที่มีการครองเรือนดี จะมารับพร้อมกับจูงมือเขยขึ้นบ้านนำไปนั่งรอที่พาวัวญของตน ซึ่งตั้งคู่กับพาวัวญของเจ้าสาวท่ามกลางญาติมิตรระหว่างนี้ถ้าแก่และพ่อแม่ จะนำขันหมากไปมอบให้ถ้าแก่ฝ่ายเจ้าสาว เมื่อตรวจดูสินสอดว่าครบตามที่ตกลง จึงจะนำเจ้าสาวมาเข้าพาวัวญและเจ้าสาวต้องนั่งฝั่งซ้ายของเจ้าบ่าวเสมอ หลังจากนั้นก็จะทำพิธีสู่ขวัญ โดยหมอสู่ขวัญ หรือพราหมณ์จะกล่าวคำสวดคำอวยพรเสร็จหมอสู่ขวัญจะทำการป้อนไข่ คือนำเอาไข่ต้มจากพาวัวญมาปอกแบ่งครึ่ง ให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวกินคนละครึ่งฟอง โดยใช้มือขวาป้อนไข่ให้เจ้าบ่าว มือซ้ายป้อนไข่ให้เจ้าสาว เสร็จแล้วใช้ฝ่ายผูกข้อมือคู่บ่าวสาว พร้อมกับอวยพร เสร็จแล้วญาติฝ่ายหญิงจะจูงมือเจ้าบ่าวเข้าห้องหอพร้อมกับเจ้าสาวเป็นเสร็จพิธี

หลังจากแต่งงานแล้วคู่บ่าวสาวต้องขยับขยายออกไปปลูกเรือนอีกหลัง เรียกว่า “เอือนเห้ย” แต่ถ้ายังไม่สามารถปลูกเอือนเห้ยได้ก็จะไปปลูกตูป หรือตูปต่อเล้า เล้าคือยุงฉาง (ตูปเป็นที่พักไม่ยกพื้น หรือพื้นบางส่วน ขนาดไม่ใหญ่ ทรงหลังคาเป็นลักษณะเพิงหรือคล้ายๆกระต๊อบ “ตูปต่อเล้า” เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวสำหรับครอบครัวใหม่ที่ลูกเขยไม่สามารถออกเห้ยหรือสร้างเรือนของตนเองได้ ก็จะสร้างตูปต่อเล้า โดยสร้างตูปอิงเข้ากับโครงสร้างของเล้าข้าวของพ่อแม่ฝ่ายหญิง)

แต่ปัจจุบันจะมีวิถีชีวิตที่รีบเร่ง ต่างคนต่างอยู่ มีสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยว ไม่ค่อยพึ่งพาอาศัยกัน

4.1.2.7 การประกอบอาชีพ ในอดีตอาชีพส่วนใหญ่ของชุมชนทำทำนา ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง ซึ่งการทำนาจะทำแบบที่เรียกกันว่า “พอยู่พอกิน” เน้นการใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ ไม่เน้นการผลิตเพื่อขาย ต้องใช้สารเคมีไม่ทำลายห้วยเขม การไถนาจะใช้แรงงานจากควาย คันไถที่ทำด้วยไม้ การทำนาในสมัยก่อนไม่มีการจ้างแรงงาน แต่จะเป็นการวานหรือที่เรียกว่าการลงแขก หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จจะมีการนวดข้าวแบบดั้งเดิม ในขั้นตอนการนวดข้าวนั้นจะมีเตรียมสถานที่ก่อน คือการทำลานข้าว โดยตายหญ้าออกแล้วใช้มูลควายผสมน้ำมาทาให้ทั่วแล้วปล่อยให้แห้ง ใช้เป็นลานข้าว ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน ในการขนข้าวเข้าลานก็จะใช้วิธี หาบโดยการใช้ไม้คันหลาว ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 4 เมตร ทำปลายแหลมทั้ง 2 ด้านเพื่อง่ายต่อการเสียบมัดข้าวแล้วหาบมากองไว้ที่ลานข้าวเพื่อทำลอมข้าว (การนำข้าวมาเรียงกองให้เป็นระเบียบ) เสร็จจากทำลอมข้าวก็จะรถถูษ เพื่อที่จะทำพิธีปลงข้าว (เพื่อขอขมาต่อพระแม่โพสพ ขอขมาข้าวเพราะในการนวดจะใช้ไม้ตีและเหยียบย่ำข้าว) และในพิธีปลงข้าวก็จะมีเตรียมเครื่องประกอบด้วย ไข่ต้ม ข้าวต้มมัด กล้วย ดอกไม้ รูป เทียน ทำเป็นห่อแล้วนำไปเสียบไว้ที่ลอมข้าว หลังจากนั้นประมาณ 3 หรือ 7 วัน จึงจะทำการตีข้าวบางคนเรียก การฟาดข้าว(นวดข้าว) โดยมีอุปกรณ์ คือ ไม้ค้อนตอง (ไม้ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 นิ้วจำนวน 2 ท่อนผูกปลายโดยเหลือเชือกไว้ประมาณครึ่งเมตรสำหรับหนีบมัดข้าว) เมื่อตีข้าวเสร็จจะทำพิธีสู่ขวัญข้าว เสร็จแล้วก็จะขอแรงเพื่อนบ้านในการเก็บขึ้นยุงฉางโดยการหาบ และอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้กิน ก่อนที่จะถึงเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำจึงจะทำพิธีเปิดเล้า (ยุงฉาง) เพื่อนำข้าวส่วนที่เหลือออกมาได้ ปัจจุบันนิยมใช้รถนวดข้าวและเกี่ยวข้าวแทน

ในปัจจุบันความเจริญทางตะวันตก และปัจจัยต่างๆที่เข้ามาทำให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติก็ลดลง การประกอบอาชีพจากเดิมทำเพื่อใช้ในการบริโภค ก็จะทำให้การค้าขายเข้ามาแทนและมีการแก่งแย่งกันเกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอด จากที่เป็นชุมชนที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็ลดลง การทำนามีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ ทำให้มีการจ้างแรงงานเพราะต้องเร่งรีบที่จะทำให้ทันกับฝนฟ้า ซึ่งไม่ตกต้องตามฤดูกาลอันเนื่องมาจากป่าไม้ถูกทำลาย เมื่อมีความเจริญรุ่งเรืองเข้ามาทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติหมดไป สารเคมีตกค้าง อากาศเกิดมลพิษ การย้ายแรงงานไป

ทำงานต่างถิ่น เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงทำให้เกิดการทำการเกษตรแบบพันธะสัญญาเกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีการใช้สารเคมีมากขึ้น ทำให้ดินเสื่อมโทรมและเพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวขณะนี้ทางชุมชนมีการนำปุ๋ยชีวภาพมาใช้ในการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการบำรุงดินในตัว ส่วนเรื่องประเพณีการลงแขกที่หายไป ทางผู้นำชุมชนมีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง โดยจัดทำโครงการ “ทำนารวมชุมชนนามร่วมใจ” ซึ่งเป็นการทำนาแบบช่วยกันของคนในชุมชนโดยไม่มีการจ้างแรงงานและผลผลิตที่ได้เก็บไว้เป็นกองทุนข้าวให้คนในชุมชนยืมกินในฤดูกาลทำนา ซึ่งเกษตรกรบางส่วนจะมีข้าวไว้กินไม่เพียงพอ เพราะได้ผลผลิตน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี และบางส่วนจะขายเพื่อเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว

4.1.2.8 การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม มีถนนลาดยางซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวง จำนวน 1 สาย (2230) มีถนนลาดยางในความรับผิดชอบของกรมโยธาธิการ จำนวน 1 สาย และถนนลาดยางในความรับผิดชอบของทางหลวงชนบทจำนวน 2 สาย มีถนนสายย่อยในความรับผิดชอบของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร จำนวน 3 สาย

สภาพการคมนาคม ถนนเชื่อมต่อระหว่าง ตำบลกับหมู่บ้านยังไม่สะดวก การขนส่งมีรถโดยสารประจำทางจากอุดรธานี อำเภอบ้านดุง อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬแล่นผ่าน และมีรถปรับอากาศวิ่งผ่านจากอำเภอเฝ้าไร่ไปกรุงเทพฯ

การโทรคมนาคม ที่ทำการไปรษณีย์เอกชน ที่ได้รับอนุญาต จำนวน 1 แห่ง โทรศัพท์สาธารณะ(ตู้โทร) จำนวน 9 แห่ง สถานีทวนสัญญาณ (ช่อง 7 สี) จำนวน 1 แห่ง

สาธารณูปโภค การไฟฟ้าประปา มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้าน แต่ยังมีราษฎรบางครัวเรือนไม่มีไฟฟ้าใช้(เนื่องจากอาศัยอยู่ในพื้นที่การเกษตร) มีประปาใช้ครบทุกบ้าน

แหล่งน้ำธรรมชาติ มีลำห้วยสายหลัก 4 สายคือ ลำห้วยเซิม ลำห้วยยาง ลำห้วยทราย ลำห้วยพอก ลำห้วยสายรอง 3 สาย คือ ห้วยขี้เหล็ก ห้วยชัน ห้วยหมากพั่น นอกจากนั้นยังมีหนองน้ำอีก 5 แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น มีฝายน้ำเก็บน้ำขนาดเล็กจำนวน 15 แห่ง บ่อบาดาลแบบมีหัวโยกจำนวน 9 แห่ง ฝายเก็บน้ำขนาดใหญ่จำนวน 5 แห่ง

4.2 บริบทลำห้วยเซิม

4.2.1 ประวัติห้วยเซิม

เซิมเป็นชื่อเรียกลำห้วยสายหลักของชุมชนตำบลเซิมในปัจจุบัน ในอดีตห้วยเซิมเป็นลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์สองฝั่งของลำห้วย มีต้นไม้ใหญ่หนาทึบ จนมองไม่เห็นท้องฟ้า ไม่มีแสงแดดส่องถึงพื้นดิน พื้นดินชุ่มน้ำมีน้ำซึมออกมาตลอดปี ต้นไม้ที่มีมากคือต้นไผ่ และต้นแสม ซึ่งขึ้นปกคลุมตลอดสองฝั่งของลำห้วยเซิม ห้วยเซิมมีต้นน้ำจากน้ำบุน ซึ่งเป็น แอ่งน้ำที่มีน้ำผุดขึ้น

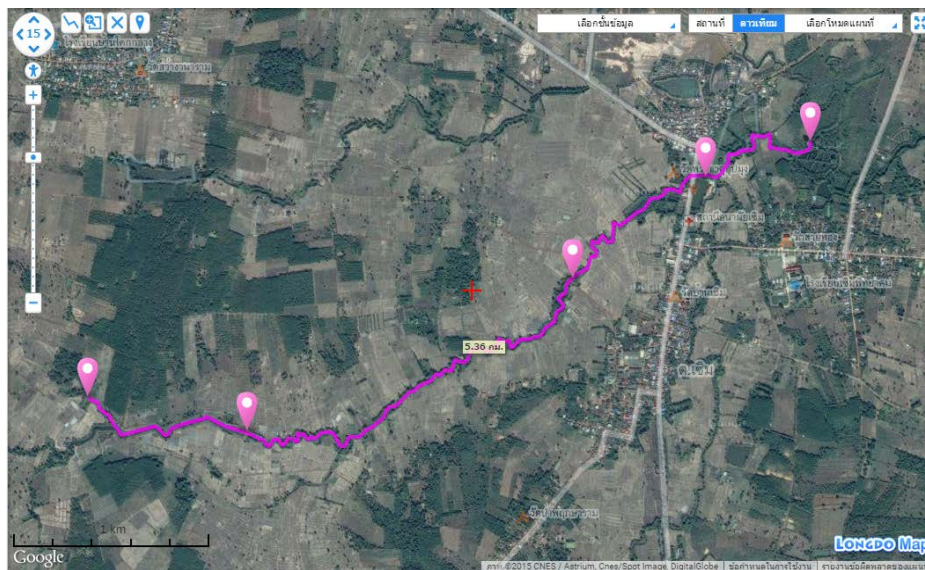
ตลอดเวลา น้ำผุดพุ่งขึ้นสูง 5-7 เมตร ในแอ่งน้ำและตลอดลำห้วยเซิม มีสัตว์น้ำมากมายหลายชนิด อาศัยเช่น ปลา ปู เต่า กุ้ง หอย กบ เขียด อีงอ่าง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของคนในชุมชนเซิม ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ถ้าได้ปลามาจำนวน มากก็จะแบ่งปันกันกินไม่ได้ซื้อขาย เพราะในอดีตปลาเยอะ ผู้คนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตาม วิถีธรรมชาติ

ภาพที่: 19 บริเวณน้ำบ้นต้นกำเนิดห้วยเซิมในปัจจุบัน

4.2.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของลำห้วยเซิม

ขนาดลำห้วยเซิม ความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 5 เมตร ส่วนที่กว้างที่สุดมีความกว้างประมาณ 8 เมตร แคบที่สุดประมาณ 2 เมตร มีต้นน้ำอยู่ที่น้ำบ้น ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่ที่ 11 บ้านโคกกลาง มีลำห้วยคดเคี้ยวไหลลงสู่ห้วยโคน บริเวณท่าจิบ (ชื่อท่าน้ำ) หมู่ที่ 8 บ้านสุขสำราญ มีความยาวตลอดลำห้วยประมาณ 5.36 กิโลเมตร

ภาพที่: 20 ภาพถ่ายทางอากาศห้วยเขม แหล่งที่มา: www.longdomaps.com

4.2.3 ทรัพยากรที่พบตามห้วยเขมแบ่งเป็น 3 โซนดังนี้

โซนที่ 1 ห้วยเขมตอนบนจากต้นน้ำ (ยอดน้ำบุน) ถึงฝายห้วยเขมตอนบน ประกอบด้วย

พืชที่ขึ้นตามธรรมชาติ พืชอาหารได้แก่พืชน้ำ เช่น บัวแดง ผักบุ้ง บอน พืชริมฝั่งได้แก่ กระถิน ผักกุ่ม ผักแซบเต็บ พุทรา ไม้ยืนต้นได้แก่ ประดู่ โมก ต้นถ่อน ต้นหวงส้ม วัชพืชได้แก่ ต้นกก จอกแหน หญ้าคา บอน เฟิร์น หมามุ่ย(ตำแย)

พืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว กล้วย ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส พริก มะเขือ

สัตว์ แบ่งเป็น **สัตว์น้ำ** ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ปลากด ปลากระดี่ ปลาชิว ปูนา หอยเชอรี่ หอยขม เต่านา **สัตว์บก** หนูนา มด ตั๊กแตน จิ้งหรีด ผีเสื้อ ผึ้ง แมลงปอ แมลงเต่าทอง นกเอี้ยง นกกระยาง นกปรอท นกกินปลา นกแซงแซวหางปลา นกอีลุ้ม นกเขาเหยี่ยว งูเห่า งูเขียว งูทางมะพร้าว กิ้งก่า **สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ** กบ เขียด อึ่งอ่าง แมงกระซอน แมงตับเต่า (ตัวตึง)

โซนที่ 2 ห้วยเขมตอนกลางจากฝายห้วยเขมตอนบนถึงฝายห้วยเขมตอนล่าง (โรงสูบน้ำดิบ) ประกอบด้วย

พืชที่ขึ้นตามธรรมชาติ พืชอาหารได้แก่ ผักบุ้ง แหน ใบบัวบก กระถิน ไม้ป่า ขี้เหล็ก ไม้ยืนต้นได้แก่ มะเดื่อ ต้นถ่อน ต้นข่อย ต้นหางนกยูง วัชพืช ได้แก่ หญ้าคอมมิวนิสต์ หญ้าคา จอก แหน ใบสาบเสือ **พืชเศรษฐกิจ** ข้าว มะม่วง มะขาม มะพร้าว ข้าว ยูคาลิปตัส พริก มะเขือ

สัตว์ แบ่งเป็น สัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ปลากด ปลากระดี่ ปลาชิว ปูนา หอยเชอรี่ หอยขม เต่านา สัตว์บก หนูนา มด ตั๊กแตน จิ้งหรีด ผีเสื้อ ผึ้ง แมลงปอ แมลงเต่าทอง นกเอี้ยง นกกระยาง นกปรอท นกกินปลา นกแซงแซวหางปลา นกอีลุ้ม นกเขาเหยี่ยว งูเห่า งูเขียว งูทางมะพร้าว กิ้งก่า สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ กบ เขียด อึ่งอ่าง แมงกระซอน แมงตับเต่า(ตัวงิ่ง) แมงดานา

โซนที่ 3 ห้วยเขมตอนล่าง จากฝายห้วยเขมตอนล่างถึงจุดสิ้นสุดห้วยเขม

พืชที่ขึ้นตามธรรมชาติ พืชอาหารได้แก่ ผักบุ้ง ใผ่ป่า บัวบก ขี้เหล็ก ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะเดื่อ ต้นถ่อน ต้นหวงส้ม วัชพืช ได้แก่ หญ้าคอมมิวนิสต์ หญ้าคา จอกแหน ใบสาบเสือ **พืชเศรษฐกิจ** ข้าว มะม่วง มะขาม ยูคาลิปตัส ยางพารา พริก มะเขือ

สัตว์ แบ่งเป็น สัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ปลากด ปลากระดี่ ปลาชิว ปูนา หอยเชอรี่ หอยขม เต่านา สัตว์บก หนูนา มด ตั๊กแตน จิ้งหรีด ผีเสื้อ ผึ้ง แมลงปอ แมลงเต่าทอง นกเอี้ยง นกกระยาง นกเขา นกปรอท นกกินปลา นกแซงแซวหางปลา นกอีลุ้ม เหยี่ยว งูเห่า งูเขียว งูทางมะพร้าว กิ้งก่า สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ กบ เขียด อึ่งอ่าง แมงกระซอน แมงตับเต่า(ตัวงิ่ง) แมงดานา

4.3 แนวคิด การใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน

พัฒนาการการใช้ประโยชน์ริมฝั่งห้วยเขม แบ่งออกเป็น 4 ยุค ตามลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเขม

4.3.1 ยุคก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. 2464-2516)

เมื่อประมาณ พ.ศ.2464 มีกลุ่มชนอพยพ นำโดยนายพระราชและชาวบ้านอีกประมาณ 30 ครอบครัว อพยพมาจากทางจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มาตั้งรกรากบริเวณที่ราบลุ่มป่าดงดิบด้านทิศตะวันตกของชุมชนที่อาศัยอยู่ เรียกกันว่า ดงน้ำบูน (ดงคือป่าดงดิบ) คำว่า “น้ำบูน” คือ มีน้ำผุดขึ้นมาตลอดปี ไหลรวมกันเป็นลำห้วยเขม มีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร บริเวณลำห้วยปกคลุมไปด้วยกอไผ่ กิ่งไม้ เถาวัลย์ และใบไม้เป็นช่วงๆ ชาวบ้านเรียกสิ่งที่ปกคลุมนี้ว่า “เขม” มีน้ำซับตลอดปี ลำห้วยเขมไหลลงสู่ลำห้วยโค่น แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขงตามลำดับ ซึ่งบริเวณที่ผู้อพยพมาตั้งชุมชนครั้งแรก ได้แก่ตอนล่างของลำห้วยเขม ปัจจุบันคือ บ้านสุขสำราญ ต่อมาปีพ.ศ. 2465 เกิดโรคระบาดขึ้นในชุมชน จึงอพยพจากชุมชนเดิมมาตั้งชุมชนใหม่บริเวณริมลำน้ำเหมือนเดิม โดยตั้งเหนือชุมชนเดิม (ปัจจุบันคือ บ้านเขม และบ้านเขมทุ่ง) เพราะต้องอาศัยน้ำจากห้วยเขมในการดำรงชีวิต

แนวคิดของชุมชนในยุคนี้ เป็นการจัดผังชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีความเชื่อในพุทธศาสนา จึงมีการสร้างวัด มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติเช่น ความเชื่อเรื่องผีซึ่งความเชื่อในศาสนาเรื่องผีเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมชุมชน คนในชุมชนมีการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลธรรมชาติ ผู้คนร่วมมือและแบ่งปันกันในการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งห้วยเชื่อมร่วมกัน ไม่มีการกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะแต่ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้

ความเชื่อเรื่องผี ชาวบ้านได้ตั้งหลักบ้านเพื่อปกป้องรักษาคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน พื้นที่ริมฝั่งลำห้วยเชื่อมจะมีผีเจ้าที่ตลอดริมฝั่งห้วยเชื่อม การรุกรานพื้นที่ป่าหรือลำห้วยถือเป็นการรุกรานพื้นที่เจ้าที่ สัตว์น้ำในลำห้วยเชื่อม จะสามารถจับสัตว์ได้เฉพาะ ตอนกลางถึงตอนล่างของลำห้วยเท่านั้น ส่วนลำห้วยตอนต้นไปจนถึงแอ่งน้ำบุน จะไม่สามารถจับและนำมารับประทานได้ เคยมีคนจับปลาเต่า และปลาไหล ในลำห้วยเชื่อมตอนต้นน้ำแล้วมีอันเป็นไป ทำให้มีการเจ็บป่วยและเสียชีวิต ชาวบ้านจะไม่ปัสสาวะใส่ลำน้ำและจอมปลวก ใครฝ่าฝืนก็จะมีอาการชักทันที ซึ่งเชื่อว่าผีทำให้เป็นอย่างนั้น

ต่อมาชาวบ้านคิดว่า มีผีเร่ร่อน ผีป่า ได้เข้าก่อความสงบสุข ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปหาอยู่หากินได้ จึงได้เชิญหมอผีชื่ออาจารย์สวัสดิ์ ต้นปรีक्षा มาทำพิธีปราบผี โดยการจับผีใส่หม้อดิน และอุทิศส่วนกุศลให้ผีทุกตัว ในครั้งนั้นจับผีได้กว่าห้าสิบตัว ชาวบ้านได้เดินทางไปซื้อหม้อดิน สำหรับใส่ผีที่อำเภอพนมพิสัย หลังจากปราบผีแล้วมีพิธีอุตตาน้ำบุน เพื่อไม่ให้มีน้ำบุนไหลออกมามากเกินไป เพราะน้ำมากแล้วท่วมบ้านเรือนในหน้าฝน โดยอาจารย์สวัสดิ์ได้ใช้มะขามป้อมมาปลูกเสก แล้วโยนลงไปในตาน้ำทั้งหมดสามผล ทำให้น้ำหยุดพุ่งสูงตั้งแต่นั้นมา หลังจากนั้นเป็นต้นมา ทำให้ห้วยเชื่อมไม่มีผี ชาวบ้านสามารถจับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ได้อย่างสบาย ไม่มีอันเป็นไปเหมือนแต่ก่อน

ชาวชุมชนจะไม่ใช้น้ำในอุปโภคบริโภคจากลำห้วยโดยตรง เพราะลำห้วยเชื่อม มีต้นไม้ปกคลุม ใต้มัน ผลไม้ จะร่วงหล่นลงในลำห้วย บางครั้งก็จะมีซากสัตว์ลอยตามน้ำมา แต่จะทำการขุดบ่อน้ำใกล้ๆ ลำห้วย เป็นการป้องกันโรคที่อาจมากับน้ำ บ่อน้ำที่ขุดจะลึกประมาณ 5 เมตร เพื่อให้มีน้ำสำรองในบ่อเพียงพอต่อความต้องการ ดังนั้นชุมชน จึงมีการบริหารจัดการน้ำภายในชุมชน คือเมื่อน้ำไม่พอใช้ ก็จะมีการตกลงกันโดยการกันน้ำในบ่อไว้สำหรับเป็นน้ำดื่ม และมีการขุดสระน้ำในบริเวณวัด ด้านที่ติดกับลำห้วยเชื่อม เพื่อใช้น้ำในการอุปโภค เช่น ชักผ้าอาบน้ำ ล้างภาชนะ คนในชุมชนก็จะพากันมาตักน้ำในบ่อและน้ำในสระที่วัดในตอนเช้าตรู่ และตอนเย็น เพราะอากาศจะไม่ร้อนมากนัก ในการตักน้ำจะใช้ถังน้ำโบราณและใช้ไม้คานหาบน้ำไปใส่ตุ่มจนเต็มให้พอใช้ในครัวเรือน ซึ่งอุปกรณ์ในการตักน้ำนี้จะหนักมาก เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีหน้าที่ไปตักน้ำ

จึงต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง ถ้าบ้านไหนมีลูกสาว ลูกสาวก็จะทำหน้าที่ไปตักน้ำที่วัดมาใส่ตุ่ม ถ้ามีลูกชายลูกชายก็จะทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ ทำให้หนุ่มสาวมีโอกาสได้พบเจอกัน ได้พูดคุยจีบกันในช่วงเวลานี้ หนุ่มบางคนก็จะช่วยแรงสาว ๆ โดยการตักน้ำจากในบ่อมาใส่ถัง แล้วสาวก็จะหอบกลับบ้านด้วยอารมณ์ดี หอบเดินไปยิ้มไป อิ่มเอมในหัวใจ ทำให้ไม่เหนื่อย หอบได้ครั้งละหลายๆเที่ยว จนกว่าน้ำจะเต็มตุ่ม ในฤดูแล้งเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน บ้านเขมทุ่งและบ้านเขม จะพากันลงเล่นน้ำในห้วยเขมบริเวณทำน้ำในวัดพระธาตุอุโมงค์ เพราะทำน้ำในวัดจะเป็นคูล้ำน้ำ ทำให้มีพื้นที่กว้างพอเล่นน้ำได้ ดินเป็นทรายขาวเม็ดละเอียด เด็ก ๆ สามารถปั้นทรายเล่นได้ และน้ำไม่ลึกมากนักบริเวณที่ลึกสุดประมาณ 1 เมตรเท่านั้น เมื่อเล่นน้ำเสร็จก็เก็บผักบุ้ง ผักหนามในลำห้วยกับบ้าน เพื่อนำมาทำเป็นอาหาร

พื้นที่บริเวณริมห้วยเขมส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มชาวบ้านจะใช้ในการปลูกข้าวนาปี ข้าวไร่ ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง และพืชไร่อื่นๆ โดยใช้ น้ำจากลำห้วยในกิจกรรมการเกษตรนอกจากนี้ เวลาไปปรับพื้นที่ปลูกพืชไร่อื่นๆ จะนำเมล็ดพันธุ์ผักทอง ผักแพง แตงกวา แตงไทย ไปปลูกไว้เป็นอาหาร โดยจะหยอดเมล็ดพันธุ์ลงบริเวณขี้เถา (กองเถาถ่านหลังจากเผาวัชพืชหรือตอไม้เพื่อเตรียมดินปลูกพืชไร่) ไม่ต้องใส่ปุ๋ยไม่ต้องรดน้ำปล่อยให้ขึ้นและโตเองตามธรรมชาติ นอกจากนี้ ชาวชุมชนเขมยังอาศัยไม้บางส่วนในการสร้างบ้าน ไม้ใช้สอยในครัวเรือน ที่สำคัญคือพื้นที่บริเวณริมห้วยเขมยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพืชผัก และสัตว์น้ำต่างๆ บริเวณริมห้วยเขมมีต้นไผ่ป่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านนิยมนำมาปรุงเป็นแกงหน่อไม้ และต้มจิ้มน้ำพริก ซึ่งถือเป็นอาหารหลักตามฤดูกาลของคนในชุมชน คนในยุคนี้เวลาแกงหน่อไม้ นอกจากจะแกงใส่ผักต่างๆ แล้วยังนิยมแกงใส่กูดจี (แมลงปีกแข็งมักอาศัยอยู่ตามกองมูลควาย) เพื่อเพิ่มรสชาติและโปรตีนในอาหารมีอนั้นๆ ด้วย ในการปรุงอาหารของคนในยุคนี้ ไม่มีผงชูรส ไม่มีน้ำปลา ชาวบ้านจะนิยมใช้ปลาร้าและเกลือในการปรุงอาหาร ซึ่งเกลือก็จะทำเองโดยการขุดเอาผิวดินที่เป็นดินเอียด (ดินที่มีรสเค็มและมีเกลือเกลือบ่น) นำมาใส่รางขนาดใหญ่เจาะรูด้านล่าง แล้วเติมน้ำให้น้ำชะล้างเกลือที่ปนอยู่กับดินหยดลงตามรูที่เจาะไว้ แล้วหาภาชนะมารองรับน้ำเกลือ เมื่อได้ปริมาณมากพอ ก็จะนำไปต้ม ให้ตกผลึกเป็นเกลือ

เมื่อชุมชนเจริญขึ้นประชากรมากขึ้น มีการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น และเพื่อง่ายต่อการพัฒนา เขมจึงได้ยกระดับเป็นตำบล ในปีพ.ศ. 2481 เมื่อประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้นและมีการย้ายที่อยู่อาศัยไปอยู่เป็นกลุ่มตามที่ทำกินและอยู่ห่างไกลจากชุมชนเดิม จึงตั้งหมู่บ้านท่าหนองพันทาปี พ.ศ. 2504 ต่อมาปีพ.ศ. 2507 มีชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งไปตั้งบ้านเรือนทางทิศตะวันตกของชุมชนเดิม และตั้งชื่อเป็นบ้านโคกเสียดาว

ในปี พ.ศ. 2513 รัฐบาลมีโครงการสร้างถนนของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท(รพช.) เชื่อมระหว่างบ้านเหล่าอุดม อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ถึงบ้านเฝ้าไร่ (ปัจจุบันคือ อำเภอเฝ้าไร่) จังหวัดหนองคาย ซึ่งถนนสายดังกล่าวนี้จะตัดผ่านลำห้วยเซิม บริเวณหน้าวัดพระธาตุอุโมงค์ ทำให้ต้องสร้างสะพานข้ามลำห้วยและความยาวของถนนสายนี้เป็นคั่นกันน้ำอย่างดี เมื่อถึงฤดูฝนจะทำให้น้ำไหลระบายไม่สะดวก เพราะต้องไหลผ่านบริเวณที่เป็นสะพานเท่านั้น จึงทำให้เกิดน้ำท่วมบ้านเรือนในฤดูฝน ชุมชนจึงหาวิธีแก้ไข โดยการลดปริมาณน้ำในลำห้วยเซิมลงตามความเชื่อของคนในยุคนี้คือ (อุตตาน้ำ) ทำให้น้ำที่ผุดออกมาจากพื้นหยุดไหล ดังที่กล่าวไว้ในประวัติลำห้วยเซิม

เมื่อประชากรมากขึ้นชุมชนขยายออกมากขึ้น มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้ต้นไม้ในบริเวณใกล้เคียงถูกตัดมากขึ้น โดยเฉพาะต้นไม้ขนาดใหญ่ที่อยู่บริเวณใกล้บ้าน รวมทั้งบริเวณริมห้วยเซิมด้วย มีการขยายพื้นที่ทำกินออกไปตามบริเวณริมลำห้วยเซิม และลำห้วยสายต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ชุมชน จากป่าไม้ที่ขึ้นอยู่หนาที่บจนได้ชื่อว่าเซิมก็ค่อย ๆ บางลงแต่ก็ยังคงความอุดมสมบูรณ์

ปัจจัยเชิงบวกที่ส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ในยุคนี้คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ จำนวนประชากรมีน้อย แนวคิดของพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และช่วงเดียวกันผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่อาศัยอยู่ในป่าในเขตชุมชนเซิม เมื่อประมาณปี พ.ศ.2509-2516 ทำให้ประชาชน ไม่กล้าเข้าป่าล่าสัตว์ ตัดต้นไม้ใหญ่ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนปัจจัยเชิงลบได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่ทำการเกษตร นโยบายการพัฒนาของรัฐ มีการสร้างถนน เพื่อให้การคมนาคมสะดวก มีการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย

4.3.2 ยุคป่าแตก (พ.ศ. 2517-2534)

แนวคิดของชุมชนในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการสร้างรายได้ ชุมชนขยายขึ้น และนโยบายภาครัฐที่เน้นการพัฒนาที่มีความทันสมัย มีการคมนาคม ที่สามารถเดินทางได้สะดวกมากขึ้น ผู้คนเริ่มพูดถึงเรื่องรายได้

ตำบลเซิมมีการแยกตำบลเซิมออกเป็น 5 ตำบล ในช่วงนายหนูกาย โพธิ์จุมพล กำนันคนที่ 9 เนื่องจากประชากรมีจำนวนมากขึ้น ยากต่อการปกครองและการพัฒนา ในปีพ.ศ. 2522 มีการแยกชุมชนออกเป็นบ้านโคกสง่า บ้านโนนสง่า บ้านคำตอแย และบ้านสุขสำราญ ปีพ.ศ.2526 ตั้งบ้านนามน บ้านนาสวรรค์

เมื่อประชากรมีจำนวนมาก ชุมชนขยายใหญ่ขึ้น เริ่มมีปัญหาเรื่องน้ำดื่มที่ไม่สะอาด และไม่เพียงพอ ชาวบ้านที่มีที่นาจะแก้ปัญหาด้วยการขุดบ่อน้ำสำหรับดื่มในครัวเรือน แต่บ่อน้ำที่ขุดรสชาติของน้ำจะไม่เหมือนกัน สีของน้ำแตกต่างกันไป บางบ่อมีรสเปรี้ยวนิดๆ บางบ่อเค็ม บ่อน้ำที่อยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงส่วนมากจะมีรสเค็มหรือรสกร่อย ไม่สามารถดื่มได้ ซึ่งเป็นผลมาจากคุณสมบัติของดินบริเวณนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ชอบน้ำที่มีรสเปรี้ยวอมหวานนิดๆ เมื่อเพื่อนบ้านได้ดื่มก็จะถามว่า น้ำดื่มตกมาจากบ่อไหน เพื่อที่จะขอมาดักไว้ดื่มด้วย แต่บ่อน้ำดังกล่าวก็มักจะอยู่ไกลชุมชนและส่วนมากพบที่บริเวณทางตอนใต้ของชุมชน จึงทำให้ชุมชนขยายออกมาทางตอนใต้ ปัจจุบันเป็นบริเวณบ้านโนนสง่าและบ้านนามน ถ้าอยู่ไกลมากก็จะอพยพกันไปตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆ เช่น ทางทิศตะวันออกบริเวณจดบ้านคำตอสูง บ้านท่าหนองพันทา ทิศตะวันตกจดบ้านโคกกลาง แต่บริเวณชุมชนทางทิศเหนือจดบริเวณบ้านเขมทุ่ง พบว่าเป็นน้ำกร่อยทั้งหมด(น้ำที่มีรสเค็มนิดๆ)ดื่มไม่ได้ ทำให้มีความลำบากในการไปหาน้ำดื่ม ภาครัฐได้หาแนวทางในการแก้ไข โดยการขุดเจาะน้ำบาดาลแบบคันโยก เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 ทำให้พบว่าน้ำใต้ดินเป็นน้ำเค็ม เมื่อนำไปต้มสุกก็จะตกผลึกกลายเป็นเกลือ ทางกรมทรัพยากรธรณีจึงได้ออกมาสำรวจมีแร่เกลือปนอยู่เป็นจำนวนมากและภายใต้ผิวดิน บริเวณบ้านเขมทุ่งเป็นทะเลเกลือใต้ผิวดิน พ.ศ. 2520 จึงได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนในหมู่ที่ 3 บ้านเขมทุ่งต้มเกลือเพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ของคนในชุมชน ในระยะแรกการต้มเกลือจะใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการต้มทำให้คนในชุมชนมีงานทำ มีรายได้จากการต้มเกลือ ชาวบ้านใกล้เคียงที่ไม่ได้ต้มเกลือก็จะตัดฟืนมาขายให้เป็นเชื้อเพลิง ทำให้ป่าไม้บริเวณใกล้เคียงถูกตัดทำลาย โดยเฉพาะบริเวณริมห้วยเขม บ้านโนนสง่าหมู่ที่ 2 บ้านนามนหมู่ที่ บ้านโคกกลางหมู่ 11 และบ้านโคกเสือดาวหมู่ที่ 4 ที่มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และได้ขยายออกไปถึงบริเวณหมู่ที่ 7 บ้านคำตอสูง

ปี พ.ศ. 2526 มีการขยายไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านเริ่มมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม เป็นต้น ทำให้ชุมชนรู้ข่าวสารมากขึ้น ในยุคนี้เริ่มมีนายทุนเข้ามาค้าขาย มีผู้คนอพยพจากที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัย ต้องตัดไม้ขนาดใหญ่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก บางรายสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัย บางรายสร้างไว้ขาย ทำให้เกิดผลกระทบตามมา คือทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ลดลง ต้นไม้ขนาดใหญ่บริเวณริมห้วยเขมตอนล่างและตอนกลางหายไป ยังคงเหลือให้เห็นบ้างตอนต้นน้ำ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นอาหารลดลง กบเขียดหายากมากขึ้น ต้องออกจับกบเขียดตอนกลางคืน ส่วนมากจะจุดขี้กระบอง (ขี้ไต้) เพื่อให้แสงสว่างในการจับกบและต่อมามีการพัฒนาเป็นตะเกียงแก๊ส มีการแย่งชิงอาหารจากธรรมชาติมากขึ้น มีการขยายเขตการหาอาหารออกไปทางตอนกลางบริเวณห้วยเขมและลำห้วยอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อาหารตามธรรมชาติลดลง

จากเดิมที่ชาวชุมชนเคยเอื้อเฟื้อ แบ่งปันอาหารกันกินเวลาได้อาหารมาจำนวนมากก็เริ่มมีการซื้อขายอาหาร และสินค้าอื่นๆ มากขึ้น รายได้เริ่มไม่เพียงพอกับรายจ่าย

ปี พ.ศ. 2534 มีโครงการพัฒนาของภาครัฐ เพื่อเป็นการกระตุ้นรายได้ของประชาชนตามแผนพัฒนารัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงมีโครงการส่งเสริมการปลูกยางพาราซึ่งผ่านสถาบันส่งเสริมการทำสวนยาง (สกย.) สนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกร ในระยะแรกมีเกษตรกรปลูกไม่มากเพราะมีความเชื่อว่าจะไม่ได้ผลเหมือนภาคใต้ รัฐจึงส่งเสริมโดยการให้ทุนการปลูกและบำรุงรักษา

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ในยุคนี้คือ ได้แก่การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร ยึดมีนโยบายการพัฒนาของรัฐมีโครงการส่งเสริมการปลูกยางพารา ส่งผลการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพบริเวณพื้นที่ริมฝั่งห้วยเพิ่มมากขึ้น ป่าไม้ถูกตัดมาสร้างบ้านเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย และสร้างเพื่อขายให้กับนายทุน ตลอดจนการนำไม้มาทำเป็นเชื้อเพลิง นอกจากนี้ยังมีการสร้างถนน เพื่อให้การคมนาคมสะดวก การขนส่งสินค้าที่รวดเร็ว

4.3.3 ยุคพัฒนา (พ.ศ. 2535-2549)

แนวคิดเป็นยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟูของชุมชน ชาวบ้านมีแนวคิดจากนโยบายของรัฐ ที่มองรายได้เป็นหลัก ในยุคนี้เป็นยุคที่มีประชากรมากขึ้น ชาวชุมชนเลือกที่จะตั้งบ้านเรือนตามถนนสายหลักที่เชื่อมไปยังอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เพื่อความสะดวกในการค้าขายและการเดินทาง ผู้คนมีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานต่างจังหวัด รวมทั้งการไปทำงานต่างประเทศ คนในทางทิศเหนือของบ้านเขมตงชุมชนมีการต้มเกลือเป็นอาชีพ

ปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลมีนโยบายปฏิรูปที่ดินเพื่อออกเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินทำกินแก่เกษตรกรคือ สปก.4-01 ให้แก่เกษตรกร ที่ทำกินที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ทำกินเกษตรกรจึงมีการขยายเขตที่ทำกินเกษตร มีการปักเขตแดนที่ถือครองที่ดินโดยไม่คำนึงถึงพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณริมห้วยเขม ไม่มีการระบุขอบเขตพื้นที่สาธารณะที่ชัดเจน และในปีเดียวกันนี้ ถนนเร่งรัดพัฒนาชนบท สายเฝ้าไร่ เหล่าอุดม ได้รับการถ่ายโอนเป็นทางหลวงแผ่นดิน และได้รับการพัฒนาเป็นถนนลาดยางหมายเลข 2230

ปี พ.ศ. 2537 มีการจัดตั้งเป็นสภาตำบล ตามนโยบายกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น และมีโครงการกระจายโอกาสและอำนาจ ทางตำบลเขมได้ทำโครงการสร้างคันดินพร้อมอาคารระบายน้ำที่ห้วยเขม เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค (ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นสถานที่สูบน้ำดิบเพื่อนำมาผลิตน้ำประปาที่ให้บริการใน 5 หมู่บ้าน ซึ่งน้ำดิบที่นำมาผลิตน้ำประปามาจากน้ำของลำ

ห้วยเขม) ปี พ.ศ. 2539 พระราชบัญญัติการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นของรัฐบาลมีการยกระดับจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2543 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขมมีโครงการผลิตน้ำประปาผิวดินเพื่อแก้ปัญหาน้ำที่ใช้สำหรับอุปโภคไม่เพียงพอของประชาชนในเขตบริการ 5 หมู่บ้าน จึงตั้งโรงสูบน้ำดิบขึ้นที่คันดินที่ทางสภาตำบลสร้างขึ้น

ในปี พ.ศ. 2540 เกษตรกรเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ คือ ยูคาลิปตัส ทำให้มีการตัดไม้เพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตรมากขึ้น ปี พ.ศ. 2542 บริษัทเอกชนเข้ามาส่งเสริมการเกษตรแบบพันธสัญญา มีการปลูกพืชระยะสั้น เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตงโม ในปีพ.ศ. 2543 รัฐบาลส่งเสริมการปลูกยางพารา โดยการประกันราคา ทำให้ราคายางพาราสูงขึ้น เกษตรกรจึงหันมาปลูกยางพารามากขึ้นโดยเฉพาะหมู่ที่ 7 บ้านคำตอยุงมีการปลูกเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้าน มีการขยายพื้นที่ปลูกทั้งตำบล มีการปลูกในหัวไร่ปลายนา รวมทั้งการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขมอย่างมาก ต่อมาปี พ.ศ. 2545 น้ำที่ใช้ในการเกษตรไม่เพียงพอ องค์การบริหารส่วนตำบลเขม จึงมีโครงการก่อสร้างฝายห้วยเขมตอนบนขึ้นตามแผนพัฒนาของตำบล เพื่อเป็นการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ในปี 2549 ราคายางพาราดีมาก สืบเนื่องจากโครงการพัฒนาของภาครัฐเมื่อปี พ.ศ. 2534 ทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่ปลูกยางพาราต้องการปลูกยางพารา จึงขยายพื้นที่ในการปลูกยางพารากันมากขึ้น ไม่ให้มีพื้นที่ว่างเปล่าไม่เว้นแม้แต่ที่ว่างตามหัวไร่ปลายนา หรือแม้แต่คนที่มีความที่ดินที่ติดลำห้วยก็ถือโอกาสปลูกตามริมฝั่งห้วย โดยไม่คำนึงถึงว่าเป็นพื้นที่ที่ต้องใช้ร่วมกัน

ภาพ: 21 การปลูกพริก (เกษตรพันธสัญญา) พบการปลูกตลอดลำห้วยเขม

ภาพ: 22 การปลูกแตงกวาใช้น้ำจากห้วยเขมปลูกพืชผักหลังฤดูเกี่ยวข้าว

ภาพ: 23 ลำห้วยเซิมตอนบน

ภาพ: 24 ฝายห้วยเซิม

ผลกระทบ จากการขยายพื้นที่การเกษตร ปลูกพืชอาหาร การปลูกยางพาราอย่างมาก ก่อให้เกิดการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม มีการใช้สารเคมีในการเกษตร บริเวณริมห้วยที่เคยใช้ประโยชน์ร่วมกันในการนำสัตว์เลี้ยงไปกินน้ำในลำห้วยการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร การเก็บผัก การหาอาหารธรรมชาติทำไม่ได้เหมือนแต่ก่อน มีเจ้าของที่ดินบางรายทำการเกษตรแล้วทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วย ทำให้กีดขวางทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนทำให้น้ำระบายไม่สะดวก เกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้านเป็นเวลานาน

ปัจจัย ที่ส่งผลกระทบมากที่สุดคือ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยมีการออกเอกสารสิทธิ์ ครอบครองที่ดินทำกิน สปก.4-01 ทำให้ประชากรที่มีที่ดินติดริมฝั่งห้วยเซิมได้รับสิทธิ์ในการทำกินจนถึงลำห้วย ทำให้บริเวณลำห้วยเซิมแคบลงไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ส่งผลต่อการวางผังชุมชนในพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม

4.3.4 ยุทธศาสตร์เสื่อมโทรม (พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน)

แนวคิดในยุคนี้เป็นการมองรายได้เป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการวางผังชุมชน เป็นยุคที่มีประชากรหนาแน่นมากขึ้น จากการขยายชุมชนโดยไม่ได้วางผังที่เป็นรูปธรรม เพื่อใช้พื้นที่ร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนสร้างที่อยู่อาศัยตามแนวคิดของตนเองไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม เช่น การปรับพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย มีการถมที่ดินสร้างบ้าน เพื่อไม่ให้น้ำท่วมถึงก็จะถมที่สูงจนพอใจ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ใกล้และอาศัยอยู่ก่อนได้รับความเดือดร้อนถูกน้ำท่วมขัง การขยายพื้นที่ทำการเกษตรไม่ได้คำนึงถึงผู้ใช้ประโยชน์ร่วม

ปีพ.ศ. 2552 รัฐบาลมีนโยบายประกันราคาข้าว ทำให้ข้าวมีราคาสูง เกษตรกรขยายพื้นที่การทำนา ปีพ.ศ. 2553 เกษตรกรเริ่มปลูกปาล์มน้ำมันเพราะปาล์มน้ำมันมีราคาดี จะเห็นได้ว่าเมื่อผลผลิตด้านการเกษตรชนิดใดมีราคาสูง เกษตรกรก็จะขยายพื้นที่ปลูก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่

ทำให้คนที่มียี่ที่ดินติดพื้นที่สาธารณะ รุกล้ำเพื่อเพิ่มพื้นที่ปลูกพืชของตน เมื่อมีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรไม่ว่าจะเป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ประกอบกับพื้นที่สาธารณะไม่มีการกำหนดเขตแดนที่ชัดเจน และไม่มีกติกากในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน จึงเกิดการรุกรล้ำพื้นที่สาธารณะบริเวณริมฝั่งห้วยเซิม ซึ่งอาจส่งผลให้ห้วยเซิมบางส่วนหายไปในอนาคตอันใกล้

การใช้ประโยชน์และผลกระทบลำห้วยห้วยเซิมในยุคปัจจุบัน

ตาราง 2 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเซิม หมู่ที่ 1 ตำบลเซิม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ความยาวติดลำห้วย(ม.)	เอกสารสิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นายเทอดพงษ์ พิสัยพันธุ์	12,22	83,484	นส.3	ทำนา
2	นายผอง นาคำ	10	150	นส.3	ทำนา
3	นางพรพิมล มาลัยตรอง	15	169	สปก.	ทำนา
4	นายคำบล แสนละคร	26	110	นส.3	ทำนา
5	นางไพโรจิตร วรโคตร	3	100	นส.3	ทำนา
6	นางบุญเพ็ง สีโนย	18	180	ภบท.5	ทำนา
7	นายกฤษฎี นนทสุรัตน์	7	44	สปก.	ทำนา
8	นายโสพิณ สิ้นสมบัติ	10	93	สปก.	ทำนา
9	นางกองสินธุ์ ศรีชัยชนะ	1	40	นส.3	ที่อยู่อาศัย
10	นางพูนทรัพย์ พิสัยพันธุ์	5	45	นส.3	ที่อยู่อาศัย
11	นางพิกุล พิสัยพันธุ์	3	202	นส.3	ทำนา/ที่อยู่อาศัย
12	นายสมเพชร บุตรวงษ์	5	118	สปก.	ทำนา
13	นางนาง หันตะ	20	78	สปก.	ทำนา
14	นายสังทอง นนทสุรัตน์	10	100	สปก.	ทำนา
15	นางสมัย อำนวยการ	7	31	สปก.	ทำนา
16	นายบุญชู ปะสีละเก	13	272	สปก.	ทำนา
17	นายไสว พวงจำปา	12	149	สปก.	ทำนา

ตาราง 3 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 3 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่ (ไร่)	ความยาว ติดลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นางฤทธิ จอกน้อย	40	82	โฉนด	ยูคาลิปตัส ไม้
2	นางมะลิ ศรีทุมมี	21	63	โฉนด	ยูคาลิปตัส
3	นายนภดล ศรีเชียงขวาง	20	352	นส.3	ไม้ กระถินเทพา ยูคาลิปตัส
4	นายสนธยา ไกยคง	13	235	นส. 3	ไม้ กระถินเทพา
5	นางอ่อนจันทร์ ทรงาศรี	12	135	สปก.	ไม้ ข่า
6	วัดพระธาตุอุปมุง	11	114	ตราวัด	ก้ามปู กระถินเทพา
7	นางสะอาด เลิศหว่าทอง	4	199	โฉนด	ยูคาลิปตัส
8	นางลำดวน ฉลวยแสง	1	36	โฉนด	มะม่วง ยูคาลิปตัส

ภาพที่ 25 แผนที่ 1,3,8 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม

ตาราง 4 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 4 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่(ไร่)	ความ ยาวติด ลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นางนีย์ สำคัญควร	36	165	สปก.	ทำนา/สวนยาง
2	นางผ่อง โยขุนทด	23.2	18	สปก	ทำนา/สวนยาง
3	นายนาย วรสิทธิ์	20	100	สปก	ทำนา/สวนยาง
4	นางอรทัย ผ่องสุข	15	80	สปก	ทำนา/สวนยาง
5	นายปัญญา เพชรนอก	14	79	สปก	ทำนา/สวนยาง
6	นายสมร ลาพานิช	8	80	สปก	ทำนา
7	นางฐี สุวรรณา	8	40	สปก.	ทำนา

ภาพที่: 26 แผนที่หมู่ที่ 4 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม

ตาราง 5 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 2 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่ (ไร่)	ความยาว ติดลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นายน้อย มาตรา	29	53	โฉนด	ทำนา/ทำสวน

2	นายอภิสิทธิ์ ศรีชะพล	22.2	77	สปก.	ทำนา
3	นายยุทธการณ สีสามาศย์	8	93	สก1	ทำนา
ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่ (ไร่)	ความยาว ติดลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
4	นางเสียน ยาแก้ว	16	100	โฉนด	ทำนา/ทำสวน
5	นายวันชัย ทายุ่น	12	180	โฉนด	ทำนา
6	นางวือ ปุระเทพ	12	80	โฉนด	ทำนา
7	นางเกษร ยาแก้ว	12	194	โฉนด	ทำนา
8	นางหอมหวล แก้วน้ำคำ	11	82	สปก.	ทำนา/ทำสวน
9	นางราตรี แก้วน้ำคำ	11	44	สก1	ทำนา/ทำสวน
10	นายสมัย สีโนย	10	175	โฉนด	ทำนา/ทำสวน
11	นางอำนวย แสงจันทร์	8	137	สปก.	ทำนา/ทำสวน
12	นางทองสอน เลิศหว่าทอง	7	54	สปก.	ทำนา
13	นางสาคร อุปาระ	7	69	สปก.	ทำนา/ทำสวน
14	นางนพรัตน์ คุณทา	7	72	สปก.	ทำนา/ทำสวน
15	นายยุทธพล คุณทา	7	34	สปก.	ทำนา/ทำสวน
16	นายเพลิน คุณทา	7	50	สปก.	ทำนา/ทำสวน
17	นางจิรัชยา หอมกัณหา	6	93	โฉนด	ทำนา
18	นางพิลัย บุตรพรมมา	25	95	สปก.	ทำนา/ทำสวน
19	นายสุภา ชาญประไพ	5,7	69,176	สปก.	ทำนา

ภาพที่: 27 แผนที่หมู่ที่ 2 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเซิม

ตาราง 6 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 11 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่(ไร่)	ความยาวติด ลำห้วย(ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นางอมรลักษณ์ กมล คราม	50	100	สปก.	ทำนา/สวนยาง/ ปาล์มน้ำมัน
2	นายอภิรัตน์ ดำแดง	14	60	สปก.	ปาล์มน้ำมัน / กล้วย
3	นางอุไร โพนธาตุ	9	175	สปก.	ยางพารา/ทำนา
4	นางพิสมัย ดำแดง	6	60	สปก.	ยางพารา
5	นางหนึ่ง ดำแดง	6	60	สปก.	ยางพารา

ภาพที่: 28 หมู่ที่ 11 แสดงผู้มีที่ดินติดห้วยเขม

ตาราง 7 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 8 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่ (ไร่)	ความยาว ติดลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นายบุญสวน บุญะรัง	16	274	สปก.	ทำนา
2	นางอุลย์ เวียงสีมา	10	47	สปก.	ทำนา

ตาราง 8 รายชื่อผู้มีที่ดินติดห้วยเขม หมู่ที่ 9 ตำบลเขม

ที่	ชื่อ-สกุล	จำนวน พื้นที่ (ไร่)	ความยาว ติดลำห้วย (ม.)	เอกสาร สิทธิ์	การใช้ประโยชน์
1	นายอาคม วงษาสีบ	20	105	โฉนด	ทำนา/เกษตร พันธะสัญญา
2	นายนิกร ชมภูหลง	10	120	โฉนด	ทำนา/เกษตร พันธะสัญญา
3	นายบุญ แสนบุญศิริ	12	200	โฉนด	ทำนา
4	นายทองเลียม ชุมหว่า	6,26	89,127	สปก.	ทำนา
5	นายสมปอง บัวเสริฐ	7	57	สปก.	ทำนา
6	นายสมพงษ์ พนมไพร	7	65	สปก.	ทำนา
7	นายชู ศรีลา	15	78	สปก.	ทำนา
8	นายออน สูงคำ	10	148	สปก.	ทำนา/กล้วย/พริก/ มะเขือ
9	นายประชา สอนสวาท	13	283	สปก.	ทำนา
10	นายเริ่ม นนท์สุรัตน์	14	43	สปก.	ทำนา
11	นายทองสุข ชมภูหลง	3	40	สปก.	ทำนา
12	นางสำรอง บุญมา	3	40	โฉนด	ทำนา

ผู้มีที่ดินติดริมห้วยเขม จำนวนทั้งหมด 52 คน แบ่งตามประเภทเอกสารสิทธิ์ ถือครอง ดังนี้

นส.3ก	9	คน	พื้นที่	115	ไร่
ภบท.5	1	คน	พื้นที่	18	ไร่
สค 1	2	คน	พื้นที่	19	ไร่
สปก	43	คน	พื้นที่	550.4	ไร่
โฉนด	14	คน	พื้นที่	186	ไร่
อื่นๆ(ตราวัด)	1	แห่ง	พื้นที่	11	ไร่

การใช้ประโยชน์จากห้วยเขมปัจจุบันแบ่งแยกได้ดังต่อไปนี้

1) การเกษตร ได้แก่ การปลูกข้าว ถั่วเขียว ยางพารา ยูคาลิปตัส ปาล์มน้ำมัน
ผักสวนครัว

ภาพที่: 29 การปลูกข้าวริมห้วยเขม

ภาพที่:30 การปลูกยูคาลิปตัสริมห้วยเขม

ภาพที่: 31 การปลูกยางพาราริมห้วยเขม

ภาพที่: 32 การปลูกปาล์มน้ำมันริมห้วยเขม

จากการทำการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว ทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่สาธารณะ
ริมฝั่งห้วยเขม คือทำให้ลำห้วยแคบ และตื้นเขิน ซึ่งจะมีตลอดทั้งลำห้วย

2) ใช้เป็นแหล่งน้ำดิบในการผลิตน้ำประปาของชุมชน น้ำในลำห้วยเขม ทางชุมชนได้นำมาผลิตประปาใช้ในเขตบริการ 5 หมู่บ้าน จำนวน 500 ครัวเรือน

ภาพที่: 33 การสูบน้ำจากลำห้วย
เขมเพื่อผลิตน้ำประปาเขม

ภาพที่: 34 การสร้างส้วมซึมและปลูกไผ่ริมฝั่ง
ห้วยเขม ซึ่งอยู่ห่างจากโรงสูบน้ำประมาณ 100 เมตร

เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ต้นไม้ยูคาลิปตัส ยางพารา ปาล์มน้ำมัน พืชเกษตรพันธะสัญญา ตามริมฝั่งห้วย จึงทำให้ใบไม้หล่นลงในน้ำ และมีการทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วย ทำให้น้ำดิบที่จะนำไปใช้ผลิตน้ำประปาไม่สะอาดคือมีสีดำ และบางครั้งในฤดูแล้งน้ำประปามีกลิ่นเหม็น ผลกระทบนี้จะเกิดที่ห้วยเขมตอนกลาง และเป็นจุดสิ้นสุดของห้วยเขมตอนกลางพอดี ประกอบกับการสร้างส้วมใกล้ลำห้วยเขม

3) การคมนาคม เพื่อขนส่งผลผลิตด้านการเกษตร แต่ก็มีบางช่วงที่มีการรुकล้ำพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขม โดยปลูกพืชเศรษฐกิจ ก็ทำให้การสัญจรสามารถใช้ได้เป็นบางช่วงของริมห้วยเท่านั้นช่วงที่สัญจรได้ คือห้วยเขมตอนบนที่มีการขุดลอก และห้วยเขมตอนกลางจากโรงสูบน้ำขึ้นไปประมาณ 500 เมตรและใช้ได้เฉพาะทางทิศเหนือเท่านั้น ส่วนฝั่งทางทิศใต้สัญจรไม่ได้ เนื่องจากมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ส้วม บริเวณสันคลอง ห้วยเขมตอนล่างสัญจรไม่ได้เพราะมีการปลูกพืชเต็มริมฝั่งห้วยทั้งสองฝั่ง

ภาพที่: 35 สภาพริมห้วยเขมที่สัญจร

ภาพที่: 36 ฝายห้วยเขมตอนบน

4) เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติของนักเรียนในชุมชนเข้ม ได้บูรณาการการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ การงานอาชีพ เป็นการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนรักท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่: 37 ลูกเสือเดินทางไกลริมห้วยเข้ม

ภาพที่: 38 ฐานเรียนรู้ลูกเสือ

5) เป็นแหล่งอาหาร พืชอาหารได้แก่ พืชผัก และสัตว์ต่างๆ ตามลำห้วยเข้ม ดังนี้ บัวแดง ผักบุ้ง ผักหนาม ผักกูด บอน กระถิน ผักกุ่ม ผักแซบเดิบ พุทรา สัตว์ที่เป็นอาหารได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาไหล ปลากด ปลากะตือ ปลาชิว ปูนา หอยเชอรี่ หอยขม เต่านา หนูนา มด ตั๊กแตน จิ้งหรีด แมงกระซอน ตัวด้วงหรือแมงต๊อบเต่า ผีเสื้อกลางคืน นกกระยาง นกเขา นกปรอท นกกินปลา นกแซงแซวหางปลา นกอีลุ่ม กิ้งก่า สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ กบ เขียด อึ่งอ่าง แมงดานา

ภาพที่: 39 พืชธรรมชาติในลำห้วยเข้ม

6) เป็นที่อยู่อาศัย ในพื้นที่หมู่ที่ 1 มีประชาชนตั้งบ้านเรือนติดลำห้วยเข้มจำนวน 2 ครัวเรือน ธนาคารเพื่อการเกษตรสาขาเข้มจำนวน 1 แห่ง ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลเข้มจำนวน 1 แห่ง พื้นที่หมู่ที่ 2 มีวัดพระธาตุอุปมุงจำนวน 1 แห่ง และมีพื้นที่ของวัดที่ติดกับ

ลำห้วยเขม ซึ่งปล่อยให้เช่าเป็น สถานประกอบการร้านขายอาหารจำนวน 2 ร้าน มีการถมพื้นที่ริม ห้วยเพื่อก่อสร้างสถานประกอบการร้านค้า

ภาพที่: 40 ที่อยู่อาศัยริมห้วยเขม

ผลกระทบ จากการขยายพื้นที่การปลูกพืชเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดการรुकล้ำ พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เกษตรกรทั้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยทำให้เกิดขวางทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนทำให้น้ำระบายไม่สะดวกเกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้านเป็นเวลานาน ระบบนิเวศถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์ น้ำดิบในการผลิตน้ำประปาไม่สะอาด เนื่องจากตลอดลำห้วย-เขม มีการใช้สารเคมีในการเกษตรจำนวนมาก การขยายพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้บริเวณริมฝั่ง-ห้วยเขมไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

ผลที่ตามมาจากการถูกน้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านมีการปรับพื้นที่สร้างที่อยู่อาศัย โดยการถมที่ดินสูงขึ้น ยิ่งทำให้เพื่อนบ้านได้รับความเดือนร้อนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน

เมื่อมีการทำการเกษตรที่ต้องใช้สารเคมีมากขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ คือทำให้สัตว์น้ำเหล่านั้นตาย จึงมีปริมาณที่ลดลง ซึ่งพบการใช้สารเคมีจะมีตลอดลำห้วยเขม

ภาพที่: 41 หัวหน้าโครงการสำรวจผลที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่ขาดจิตสำนึก

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการวางแผนชุมชนในยุคนี้คือ นโยบายรัฐบาลการประกันราคาข้าว ปี พ.ศ. 2552 ทำให้ราคาข้าวสูงขึ้น ชาวบ้านขยายพื้นที่การทำนา ราคายางพาราและปาล์มสูงขึ้น ชาวบ้านขยายพื้นที่ปลูกยางพาราและพื้นที่ปลูกปาล์ม มีการขยายแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร มีการขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจและใช้สารเคมีในการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น

4.4. การวางแผนชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

การวางแผนชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีพัฒนาการดังนี้ ในอดีตชาวบ้านเซิมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ริมน้ำ เพื่อความสะดวกในการดำรงชีพ ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เลื่อมใสในพุทธศาสนา มีการสร้างวัดวาอาราม มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมคนในชุมชนให้มีการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลธรรมชาติ ผู้มีคนร่วมมือและแบ่งปันกันในการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งห้วยเซิมร่วมกันไม่มีการกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะแต่ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้

เมื่อประชากรมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น การพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนเพื่อการคมนาคม การไฟฟ้า การสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ หรือการส่งเสริมรายได้แก่เกษตรกร การออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งสิ้น เช่น การสร้างถนน ขยายไฟฟ้า การสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ทำให้มีการตัดไม้ทำลายป่า และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ การส่งเสริมอาชีพ และรายได้ ก่อให้เกิดการขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตร จากการทำเพื่อเลี้ยงชีพกลายเป็นการค้าพอทำเพื่อการค้าก็ต้องการกำไรมาก การทำการเกษตรจึงมีการรื้อล้างพื้นที่สาธารณะ เพื่อขยายพื้นที่ที่ประกอบกับพื้นที่สาธารณะไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน ชาวบ้านจะปักเขตพื้นที่ทำกินตามนโยบายการปฏิรูปที่ดินทำกิน สปก.4-01 ถึงลำห้วย ทำให้ที่ดินริมห้วยที่เคยใช้ร่วมกันในอดีตไม่สามารถใช้ร่วมกันได้อีก ทำให้การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและการสัญจรไปมาของชาวบ้านลำบากขึ้น และเมื่อมีการสร้างฝายกักเก็บน้ำทำให้มีน้ำทำการเกษตรในฤดูแล้งจะมีบริษัทเอกชนเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชระยะสั้นหรือที่เรียกว่า เกษตรพันธสัญญา

ทำให้เกษตรกรใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรบางรายใช้สารเคมีไม่ถูกวิธีใช้ในปริมาณที่ไม่เหมาะสม ทำให้สัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในห้วยเซิมตาย และน้ำที่นำมาใช้ผลิตน้ำประปาไม่สะอาดเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนโดยตรง

ตาราง 9 พัฒนาการการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ช่วง ระยะ เวลา	แนวคิด	ผลที่เกิดขึ้น	สาเหตุ
พ.ศ. 2464	การสร้างบ้านจะก่อตั้ง ใกล้ลำห้วยเพื่ออาศัยน้ำ ในการอุปโภค บริโภค และการประกอบอาชีพ	ก่อตั้งชุมชนครั้งแรกตอนล่างของลำ- ห้วย	กลุ่มชนย้ายถิ่น ฐานมาเพื่อหา แหล่งที่มีความ อุดมสมบูรณ์
พ.ศ. 2465	ย้ายที่อยู่อาศัยมาตั้งอยู่ บริเวณเหนือน้ำเพื่อ ป้องกันโรคระบาด	ย้ายชุมชนจากตอนล่างของลำน้ำมา บริเวณต้นน้ำห่างจากจุดเดิมประมาณ 500 เมตร ก่อตั้งบ้านเขมหมู่ที่ ๑ และ บ้านเขมทุ่ง	ชุมชนเดิมเกิด โรคระบาด
พ.ศ. 2513	ตัดถนนเพื่อการคมนาคม ประชาชนได้รับความ สะดวกในการเดินทางไป ติดต่อราชการ ไปโรงพยาบาล	สร้างถนน รพช.สายเฝ้าไร่-เหล่าอุดม (ลูกรัง) เนื่องจากถนนมีความสูงและตัด กับลำห้วยเขม ห้วยทราย ห้วยขี้เหล็ก ห้วยพอก ห้วยยาง ทำให้ แนวถนน ขวางกั้นทางน้ำ ในฤดูฝนทำให้เกิดน้ำ ท่วมขังในหมู่บ้าน	เพื่อให้ สอดคล้องกับ แผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3
พ.ศ. 2514	ปิดตาน้ำบ่อนเพื่อให้มี น้ำบ่อน้อยลง	ลดปริมาณน้ำในลำห้วยเขม	ทำพิธีกรรม ตามความเชื่อ
พ.ศ. 2534	เพื่อเป็นการกระตุ้น รายได้และ เศรษฐกิจ	ประชาชนเริ่มปลูก ยางพารา และขยายพื้นที่ การเกษตร	สถาบัน สงเคราะห์การ ทำสวนยางให้ การส่งเสริม และสนับสนุน
พ.ศ. 2535	ทางหลวงแผ่นดินมี งบประมาณมากง่ายต่อ การพัฒนา	ถ่ายโอนจากถนนเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นทางหลวงแผ่นดินถนนยกระดับ สูงขึ้นและผิวถนนลาดยาง	ถนนเชื่อม จ. หนองคายสู่ อุดรธานีและ สกลนคร
พ.ศ. 2535	จัดสรรที่ดินทำกิน	ออกเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. ขยายพื้นที่ทำ การเกษตร น้ำใช้ในการเกษตร น้ำ อุปโภคบริโภค เริ่มไม่เพียงพอ	นโยบายปฏิรูป ที่ดินทำกิน

พ.ศ. 2537	เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการกักเก็บน้ำให้มีปริมาณเพียงพอต่อการอุปโภค	สร้างคันดินพร้อมอาคารระบายน้ำ, ขุดลอกห้วยเขมตอนกลาง	สืบเนื่องจากโครงการกระจายโอกาสและอำนาจของรัฐบาล
พ.ศ. 2540	เพื่อเพิ่มรายได้	เริ่มมีการปลูกไม้ยูคาลิปตัส	เป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย
พ.ศ. 2542	เพื่อเพิ่มรายได้และเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูการเก็บเกี่ยว	เริ่มทำการเกษตรแบบพันธสัญญา	สืบเนื่องจากนโยบายรัฐเพื่อลดพื้นที่การทำนาปรัง
พ.ศ. 2543	เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน	ขยายพื้นที่การปลูกยางพาราอย่างรวดเร็ว	นโยบายรัฐ
พ.ศ. 2543	เพื่อให้ประชาชนมีน้ำที่สะอาดใช้ในการอุปโภค	การก่อสร้างระบบประปาผิวดินขนาดกลางกำลังการผลิตใช้ ๕๐๐ หลังคาเรือน โดยใช้น้ำดิบจากลำห้วยเขม	สืบเนื่องจากโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลเขม
พ.ศ. 2545	เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการกักเก็บน้ำให้เพียงพอต่อการเกษตร	ขุดลอกห้วยเขมตอนบน สร้างฝายห้วยเขมตอนบนเพื่อพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำให้เพียงพอ กว้าง 21.20 เมตร สูง 3.00 เมตร	โครงการของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท

จากตาราง การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นการจัดการเพื่อให้มีน้ำในการอุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตร ที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาเช่นทำให้น้ำไม่สะอาด ลำห้วยต้นเขมจากตะกอนดินและเศษวัชพืช ไม่มีการกำหนดแนวเขตพื้นที่สาธารณะทำให้ลำห้วยเขมแคบลง การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นการจัดการชุมชนโดยคนในชุมชนที่จะส่งผลให้ห้วยเขมยังคงอยู่และมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากขึ้น

4.5 การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ทีมวิจัยได้ศึกษาวิจัยกระบวนการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลเขม โดยเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เนื่อง

ด้วยปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นปัญหาร่วมที่สามารถนำไปสู่ประเด็นเรียนรู้สำคัญแบบมีส่วนร่วมในตำบลเขม ซึ่งเมื่อได้ฟังการใช้ประโยชน์ จากที่ดินสาธารณะที่เหมาะสม แล้วองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะนักวิจัยและที่ปรึกษาร่วมได้นำเข้าสู่กระบวนการจัดทำผังชุมชน เพื่อลงมือปฏิบัติการจัดการพื้นที่ร่วมกัน

จากการดำเนินการวิจัย การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีเป้าหมายเพื่อสร้างกติกาสังคมที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมคือการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกันและเอื้อเฟื้อกันแบบพี่น้อง

วิธีการที่ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมคือ ใช้วิธีการเข้าไปพูดคุยด้วยโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว หมายความว่าในทีมวิจัยใครรู้จักหรือมีความใกล้ชิดกับเจ้าของที่ดินไหนจะเข้าไปคุยเป็นการส่วนตัวก่อน ซึ่งเรื่องที่คุยจะเป็นเรื่องข้อดีของการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมพยายามชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นว่าถ้าเราไม่จัดการตอนนี้ห้วยเขม อาจหายไปในอนาคต เพราะขณะนี้ห้วยเขมตอนล่างแทบจะไม่ใช่ห้วย เมื่อเข้าใจตรงกันแล้ว ทีมวิจัยจะนำเสนอกลุ่มใหญ่เพื่อลงพื้นที่ดูสภาพห้วยเขมจริง ๆ และที่สำคัญเราใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการปรับทัศนคติ หลังจากนั้นทีมวิจัยสอบถาม แนวทางในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของเจ้าของที่ดิน เพื่อสร้างเป็นกติกาในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน

จากรูปแบบในข้างต้น ได้ผลสรุปจากการวิจัย ดังนี้

1) การสร้างกติกา แนวคิดในการสร้างกติกากการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมร่วมกัน คือ ถ้ามีกติการ่วมกันย่อมหมายความว่าทุกคนยอมรับและพร้อมที่จะปฏิบัติตามร่วมกัน

2) การขุดลอก ใช้แนวคิดการเอื้อประโยชน์ต่อกัน หมายความว่าในการขุดลอกจะได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ เจ้าของที่ดินมีน้ำใช้ในการเกษตรอย่างพอเพียงเพราะถ้ามีการขุดลอกจะทำฝายขนาดเล็กเพื่อเก็บกักน้ำเป็นระยะ ๆ และใช้ดินที่ได้จากการขุดลอกทำเป็นคันดินเพื่อเป็นแนวเขตของพื้นที่สาธารณะริมฝั่งและใช้สัญจรไปมาได้

3) การสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับเยาวชนและเกิดความรู้สึกรักบ้านเกิด จากบทเรียนที่ชุมชนเป็นจากอดีตถึงปัจจุบัน จะเป็นแนวทางให้เยาวชนได้เรียนรู้เพื่อการปฏิบัติที่ดีในอนาคต

4) การปลูกพืช ให้ปลูกเฉพาะฝั่งที่ดินของตัวเองไม่ให้ปลูกริมฝั่งห้วย เพื่อใช้เป็นทางสัญจรไปมาของคนในชุมชน และเป็นการป้องกันสารเคมีไหลลงสู่แม่น้ำ เพราะคนในชุมชนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีได้ ถ้ามีการใช้ไม่ให้น้ำภาชนะมาล้างในลำห้วยและเก็บภาชนะหรือเศษบรรจุภัณฑ์ที่ใช้แล้วให้มัดชิดห้ามทิ้งลงห้วย

4.6 ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

ชุมชนตำบลเขมซึ่งประกอบด้วยชาวบ้าน เจ้าของที่ดินผู้นำ ผู้นำอาวุโส เจ้าหน้าที่ของรัฐ และทีมวิจัยได้จัดเวทีเสวนาเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปเป็นผังชุมชน แบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมดังนี้

4.6.1 การกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม โดยข้อตกลงคือถ้ามีการขุดลอกลำห้วยแล้วสร้างเป็นทางสัญจรบริเวณริมห้วยให้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะ ชาวบ้านใช้สัญจรร่วมกันได้ ขอบเขตทางสัญจรของริมฝั่งห้วยเขมตอนบนให้ยึดตามขนาดริมฝั่งที่ขุดลอกแล้วในปัจจุบัน ริมฝั่งห้วยเขมตอนกลางและตอนล่างให้ยึดตามขนาดของฝายประปา ทั้งนี้ให้พิจารณาตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ โดยไม่ทำให้เจ้าของที่ดินได้รับความเดือดร้อนมากเกินไป เช่น บริเวณริมห้วยเขมที่มีการสร้างที่อยู่อาศัยแล้วให้ขยายได้ตามที่เจ้าของที่ดินยินยอม

4.6.2 ในการขุดลอกต้องมีการสร้างฝายขนาดเล็กเพื่อเก็บกักน้ำทดแทน เพื่อเป็นการชดเชยที่ดินที่ชาวบ้านริมฝั่งห้วยเขมคืนให้

4.6.3 การงดปลูกพืชริมห้วยที่เป็นทางสัญจรด้านติดน้ำ เพื่อเป็นการรักษาคุณภาพของน้ำในลำห้วยเขม ไม่ให้เศษวัชพืช สารเคมีไหลลงลำน้ำ ส่วนบริเวณริมห้วยที่เป็นทางสัญจรอีกด้าน เจ้าของที่ดินสามารถปลูกพืชต่างๆ ได้

4.6.4 ห้ามขโมยพืชผักที่ปลูกไว้ริมฝั่งห้วยเขม การทำมาหากินในลำห้วยสามารถทำได้

4.6.5 การควบคุมดูแลการใช้สารเคมี ชุมชนมีข้อตกลงกันว่า การปลูกพืชบริเวณริมห้วยเขม (ด้านที่ดินของตนเอง) กรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีได้ ห้ามผู้ใช้งานภาชนะที่บรรจุสารเคมีลงในลำห้วยและให้จัดเก็บขยะสารเคมีให้มิดชิดทิ้งให้ถูกที่

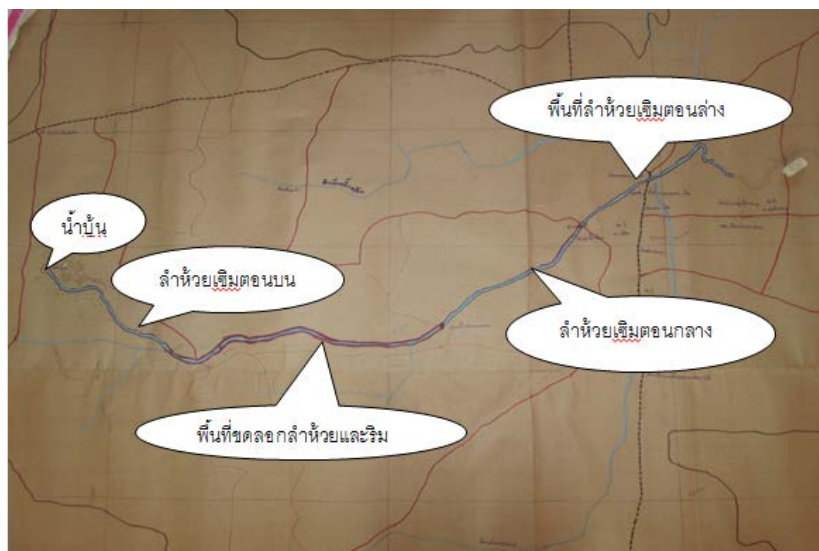
ขณะนี้คนในชุมชนเกิดการตื่นตัวในการดูแลรักษาพื้นที่สาธารณะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีการนำกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะไปใช้กับลำห้วยอื่นๆ ในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีแผนที่จะสร้างศาลปูตาบริเวณต้นน้ำ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและต้นน้ำ

โรงเรียนบ้านเขม นำแนวคิดไปจัดผังรอบโรงเรียนให้ปลอดร้านค้าขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

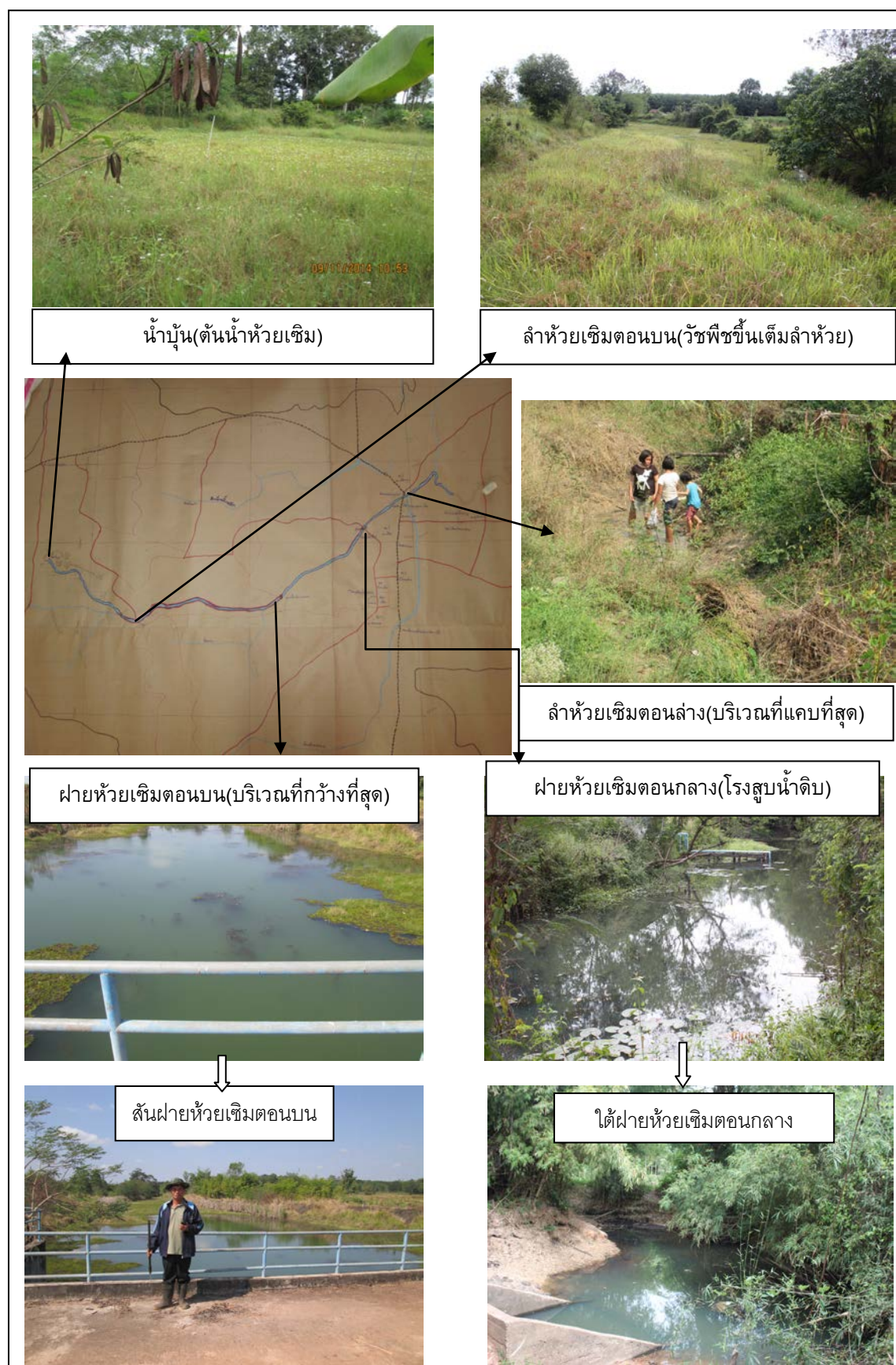
ผู้นำชุมชนพาตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทำการปลูกข้าวอินทรีย์ จำนวน 20 คน มีการห้ามใช้สารเคมี

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเขม นำผลการวิจัยไปต่อยอด โดยดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจำนวน 5 โครงการ คือ 1) ตัดต้นยูคาบริเวณโรงสูบน้ำ 2) โครงการขุดลอกห้วยเขมตอนบน ระยะทาง 500 เมตร เพื่อกำจัดวัชพืชเพื่อเปิดทางน้ำ เป็นงบประมาณจำนวน 70,000 บาท

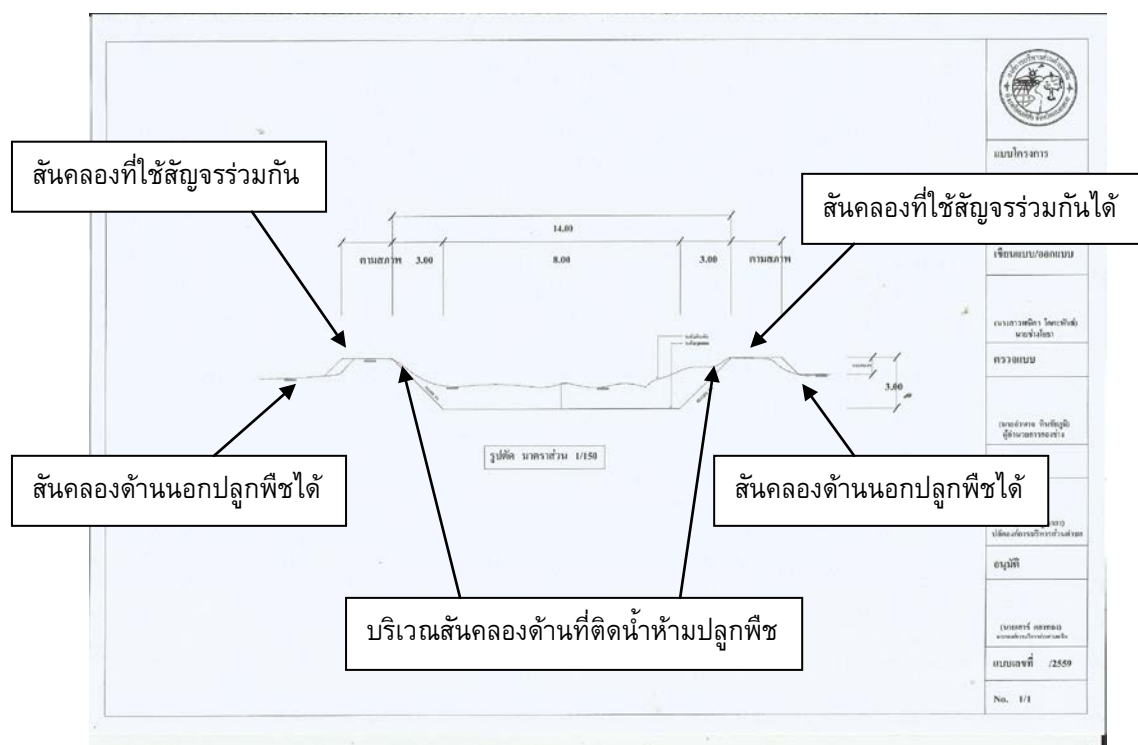
3) โครงการสร้างฝาย (เสนอก่อนงานวิจัย) และขุดลอกห้วยยาง (อ้างอิงงานวิจัย) ระยะทาง 1,500 เมตร เป็นงบประมาณจำนวน 23,000,000 บาท และ 4) โครงการขุดลอกห้วยเขมตอนกลาง ระยะทาง 500 เมตร เป็นงบประมาณจำนวน 600,000 บาท

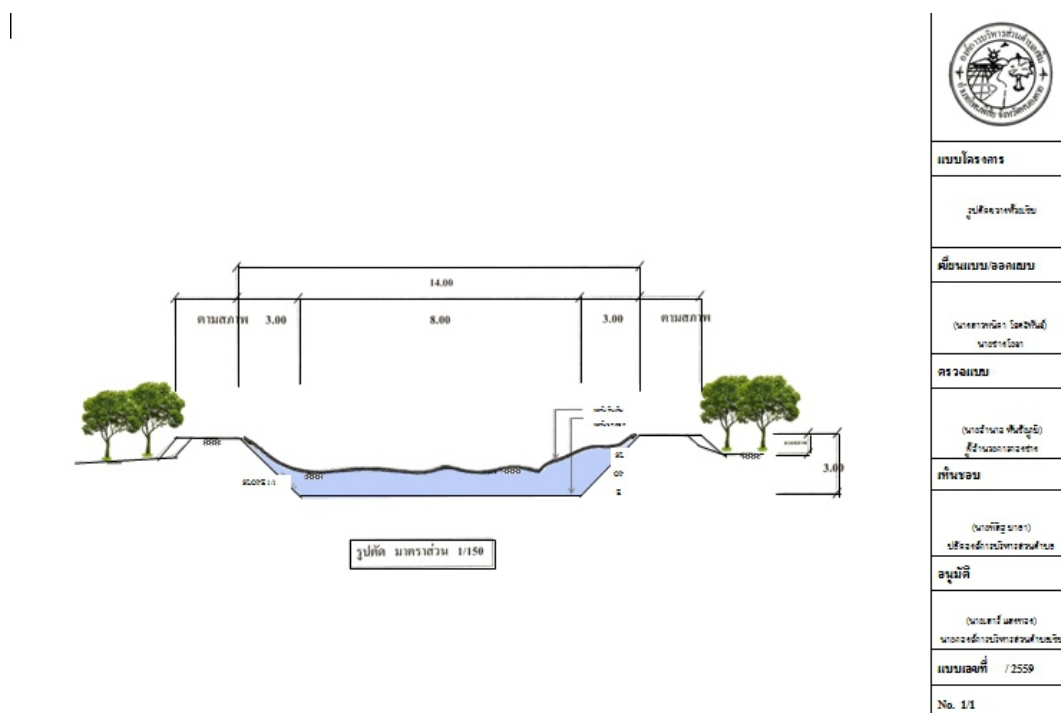
ภาพที่: 42 แผนที่ห้วยเขมแบบมีส่วนร่วม

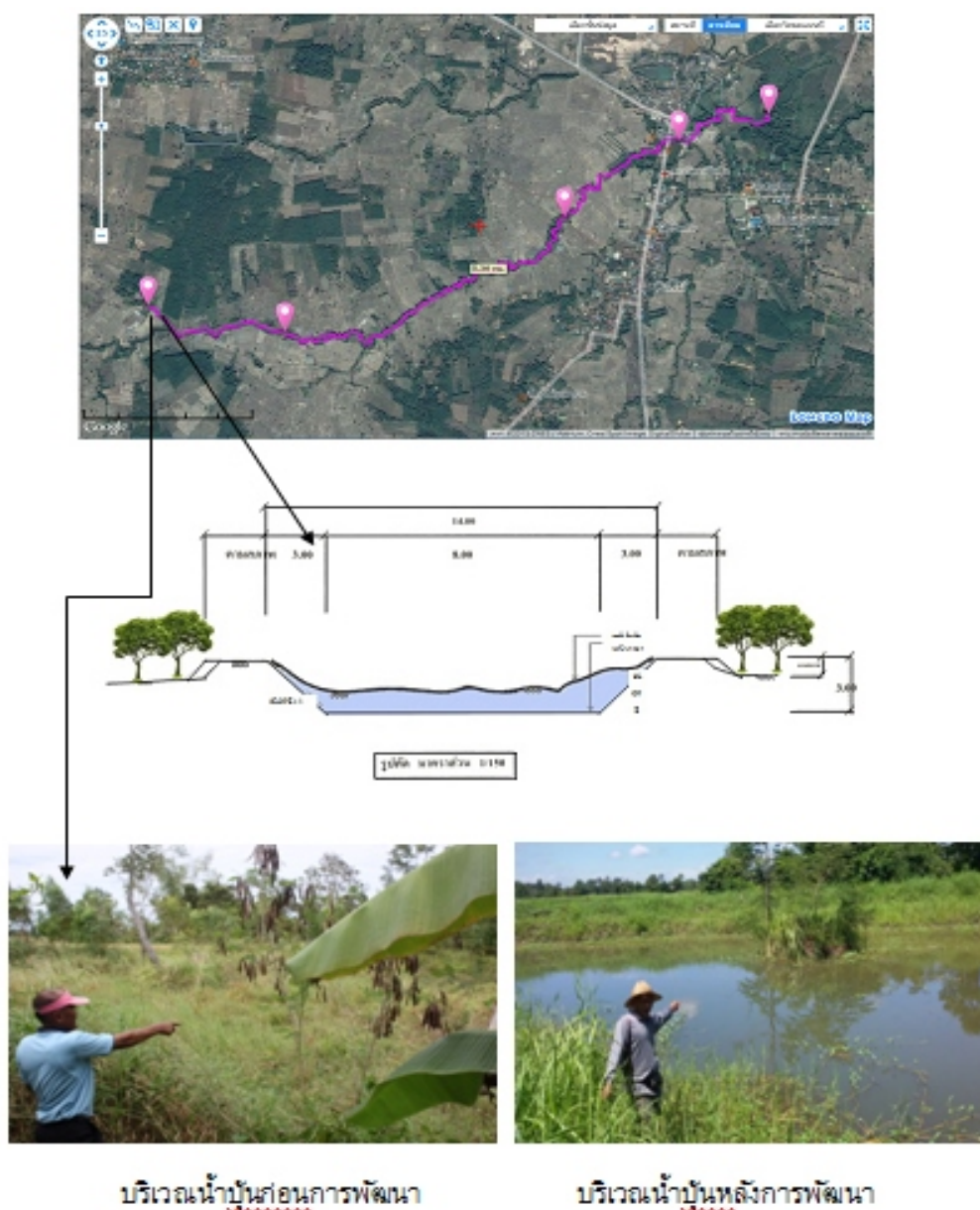
ภาพ: 43 ฝังห้วยเซิมในปัจจุบัน

ภาพที่: 44 ผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

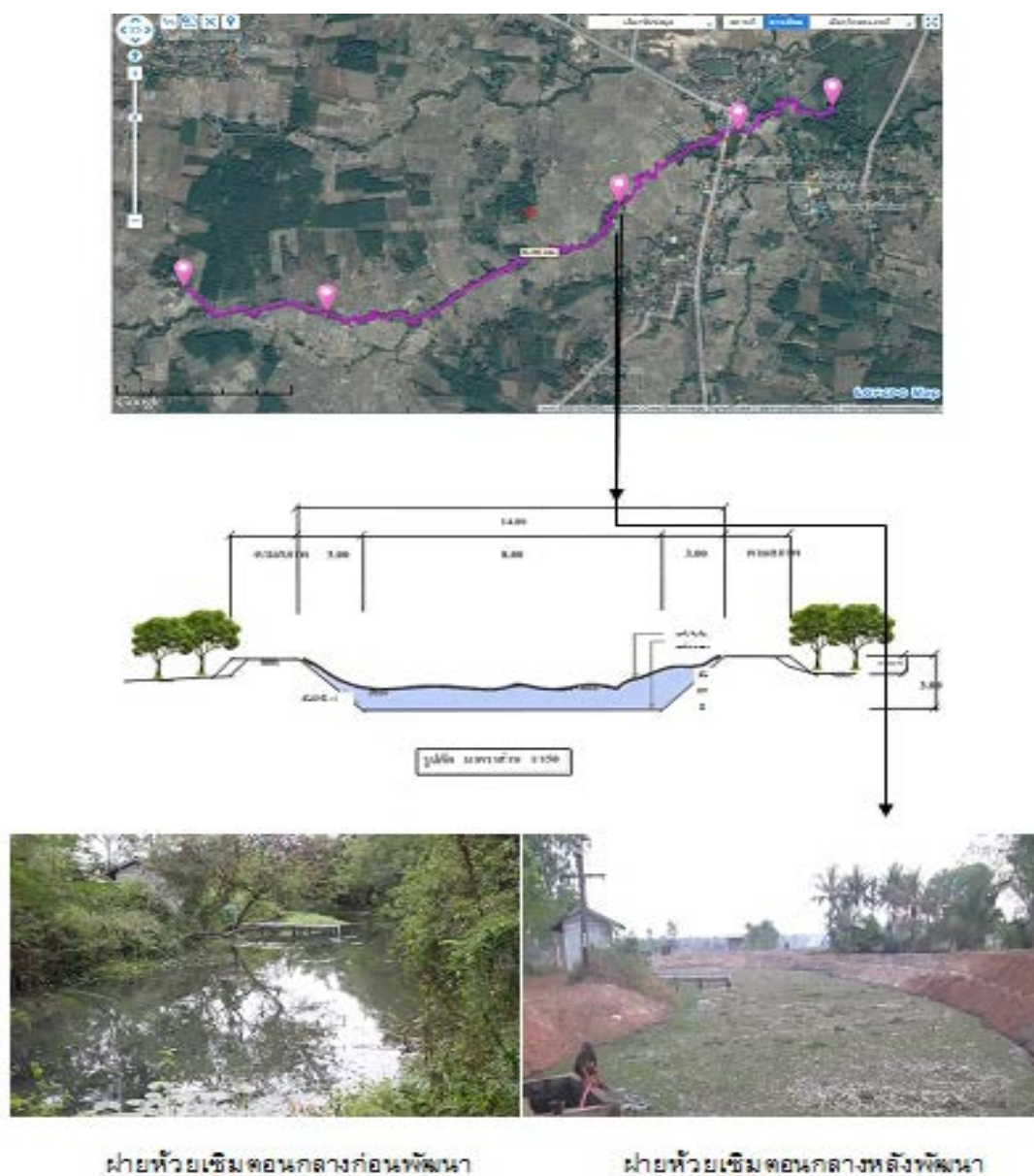

ภาพที่: 45 ผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

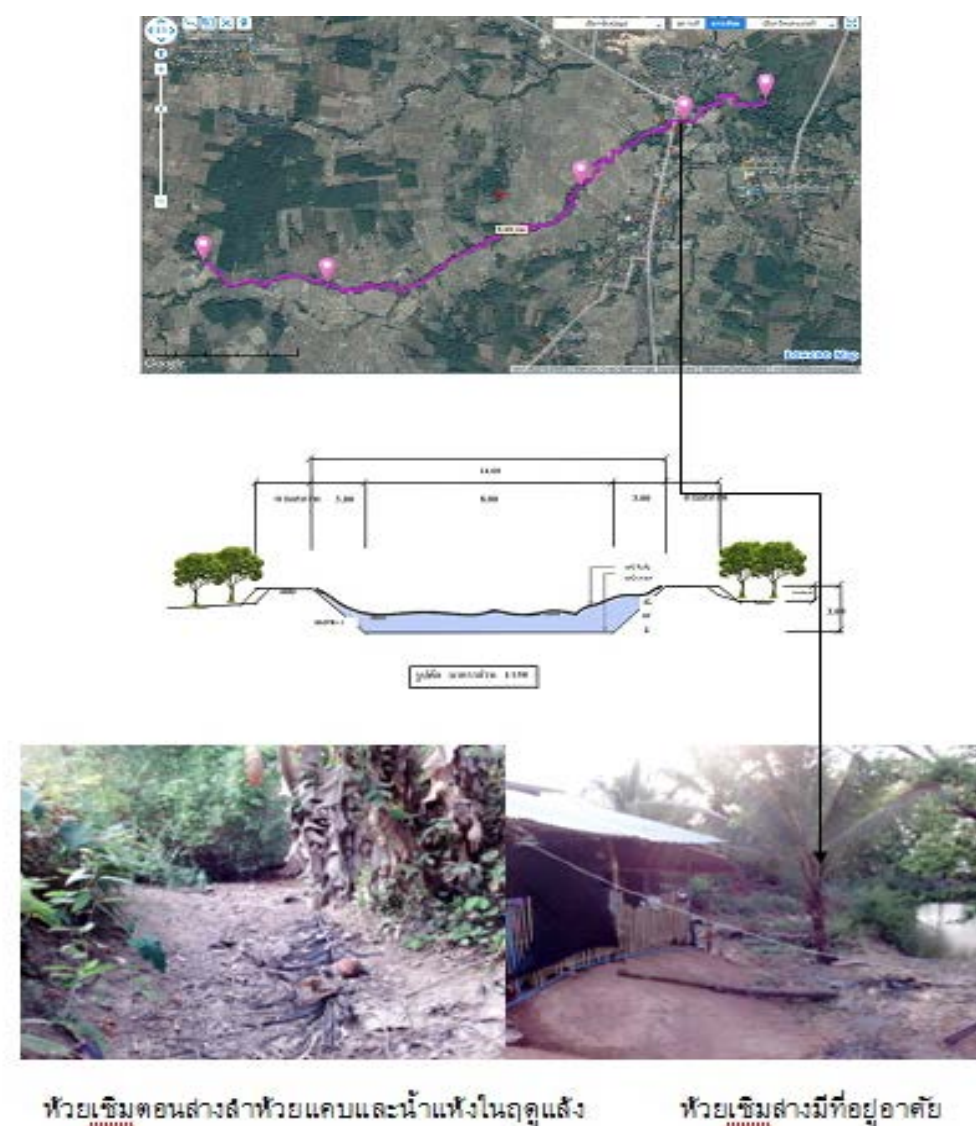
ภาพที่: 46 ผังห้วยเซิมตอนบน

ลำห้วยเซิมตอนบนบริเวณยอดน้ำบ้น ได้รับการพัฒนาโดยการขุดลอกรอบแอ่งน้ำบ้นและลำห้วยยาวลงมาตามลำน้ำ ความยาวประมาณ 300 เมตรได้รับความร่วมมือจากเจ้าของที่ดินบริจาคที่ดินรอบแอ่งน้ำบ้น และเจ้าของที่ริมห้วยเซิมบริเวณที่ทำการขุดลอกเป็นอย่างดี ทั้งนี้เจ้าของที่เข้าใจกติกาเรื่องการปลูกพืชริมห้วยและพร้อมปฏิบัติตามข้อตกลงการใช้พื้นที่สาธารณะริมห้วยเซิม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม

ภาพที่: 47 ฝายห้วยเซิมตอนกลาง

ลำห้วยเซิมตอนกลาง ได้รับการพัฒนาโดยการขุดลอกจากบริเวณฝายห้วยเซิมตอนกลาง ความยาวประมาณ 500 เมตร ได้รับความร่วมมือจากเจ้าของที่ดินยินยอมให้ทำการขุดลอกเป็น อย่างดีและต้องการให้สร้างฝายขนาดเล็กเพื่อใช้น้ำในลำห้วยในการปลูกพืช ทั้งนี้เจ้าของที่เข้าใจ กติกาเรื่องการปลูกพืชริมห้วยและพร้อมปฏิบัติตามข้อตกลงการใช้พื้นที่สาธารณะริมห้วยเซิม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลเซิม

ภาพที่: 48 ผังห้วยเขมตอนล่าง

ผังห้วยเขมได้นำเข้าสู่แผนพัฒนาตำบลเขม เพื่อขุดลอกและสร้างฝายในระยะต่อไปตลอดลำห้วยเขม เลือกขุดลอกบริเวณห้วยเขมตอนบนก่อนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นน้ำ และบริเวณลำห้วยเขมตอนกลางเพื่อแก้ปัญหาน้ำดิบทำน้ำประปาไม่เพียงพอและไม่สะอาด บริเวณตอนกลางและตอนล่างชุมชนได้ตกลงกันว่าจะใช้ฝายหรือขนาดที่ขุดลอกขนาดเดียวกันตลอดลำห้วย ทั้งนี้จะต้องไม่ทำให้เจ้าของที่ดินใดคนหนึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการเสียสละที่ดินติดลำห้วยมากเกินไป และบริเวณที่เป็นบ้านหรือสร้างที่อยู่ออาศัยแล้วจะทำการขุดตามสภาพที่เป็นไปได้ โดยต้องได้รับคำยินยอมจากเจ้าของที่ดิน และต้องผ่านประชาคมหมู่บ้านทุกครั้ง ก่อนที่จะทำการพัฒนา

จากแนวทางการแก้ปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นการแก้ไขปัญหาลูกค้าพื้นที่และการใช้ประโยชน์ริมฝั่งห้วยเขมในอนาคต ที่จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง เพราะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและเจ้าของที่ดินที่ติดริมฝั่งห้วยเขม ซึ่งถือเป็นวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมที่เหมาะสมกับชุมชน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการตามโครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย สรุปได้ดังนี้

- 5.1 สรุปผลการวิจัย
- 5.2 การอภิปรายผลการวิจัย
- 5.3 บทเรียนที่ได้รับจากการวิจัย
- 5.4 ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย
- 5.5 ปัญหาและอุปสรรค
- 5.6 แนวคิดที่ได้จากงานวิจัย
- 5.7 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

โครงวิจัยการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม 2) ศึกษาแนวคิดการวางผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางผังชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 4) ศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 5) ศึกษาการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาชุมชนที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาใช้โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แผนที่เดินดิน เวทีเสวนา การวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อตอบโจทย์ตามกรอบวัตถุประสงค์และมีการนำเสนอเป็น การเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

5.1.1 ประวัติศาสตร์ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการใช้พื้นที่ธารณะริมฝั่งห้วย เขม

ประวัติศาสตร์ ชุมชนบ้านเขมตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2464 โดยนายพระราช และชาวบ้านอีกประมาณ 30 ครอบครัว มาตั้งรกรากบริเวณที่ราบลุ่มป่าดงดิบด้านทิศตะวันตกของชุมชนที่อาศัยอยู่ เรียกกันว่า ดงน้ำบูน (ดงคือป่าดงดิบ) คำว่า “น้ำบูน” คือ มีน้ำผุดขึ้นมาตลอดปี ไหลรวมกันเป็นลำห้วยเขมมีความยาวประมาณ 5 กิโลเมตร บริเวณลำห้วยปกคลุมไปด้วยกอไผ่ กิ่งไม้ เถาวัลย์ และใบไม้เป็นช่วงๆ ชาวบ้านเรียกสิ่งปกคลุมนี้ว่า “เขม” มีน้ำซับตลอดปี ลำห้วยเขมไหลลงสู่ลำห้วยโคน แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขงตามลำดับ จากสภาพดังกล่าวทำให้บริเวณนี้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารตามธรรมชาตินานาชนิด ผู้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย ไม้ใช้สอย พืชผักอาหารป่า ใช้้ำจากลำห้วยเขมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในการทำนา ปลูกผัก จับปลา การเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำประปา ที่ดินสาธารณะสองฝั่งลำห้วยเขมเป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ พืชอาหารธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ใบบัวบก สัตว์ธรรมชาติ เช่น กบ เขียด นอกจากนี้ยังใช้ในการปลูกผักตามหัวไร่ปลายนา เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตงกวา หอม กระเทียม การเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงโคกระบือ เป็ด ไก่

บ้านเขมมีประชากรมากขึ้น จึงได้จัดตั้งเป็นตำบลใน พ.ศ. 2481 โดยมี
อัญญาพระไกรเป็นผู้นำคนแรกของตำบลเขม 2) ขุนชัย 3) หมื่นจันทร์ 4) นายพิมทา 5) นายทวยพรหมรักษา 6) นายโง่น นนท์สุรัตน์ 7) นายคำมี นนท์สุรัตน์ 8) นายสุ่ย อุดมทรัพย์ 9) นายหนูกาย โพธิ์จุมพล 10) นายทองไสย์ หอมสมบัติ 11) นายเยี่ยม หล้าอินตา 12) นายสว่าง ทายุ่น 13) นายเชียงน้อย ทายุ่น 14) นายสุรัตน์ เซสาชน และคนปัจจุบันคือ นายทวนชัย จันถาชัย

ต่อมามีการขยายเขตการปกครองเพื่ออำนวยความสะดวกและการพัฒนา ตำบลเขมจึงได้แบ่งแยกเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบลดังนี้ ตำบลเขมตำบลนาดี ตำบลเฝ้าไร่ ตำบลอุดมพร ตำบลบ้านโพธิ์ ดังนั้นตำบลเขมจึงต้องแบ่งเขตการปกครองใหม่ในปัจจุบันตำบลเขมมี 11 หมู่บ้าน ดังนี้ 1) บ้านเขมผู้ใหญ่บ้านนางบุญเพ็ง สีโนย 2) บ้านโนนสง่า ผู้ใหญ่บ้านนายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ 3) บ้านเขมทุ่ง ผู้ใหญ่บ้านคือนายประเสริฐ รสบุ่ง 4) บ้านโคกเสือดาว ผู้ใหญ่บ้าน นายสมบุญธ วาลมนตรี 5) บ้านท่าหนองพันทา ผู้ใหญ่บ้านนายแดง ประเจริญ 6) บ้านโคกสง่า ผู้ใหญ่บ้าน นายประดิษฐ์ ทิพย์วรรณ 7) บ้านคำตอสูง ผู้ใหญ่บ้าน นายสมหมาย สายสุต 8) บ้านสุขสำราญ นาย

ทวนชัย จันทาไชย (กำนันคนปัจจุบัน) 9) บ้านนามน ผู้ใหญ่บ้าน นางวรรณยุพา แพนแสง 10) บ้านนาสวรรค์ ผู้ใหญ่บ้าน นายธนากร ประทุมทอง และ 11) บ้านโคกกลาง ผู้ใหญ่บ้าน นายบรรจง พานหาร

สถานที่สำคัญในเขตตำบลเขม มีดังนี้ วัด 8 แห่งและสำนักสงฆ์ 9 แห่ง โรงเรียนประถม 4 แห่ง โรงเรียนมัธยม 1 แห่งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 1 แห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 1 แห่ง สถานีตำรวจ 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 แห่ง และสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล

สภาพทางภูมิศาสตร์ ตำบลเขมห่างจากอำเภอโพธิ์พิสัยทางทิศตะวันออกเป็นระยะทาง 27 กิโลเมตรโดยประมาณตามถนนสายบ้านทุ่งธาตุ-ตำบลเขม ใช้เวลาเดินทางจากอำเภอโพธิ์พิสัยถึงตำบลเขม 48 นาที และห่างจากจังหวัดหนองคายประมาณ 73 กิโลเมตร

อาณาเขต ทิศเหนือ จดกับตำบลเฝ้าไร่ อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ทิศใต้จดกับตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออก จดกับตำบลอุดมพร อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันตก จดกับตำบลบ้านผือ และตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย

พื้นที่ ตำบลเขมมีพื้นที่ 50 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 312,501 ไร่ ภูมิประเทศสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบสลับเนิน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขัง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ทำนา พื้นที่ทำการเกษตร 15,246 ไร่ ร้อยละ 48.8 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่น้ำ 2,833 ไร่ ร้อยละ 9.1 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่สาธารณะและอื่นๆ 2,315 ไร่ ร้อยละ 7.4 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่อยู่อาศัย และสถานประกอบการ 10,856 ไร่ ร้อยละ 34.7 ของพื้นที่ทั้งหมด

ประชากร จำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,536 คน เป็นชาย 4,218 คน เป็นหญิง 4,345 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 175 คน ต่อตารางกิโลเมตร (ข้อมูล เดือนกุมภาพันธ์ 2559)

สภาพทางเศรษฐกิจ อาชีพราษฎรอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ พืชเศรษฐกิจยางพารา เลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ โค กระบือ

สภาพสังคม

1) ด้านการศึกษา ตำบลเขมมีสถานศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง จำนวนเด็ก 146 คน ผู้ดูแลเด็ก 6 คน โรงเรียนประถม จำนวน 4 แห่ง คือโรงเรียนบ้านเขมนักเรียน 398 คน ครู 21 คน โรงเรียนบ้านโคกกลางนักเรียน 126 คนครู 12 คนโรงเรียนบ้านท่า

หนองพันทา นักเรียน 168 คนครู 10 คน โรงเรียนบ้านคำตอญ่นักเรียน 88 คนครู 8 คน โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือโรงเรียนเซิมพิทยาคมนักเรียน 892 คนครู 34 คนศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจำนวน 2 แห่ง,ที่อ่านหนังสือพิมพ์จำนวน 6 แห่ง (ข้อมูลเดือนพฤศจิกายน 2557)

2) ด้านศาสนา มีวัดจำนวน 8 แห่ง และสำนักสงฆ์จำนวน 9 แห่ง

3) ด้านสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 1 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบันจำนวน 1 แห่งอัตรการมีและใช้ส้วมซึม 100 เปอร์เซนต์

4) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถานีตำรวจภูธรเซิม จำนวน 1 แห่ง จุดตรวจประจำตำบล/หมู่บ้านจำนวน 11 แห่ง

วัฒนธรรมประเพณี ชุมชนตำบลเซิม มีงานประเพณีทุกเดือนตามฮีตสิบสอง ดังนี้ เดือนอ้าย (เดือนเจียง) บุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญผะเหวด เดือนห้าบุญตรุษสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ ถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะมีพิธีแห่หางดง และเซิ้งนางแมวเพื่อขอให้ฝนตกเดือนเจ็ดบุญข้าวฮะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก (กระยาสารท) เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เดือนสิบสองบุญกฐิน

ประวัตืห้วยเซิม เซิมเป็นชื่อเรียกลำห้วยสายหลักของชุมชนตำบลเซิมในปัจจุบัน

ในอดีตห้วยเซิมเป็นลำห้วยที่อุดมสมบูรณ์สองฝั่งของลำห้วย มีต้นไม้ใหญ่หนาที่บจนมองไม่เห็นท้องฟ้า ไม่มีแสงแดดส่องถึงพื้นดิน พื้นดินชุ่มน้ำมีน้ำซึมออกมาตลอดปี ต้นไม้ที่มีมากคือต้นไผ่ และต้นแสมซึ่งขึ้นปกคลุมตลอดสองฝั่งของลำห้วยเซิม ห้วยเซิมมีต้นน้ำจากน้ำบ้น ซึ่งเป็นแอ่งน้ำที่มีน้ำผุดขึ้นตลอดเวลา น้ำผุดพุ่งขึ้นสูง 5-7 เมตร ในแอ่งน้ำ และตลอดลำห้วยเซิม มีสัตว์น้ำมากมายหลายชนิดอาศัยเช่น ปลา ปู เต่า กุ้ง หอย กบ เขียด อึ่งอ่าง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของคนในชุมชนเซิม ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อต่อกัน ถ้าได้ปลามาจำนวนมากก็จะแบ่งปันกันกินไม่ได้ซื้อขาย เพราะปลาเยอะ ผู้คนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ตามวิถีธรรมชาติ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของลำห้วยเซิม ขนาดลำห้วยเซิม ความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 5 เมตร ส่วนที่กว้างที่สุดมีความกว้างประมาณ 5 เมตร แคบที่สุดประมาณ 5 เมตร มีต้นน้ำอยู่ที่น้ำบ้นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่ที่ 11 บ้านโคกกลาง ลำห้วยคดเคี้ยวไหลลงสู่ห้วยโคนบริเวณท่าจิบ (ชื่อท่าน้ำ) หมู่ที่ 8 บ้านสุขสำราญ มีความยาวตลอดลำห้วยประมาณ 5.36 กิโลเมตร

5.1.2 แนวคิดการวางแผนชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ดังนี้

อดีตชาวบ้านเขมตั้งบ้านเรือนใกล้ริมน้ำ เพื่อความสะดวกในการดำรงชีพ ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีความเชื่อในพุทธศาสนา มีการสร้างวัด มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยควบคุมชุมชน คนในชุมชนมีการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลธรรมชาติ ผู้คนมีความร่วมมือและแบ่งปันกันในการใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ริมฝั่งห้วยเขมร่วมกัน ไม่มีการกำหนดเขตพื้นที่สาธารณะแต่ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้

เมื่อประชากรมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น การพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนเพื่อการคมนาคม ไฟฟ้า การสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ หรือการส่งเสริมรายได้แก่เกษตรกร การออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งสิ้น เช่น การสร้างถนน ขยายไฟฟ้า การสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ทำให้มีการตัดไม้ทำลายป่า และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ การส่งเสริมอาชีพและรายได้ก่อให้เกิดการขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตร จากการทำเพื่อเลี้ยงชีพกลายเป็นเพื่อการค้า พอทำเพื่อการค้าก็ต้องการทำไรมาก การทำการเกษตรจึงมีการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะ เพื่อขยายพื้นที่กอบกับพื้นที่สาธารณะไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน ชาวบ้านจะปักเขตพื้นที่ทำกินตามนโยบายการปฏิรูปที่ดินทำกิน สปก.4-01 ถึงลำห้วย ทำให้ที่ดินริมห้วยที่เคยใช้ร่วมกันในอดีตไม่สามารถให้ร่วมกันได้อีก ทำให้การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและการสัญจรไปมาของชาวบ้านลำบากขึ้น และเมื่อมีการสร้างฝายกักเก็บน้ำ ทำให้มีน้ำทำการเกษตรในฤดูแล้ง จะมีบริษัทเอกชนเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชระยะสั้น หรือที่เรียกว่า เกษตรพันธสัญญา ทำให้เกษตรกรใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรบางรายใช้สารเคมีไม่ถูกวิธี ใช้ในปริมาณที่ไม่เหมาะสม ทำให้สัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในห้วยเขมตายและน้ำที่นำมาใช้ผลิตน้ำประปาไม่สะอาดเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนโดยตรง

5.1.3 ปัจจัยที่ส่งต่อการวางแผนชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมจากอดีตถึงปัจจุบัน

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่สำรวจสภาพจริงของห้วยเขม และสอบถามผู้อาวุโสเจ้าของที่ดินติดริมห้วย ผู้ใช้ประโยชน์จากลำห้วยเขม ได้ทราบปัจจัยและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยภายนอกได้แก่

- 1) นโยบายรัฐบาลเช่น การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชเศรษฐกิจ ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และยูคาลิปตัส เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการปลูกของเกษตรกร จึงมีการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่สาธารณะคือ ริมฝั่งห้วยเขม เพราะเข้าใจว่าเป็นที่ของตัวเอง
- 2) โครงการพัฒนาของรัฐบาล เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การขยายเขตไฟฟ้า การผลิตน้ำประปา การสร้างถนน

ด้านปัจจัยภายใน ได้แก่

- 1) จำนวนประชากรในชุมชน ส่งผลต่อการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ การขยายเขตที่อยู่อาศัย การขยายพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้เกิดการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะ ทรัพยากรธรรมชาติลดลง

- 2) การศึกษา คนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจ ด้านกฎหมาย ด้านการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคต

ด้านกฎหมาย ชาวบ้านไม่ได้ศึกษากฎหมายพื้นที่สาธารณะ หน่วยงานของรัฐบาลและผู้นำไม่ได้ประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่ให้ชุมชนทราบจึงทำให้มีการใช้ตามความต้องการของตนเองจนกลายเป็นความเคยชินจนแยกไม่ออกว่า ควรจะใช้อย่างไร มีกฎในการใช้หรือไม่

ด้านการใช้ประโยชน์ ชาวบ้านไม่ได้ศึกษาผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้สารเคมีในปริมาณที่เหมาะสมและวิธีการใช้ที่ถูกต้อง สารเคมีตกค้างและซึมลงลำห้วย ส่งผลให้สัตว์น้ำเช่น หอย กุ้ง ปลา ที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงตาย และน้ำในลำห้วยใช้เป็นน้ำดิบในการผลิตน้ำประปาของชุมชนในเขตบริการ 5 หมู่บ้านไม่สะอาดเท่าที่ควรส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนโดยตรง

- 3) จิตสำนึกของคนในชุมชนต่อสาธารณสมบัติ มีเจ้าของที่ดินบางรายที่ไม่เห็นความสำคัญของการใช้สาธารณสมบัติร่วมกัน และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ในอนาคต เช่น เกษตรกรบางรายทำการเกษตรบริเวณริมห้วย แล้วทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วย ทำให้กีดขวางทางระบายน้ำ เกิดน้ำท่วมในฤดูฝนและน้ำขาดแคลนในฤดูแล้ง

- 4) นักวิจัย จากการเริ่มโครงการในระยะแรกซึ่งมีนักวิจัยจำนวน 36 คน และมีนักวิจัยที่เข้าใจในการทำโครงการจริง ๆ ประมาณ 8 คน เมื่อทำโครงการไปได้ระยะหนึ่งมีนักวิจัยเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 43 คนและเป็นนักวิจัยที่เข้าใจโครงการเพิ่มขึ้นเป็น 20 คน มีผู้นำชุมชนและเจ้าของที่ดินริมห้วย ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ประโยชน์ ได้รับรู้ข้อมูลของห้วยเขมมากขึ้น และเห็นด้วยกับการทำโครงการนี้

5.1.4. ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ผลกระทบ จากการขยายพื้นที่การปลูกพืชเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดการรุกร้ำพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เกษตรกรทิ้งเศษวัชพืชลงในลำห้วยทำให้เกิดขวางทางน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนทำให้น้ำระบายไม่สะดวกเกิดน้ำท่วมขังในหมู่บ้านเป็นเวลานาน ระบบนิเวศถูกทำลายทรัพยากรธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์ น้ำดิบในการผลิตน้ำประปาไม่สะอาด เนื่องจากตลอดลำห้วยเขมมีการใช้สารเคมีในการเกษตรจำนวนมาก การขยายพื้นที่ทำการเกษตรทำให้บริเวณริมฝั่งห้วยเขมไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

ผลที่ตามมาจากการถูกน้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านมีการปรับพื้นที่สร้างที่อยู่อาศัยโดยการถมที่ดินสูงขึ้น ยิ่งทำให้เพื่อนบ้านได้รับความเดือดร้อนถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน

5.1.5 การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกติกาชุมชนที่นำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บริบทของชุมชน ประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพของห้วยเขม แนวคิดและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดทำผังชุมชน แบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เพื่อให้ได้ผังชุมชนที่ชุมชนต้องการ เพื่อสร้างกติกาการใช้ร่วมกันและนำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ดังนี้

กระบวนการจัดทำผังชุมชนเป็นการเสริมสร้างให้คนในชุมชน มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและชุมชนได้ มีขั้นตอนสำหรับการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน มีลักษณะรายละเอียดโครงการ และกิจกรรมที่ชุมชนปฏิบัติได้ด้วยความสามารถ และศักยภาพของคนในชุมชนเองโดยพึ่งพาภายนอกให้น้อยที่สุด มีหลักมีแนวทางในการปฏิบัติงานให้เกิดผลตามเป้าหมายคือ สามารถนำเสนอแผนต่อหน่วยงาน และรับการสนับสนุนงบประมาณวิชาการหรือเรื่องอื่นใด ในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชน เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่วิจัยจึงศึกษาวิจัยกระบวนการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมของตำบลเขม เริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เพื่อนำไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เนื่องด้วยปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นปัญหาร่วมที่สามารถนำไปสู่ประเด็นเรียนรู้สำคัญ แบบมีส่วนร่วมในตำบลเขม ซึ่งเมื่อได้ผังการใช้ประโยชน์ จากที่ดินสาธารณะที่เหมาะสมแล้วองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะนักวิจัยและที่ปรึกษาควรได้นำเข้าสู่ กระบวนการจัดทำผังชุมชน และลงมือปฏิบัติการณ์ในการจัดการพื้นที่ร่วมกันในช่วงทดลองปฏิบัติการ

จากการทดลองปฏิบัติการ กระบวนการจัดทำผังชุมชนดังกล่าว เป็นการแก้ไขปัญหาการ
 ลูกล้ำพื้นที่และการใช้ประโยชน์ริมฝั่งห้วยเขมที่จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง เพราะเป็น
 แนวทางการแก้ปัญหาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและเจ้าของที่ดินที่ติดริมฝั่งห้วย
 เขม เป็นการวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมที่เหมาะสม
 กับชุมชน

5.2 การอภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการดำเนินการตามโครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการ
 พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ตำบลเขม อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย คือ การทำผังชุมชน
 แบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม โดยเน้นกิจกรรมที่ชุมชนปฏิบัติได้
 ด้วยความสามารถและศักยภาพของคนในชุมชนเองซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนคือ 1) การพัฒนา
 โจทย์วิจัย 2) สร้างเครื่องมือวิจัย วางแผนออกแบบงานวิจัย 3) เก็บข้อมูล 4) รวบรวมข้อมูลและ
 วิเคราะห์ข้อมูล 5) กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 6) การดำเนินการช่วงทดลองปฏิบัติการ เป็นการ
 สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การให้ความสำคัญกับคนทุกคนในชุมชนโดยการเข้าไปพบ
 และพูดคุยถึงความสำคัญของคนในชุมชนด้วยความจริงใจ ทำให้คนในชุมชน เกิดความรู้สึก
 ตระหนักถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเอง ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือใน
 การทำวิจัย ร่วมเรียนรู้ ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของ
 ตนเอง รวมทั้งการกำหนดกติกาหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ
 อภิญา กังสนารักษ์ (2544:14-15) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมคือ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน
 ในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น และอัคริณ รพีพัฒน์
 ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตนเองไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน
 มิใช่การบังคับ การขอร้อง การขู่เข็ญ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณพงค์ นพเกตุ, 2554:111
 การพัฒนากระบวนการ "วางผังชุมชนเชิงรุกโดยชุมชน" (กรณีฝั่งแม่บทภูมิทัศน์เทศบาล ตำบล
 ปริกที่ใช้การสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางนโยบายพัฒนาพื้นที่สีเขียวใน
 ชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2553 : บทคัดย่อ) โครงการจัดทำ
 ผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และจัดภูมิทัศน์เมืองทุ่งสงอย่างมี
 ส่วนร่วมซึ่งพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญการมีส่วนร่วม ได้การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการ
 พัฒนาเมืองอยู่เสมอ แต่มีส่วนน้อยมากที่เคยเข้าร่วมกิจกรรม ทิศทางการพัฒนาเมืองทุ่งสงได้ให้

ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม การวางผังเมืองร่วมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และป้องกันน้ำท่วม

ในส่วนของการจัดทำผังชุมชนพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม เป็นการให้ความสำคัญกับคนทุกคนในชุมชนโดยการเข้าไปพบและพูดคุยถึงความสำคัญของคนในชุมชนด้วยความจริงใจ ทำให้คนในชุมชน เกิดความรู้สึกตระหนักถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเอง ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำวิจัย ร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมทั้งการกำหนดกติกาหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับกรมโยธาธิการและผังเมืองกล่าวว่า การวางผังเมืองมีหลายระดับตั้งแต่ **ผังชุมชน** ผังเมืองเฉพาะ ผังเมืองรวม ผังภาคจนถึงผังประเทศ โดยแต่ละผังจะมีรายละเอียดของ การวางแผนที่แตกต่างกัน สำหรับผังชุมชนถือเป็นผังในระดับเล็กที่สุด จะครอบคลุมพื้นที่ในระดับตำบลหรือหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมกับการจัดทำผังได้อย่างทั่วถึง ซึ่งผังชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถนำไปสู่การพัฒนาและยกระดับเป็นผังจังหวัดหรือผังภาคในอนาคตได้อีกด้วย (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2550) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2553 : บทคัดย่อ) ที่ให้ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานในระยะ 5 ปีไว้ด้วย โดยชุมชนจะดำเนินงานร่วมกับเทศบาลเมืองทุ่งสง พร้อมประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 21 สถานศึกษาและสถานประกอบการในพื้นที่

5.3 บทเรียนที่ได้รับจากการวิจัย

การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม ทำให้ได้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน การให้ความสำคัญกับคนทุกคนในชุมชนโดยการเข้าไปพบ และพูดคุยถึงความสำคัญของคนในชุมชนด้วยความจริงใจ ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกตระหนักถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเอง ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำวิจัย ร่วมเรียนรู้ ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมทั้งการกำหนดกติกาหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงหรือกติกาที่ได้จากคนในชุมชน เป็นสิ่งที่คนในชุมชนต้องการโดยแท้จริง ทำให้คนในชุมชนพร้อมที่จะปฏิบัติตาม และได้รับบทเรียนจากการวิจัย ดังนี้

5.3.1 ในการลงพื้นที่ทำให้รู้ประวัติตำบลเขม ลำห้วยเขม อย่างชัดเจนและถูกต้อง รู้ความต้องการของคนในชุมชนที่มีต่อห้วยเขมในอนาคต คือ 1) ต้องการขุดลอกแต่ต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน

และมีฝ่ายเก็บกักน้ำเป็นระยะ 2) อยากให้มีการอนุรักษ์บริเวณยอดน้ำบัน ซึ่งเป็นต้นน้ำของห้วยเขมไว้เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต 3) สองริมฝั่งอยากให้เส้นทางสัญจรของคนทั่วไปได้โดยสะดวก 4) ต้องการให้มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปีเพราะชุมชนเขมในฤดูฝนน้ำท่วมแต่ฤดูร้อนขาดน้ำ 5) คนที่มีที่ดินติดริมฝั่งห้วยอยากให้ขุดลอก แต่อยากให้ดำเนินการอย่างยุติธรรมและปัญหาที่พบในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เจ้าของที่ดินที่อยู่ติดลำห้วยมาไม่ครบเนื่องจากไปทำงานต่างจังหวัด แก้ไขโดย มอบหมายให้ผู้นำชุมชนที่เป็นทีมวิจัยประสานงานเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

5.3.2 ได้เรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของริมฝั่งห้วยเขม ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์จาก ลำห้วยเขมในปัจจุบัน

5.3.3 ได้ข้อมูลสภาพปัจจุบันของริมฝั่งห้วยเขม ข้อมูลทรัพยากร การใช้ประโยชน์ สํารวจรายชื่อผู้ถือครองที่ดินที่ติดห้วยเขม และประเภทของเอกสารสิทธิ์ จำนวนพื้นที่แต่ละราย

5.3.4 ได้เรียนรู้การประสานความมือกับผู้ใหญ่บ้านและผู้นำหมู่บ้านเพื่อเป็นหลักในการลงพื้นที่ที่ทีมวิจัยกลางอำนวยความสะดวก ในการลงพื้นที่ พร้อมแบ่งหน้าที่ในการวัด และจดบันทึกข้อมูล เก็บภาพและสนทนากับเจ้าของที่ดินที่ทำประโยชน์ติดลำห้วยเขม ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลความยาวที่ติดลำห้วยเขมของแต่ละคนเพื่อนำมาวาดผัง

5.3.5 ได้ฝึกปฏิบัติในการทำงานตามแผนที่วางไว้ การตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาถึงความสมบูรณ์ของข้อมูล การตอบโจทย์ วิเคราะห์ข้อมูล ความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อทำเป็นแผนปฏิบัติการ คํานําการําดังชุมชน แผนที่ทางกายภาพต้องถูกต้อง ชัดเจน การใช้เครื่องมือในการวิจัยได้แนวคิดในการทำตารางวิเคราะห์ข้อมูลตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ํานํไปใช้ในบทที่ 4 เมื่อได้ข้อมูลเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละระยะเวลาเรียบเรียงแล้ว ในการวิเคราะห์ข้อมูลทำเป็นตารางเส้นเวลา แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปวิเคราะห์ รู้วิธีการจัดําไปเสีจรับเงินของทีมต้องจัดําเป็นชุด ๆ ในแต่ละกิจกรรม

5.3.6 ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาในการเจรจากับเจ้าของที่ดิน ใช้หลักการว่าต้องให้เจ้าของที่ได้ประโยชน์ด้วย และในการขนาดความกว้างของลำห้วยนั้น สํานักงานที่ดิน สํานักงานการปฏิรูปที่ดินต่างก็ไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในท้องถิ่นนั้น ๆ

5.3.7 ในการลงพื้นที่สํารวจและทำแผนที่ทำให้ผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญในการสํารวจข้อมูลห้วยเขม เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเข้าสู่เวทีเสวนาเพื่อหาแนวทางพัฒนาห้วยเขมร่วมกัน ได้ทราบสภาพริมห้วยเขม จุดที่ควรพัฒนาขุดลอกและทำฝายขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำ

5.4 ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

5.4.1 ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

จากการดำเนินการตาม โครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่ สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตำบลเซิม อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการ ทำงานร่วมกับชุมชน ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างทางความคิดเห็น ได้เรียนรู้เกี่ยวกับ ชุมชนของตนเอง ทำให้ทราบความเป็นมาของท้องถิ่น เกิดความรักท้องถิ่น และอยากเห็นท้องถิ่น พัฒนา ได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และร่วมแสดงความคิดเห็น เสนอแนวทางในการพัฒนา ท้องถิ่นของตนเอง ภูมิใจที่ได้เป็นผู้ประสานความร่วมมือ ระหว่างชุมชนกับชุมชนและหน่วยงานใน ท้องถิ่นกับชุมชน

เกิดความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ใช้งานวิจัยไปประกอบในการเสนอโครงการขุดลอกลำห้วยเซิมและ ลำห้วยสาขา

5.4.2 ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

1) ด้านกระบวนการ จากการดำเนินการตามโครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตำบลเซิม อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย คนในชุมชนมีกระบวนการในการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คือ การมีส่วนร่วมมากขึ้น และให้ความร่วมมือเพื่อชุมชนโดยไม่คิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น การให้ความร่วมมือในการทำ ประชาคม การลงพื้นที่สำรวจสภาพและสถานการณ์ปัญหา ทำให้เล็งเห็นความสำคัญในการให้ ความร่วมมือกับทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และตระหนักถึงการรักถิ่นฐานบ้านเกิด เกิด แนวคิดในการพัฒนาชุมชนจากคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งรู้จักสภาพปัญหาและความต้องการที่ แท้จริงของชุมชน ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากห้วย เซิม ชุมชนระมัดระวังการใช้สารเคมีมากขึ้น ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นร่วมพัฒนา ท้องถิ่นของตนเอง คนในชุมชนเล็งเห็นผลกระทบที่เกิดจากการปลูกต้นยูคาลิปตัสตามริมฝั่งห้วย เซิมมากขึ้น และได้ทำการตัดทิ้งและไม่มีการปลูกเพิ่มเติมอีก

2) ด้านการพัฒนา ที่เกิดขึ้นกับหน่วยงานในพื้นที่ จากการดำเนินการตาม โครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเซิม ตำบลเซิม อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย หน่วยงานได้เห็นจุดที่ต้องการพัฒนา ซึ่งเป็นความต้องการของ คนในชุมชน ได้เห็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และได้วางแผนที่จะพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับ ความ ต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและได้นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

โครงการที่ 1 ตัดต้นทุนคาบบริเวณโรงสูบน้ำ เมื่อทางทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เข้าเวทีประชาคมเพื่อเป็นการคืนข้อมูลสู่ชุมชน ทำให้ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ฝั่งห้วยเซิมของผู้ที่มีที่ดินติดห้วยเซิมปลูกต้นยูคาลิปตัสริมฝั่งห้วยเซิม ซึ่งทำให้น้ำที่ใช้ในการผลิตน้ำประปามีสีดำ ขณะนี้องค์การบริหารส่วนตำบลเซิม ได้ทำการตัดต้นยูคาลิปตัส บริเวณที่เป็นที่ตั้งโรงสูบน้ำดิบริมฝั่งห้วยเซิมเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และขอความร่วมมือให้ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านช่วยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่ปลูกยูคาลิปตัสริมฝั่งห้วยเซิม ให้ตัดออก เพื่อเป็นการแก้ปัญหาร่วมกัน

โครงการที่ 2 โครงการขุดลอกห้วยเซิมตอนบน ระยะทาง 500 เมตร เพื่อกำจัดวัชพืชเพื่อเปิดทางน้ำ เป็นงบประมาณจำนวน 70,000 บาท เนื่องจากน้ำในลำห้วยเซิมไม่เพียงพอในการผลิตน้ำประปา องค์การบริหารส่วนตำบลเซิมจึงนำเอางานวิจัยไปเสนอต่อชุมชนเพื่อทำการขุดลอกห้วยเซิมตอนบน ช่วงยอดน้ำนั้นเพื่อเป็นการเปิดตาน้ำแก้ปัญหาลาดแคลนน้ำ

โครงการที่ 3 โครงการสร้างฝาย (เสนอก่อนงานวิจัย) และขุดลอกห้วยยาง (อ้างอิงงานวิจัย) ระยะทาง 1,500 เมตร เป็นงบประมาณจำนวน 23,000,000 บาท ลำห้วยยางซึ่งเป็นลำห้วยสาขาของลำห้วยเซิม เพื่อแก้ปัญหาลาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและระบายน้ำในฤดูฝน

โครงการที่ 4 โครงการขุดลอกห้วยเซิมตอนกลาง ระยะทาง 500 เมตร เป็นงบประมาณจำนวน 600,000 บาท เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของเจ้าของที่ดินที่ติดลำห้วยเซิม ขณะนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเซิมได้จัดทำโครงการขุดลอกและสร้างฝายเก็บกักน้ำขึ้นหนึ่งแห่ง

5.5 ปัญหาอุปสรรค

5.5.1 นักวิจัยส่วนใหญ่ที่ทำจริง มีภารกิจที่เป็นงานหลักอยู่แล้วจึงเกิดข้อจำกัดด้านเวลา

5.5.2 มีเจ้าของที่ดินบางรายไม่เห็นด้วยกับการทำฝั่งชุมชน เพราะการพัฒนาโดยการขุดลอกลำห้วยเซิมที่ผ่านมา เจ้าของที่ดินจะสูญเสียที่ดินทำกินส่วนที่ติดลำห้วยทำให้ที่ดินทำกินเหลือน้อยลง

5.6 แนวคิดที่ได้จากงานวิจัย

5.6.1 เรื่องการทำงาน คนในชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ดีกว่าคนนอกชุมชน

5.6.2 การขับเคลื่อนงานวิจัยสู่งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ การมีผู้นำที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและฝ่ายบริหารท้องถิ่นมาร่วมเป็นทีมวิจัยจะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก เป็นกลไกในการขับเคลื่อนได้ดี

5.6.3 การนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ควรนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง จะได้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง

5.6.4 การแก้ปัญหาการไม่ยินยอมของเจ้าของที่ดินในการขุดลอกเพื่อการสร้างคันดินเพื่อการสัญจรและการสร้างเขตแดนของพื้นที่สาธารณะ ใช้การเอื้อประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย คือทั้งเจ้าของที่ดินและชุมชน โดยชุมชนได้แนวเขตพื้นที่สาธารณะริมฝั่ง เจ้าของที่ดินได้ฝ่ายขนาดเล็ก เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตร

5.7 ข้อเสนอแนะ

5.7.1 ข้อเสนอต่องานวิจัย

1) ควรให้หน่วยงาน ผู้เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยที่อยู่นอกชุมชนเข้ามาร่วมในงานวิจัยด้วย จะทำให้งานวิจัยได้ข้อมูลมากและส่งต่อการขับเคลื่อนงาน

2) ทีมวิจัยควรจัดเวลาให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะโครงการวิจัยที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ เนื่องจากมีข้อมูลที่ต้องเก็บจำนวนมาก

5.7.2 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ในการวิจัยควรให้เด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย ร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหาด้วย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ชุมชนและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จได้มาก

2) การทำโครงการวิจัยการจัดทำผังชุมชน พบว่ามีการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมาก ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเน้นทำการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของคนในชุมชน หรือการป้องกันสุขภาพจากอันตรายของสารเคมีทางการเกษตร

ภาคผนวก

1. ประเด็นสนทนากลุ่ม

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ห้วยเขมมีความเป็นมาอย่างไรบ้าง มีการจัดการอย่างไร ผลเป็นอย่างไร
3. ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากห้วย/มีการจัดการอย่างไร/ผลเป็นอย่างไรบ้าง
4. ในปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมอย่างไรบ้าง/มีการจัดการอย่างไร/ผลเป็นอย่างไร
5. จะพัฒนา/แก้ไขอย่างไร ท่านต้องการให้มีการจัดการพื้นที่ริมฝั่งห้วยเขมอย่างไร
6. ท่านต้องการเห็นห้วยเขมในอนาคตเป็นอย่างไร

2. ประเด็นประชาคม

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ความเป็นมา การพัฒนาและการจัดการห้วยเขม ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน
3. การใช้ประโยชน์จากห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
4. ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
5. แนวทางการพัฒนา/แก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม

3. ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร

1. ทบทวนประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. ศึกษาและทบทวนความเป็นมา การจัดการและการพัฒนาห้วยเขม ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน
3. การใช้ประโยชน์จากห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
4. ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
5. แนวทางการพัฒนา/แก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
6. ฝั่งห้วยเขมในอนาคตเป็นอย่างไร

3. ประเด็นเสวนา

1. ทบทวนประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. การใช้ประโยชน์จากห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
3. ผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขมจากอดีต-ปัจจุบัน
4. แนวทางการพัฒนา/แก้ไขปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
5. ฝั่งห้วยเขมในอนาคตเป็นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์

การจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
คำชี้แจง ผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนด แล้วบันทึกสาระสำคัญของการสัมภาษณ์ลงใน
แบบฟอร์ม

ผู้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ-สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....

ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ชื่อหมู่บ้าน.....ตำแหน่งในชุมชน.....

ข้อมูลพื้นฐาน

เพศ () ชาย () หญิง

อายุ

() น้อยกว่า ๒๐ ปี () ๒๐-๔๐ ปี

() ๔๐-๖๐ ปี () มากกว่า ๖๐ ปี

ภูมิลำเนาเดิมอาศัย.....ที่หมู่บ้านชุมชนนี้/มาปี.....

ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ห้วยเขมมีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านเคยใช้ประโยชน์จากห้วยเขมหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมอย่างไร

.....

.....

.....

มีการจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

ผลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ในปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากห้วยเขมอย่างไร

.....

.....

.....

มีการจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

ผลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านอยากเห็นห้วยเขมเป็นอย่างไรในอนาคต

.....

.....

.....

.....

รูปกิจกรรม

เวทีประชาคม หมู่ 4, 11

เวทีประชาคม หมู่ 4, 11

เวทีประชาคม หมู่ 2, 9

เวทีประชาคม หมู่ 2, 9

เวทีประชาคม หมู่ 1, 3

เวทีประชาคม หมู่ 1, 3

เวทีประชาคม หมู่ 8

เวทีประชาคม หมู่ 8

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แผนที่ ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเขม

ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ระดมสมอง

การวาดแผนที่ทำมือ ณ ห้องสมุด โรงเรียนบ้านเซิม

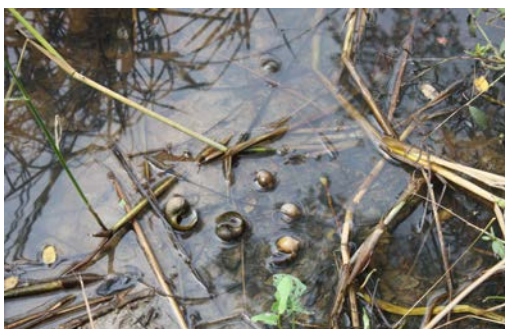
การวาดแผนที่ทำมือ

วัชพืชริมห้วยเซิม

ร่องรอยการใช้สารเคมี

ผลการใช้สารเคมีทำให้หอยเชอรี่ตาย

ร่องรอยการใช้สารเคมี

สำรวจทรัพยากรริมห้วยเซิม

สภาพห้วยเซิมตอนกลางบริเวณใต้ฝาย

บัวที่พบบริเวณห้วยเซิมตอนบน

บัวที่พบบริเวณห้วยเซิมตอนกลาง

โรงสูบน้ำดิบ

บริเวณริมห้วยเซิมที่ไม่สามารถสัญจรได้

เตรียมพร้อมลุยห้วยเซิม

เก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ริมห้วย

สัมภาษณ์ผู้ใช้ประโยชน์

สภาพห้วยเขมตอนกลาง

สภาพห้วยเขมตอนกลาง

สภาพห้วยเขมตอนล่างฤดูแล้งน้ำแห้ง

สภาพห้วยเขมตอนล่างฤดูแล้งน้ำแห้ง

สภาพห้วยเขมตอนล่าง

สภาพริมห้วยเขมที่สัญจรได้

ฝายห้วยเขมตอนบน

การปลูกยางพาราริมห้วยเซิม

การปลูกปาล์มน้ำมันริมห้วยเซิม

ผู้ใช้ประโยชน์ริมห้วยเซิม

การปลูกแตงกวาริมห้วยเซิม

ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ทีมงานสำรวจห้วยเซิม

ทีมงานวัดพื้นที่ริมห้วยโดยใช้ตลับเมตร

ทีมงานวัดพื้นที่ริมห้วย

ฝายห้วยเซิมตอนกลาง

บริเวณที่กว้างที่สุดของลำห้วยเซิม

การใช้ห้วยเซิมเป็นแหล่งเรียนรู้

การใช้ห้วยเซิมเป็นแหล่งเรียนรู้

ลำ ห้วยเซิม

อาณาเขตตำบลเซิม

ภาพ แผนที่แสดงลำห้วยเซิม

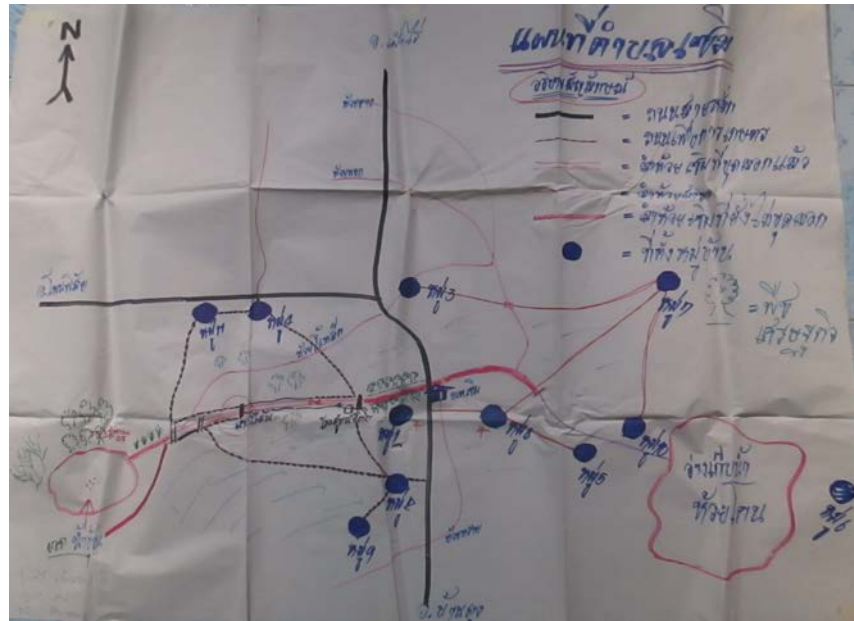

แผนที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

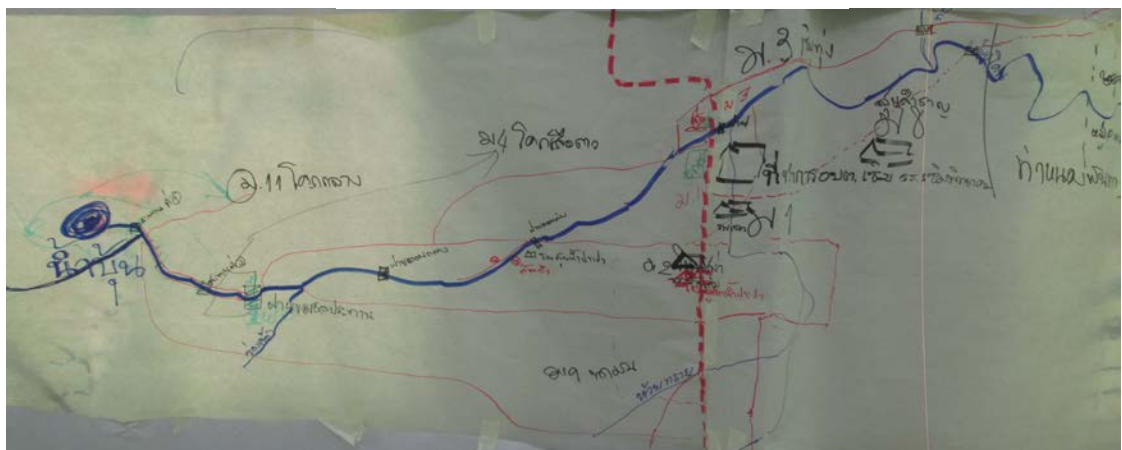

แผนที่ห้วยชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- สีเขียว คือ พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส
- สีเหลืองคือ พื้นที่ปลูกข้าว
- สีแดงคือ พื้นที่อยู่อาศัย
- สีน้ำตาลคือ พื้นที่ดินเสื่อมสภาพ

แผนที่ตำบลเชม

แผนที่ทำมือห้วยเชม

แผนที่ผู้ใช้ประโยชน์ห้วยเชม

ฝายห้วยเซิมตอนกลางก่อนพัฒนา

ฝายห้วยเซิมตอนกลางหลังพัฒนา

ร่วมพัฒนาแอ่งน้ำบุนห้วยเซิมตอนบน

หัวหน้าโครงการ ทีมวิจัย ชาวบ้าน อบต.
ผู้นำ ร่วมพัฒนาห้วยเซิมตอนบน

แอ่งน้ำบุนห้วยเซิมตอนบนก่อนพัฒนา

แอ่งน้ำบุนห้วยเซิมตอนบนหลังพัฒนา

ห้วยเซิมตอนบนก่อนพัฒนา

ห้วยเซิมตอนบนหลังพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2550). **โครงการวางและจัดทำผังประเทศและผังภาค**. กรุงเทพฯ: สำนักผังประเทศและผังภาค กรมโยธาธิการและผังเมือง.
- ณพงศ์ นพเกตุ. (2554). **การพัฒนากระบวนการ "วางผังชุมชนเชิงรุกโดยชุมชน" (กรณีผังแม่บทภูมิทัศน์เทศบาล ตำบลปรัก)**. จังหวัดสงขลา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.)
- ประยูร ศรีประสาธน์. (2542). **รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษา ปทุมธานี**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
- มูลนิธิสิ่งแวดล้อมไทย. (2553). **การจัดทำผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และจัดภูมิทัศน์เมืองทุ่งสงอย่างมีส่วนร่วม**. จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- นิตา ชูโต. (2551). **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัทพรีนซ์โพธิ์ จำกัด
- ระหัตถ์ ไรจนประดิษฐ์. (2550). **การวางผังเมืองโลจิสติกส์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ระหัตถ์ ไรจนประดิษฐ์. (2554). **การออกแบบชุมชนเมืองในสหราชอาณาจักร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2543). **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกวิทย์ นวเศรษฐ์. (2554). **การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางผังชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโพธิ์โมสต์และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกสารอัดสำเนา การประเมินสภาวะชนบทแบบชุมชนมีส่วนร่วม
- Koufman, H.F. **Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities**.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0109501/Unit08/unit08_011.htm
- http://www.voyagesphotosmanu.com/litterature_francaise_18eme_siecle.html
- http://bibliophilie.blogspot.com/2007_06_01_archive.html
- [http:// www.dol.go.th/dol/index.php?option=com_content&task...id...](http://www.dol.go.th/dol/index.php?option=com_content&task...id...)
- [http:// www.deepsouthwatch.org](http://www.deepsouthwatch.org) > Blogs > บล็อกของ
- thitinobarchive.lib.cmu.ac.th/full/T/2551/mdad0451vs_ch2.pdf

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

จันทร์ นาคำ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 7 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

จำเนียร อารีรักษ์ อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 2 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

ชาย นานอกอายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 4 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัดหนองคาย
43120

นภดล ศรีเชียงขวาง อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 3 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120

นี่ สำคัญควร อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 4 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120

ประจักษ์ ชิตสงวน อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 243 หมู่ที่ 1 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

ประดิษฐ์ แก้วน้ำคำ อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 8 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

พนมไพร แก้วน้ำคำ อายุปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 9 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

เพ็ง ประเทพ อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 2 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

วิจิต บ่อแก้ว อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 8 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

สม แก้วกาหลง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 1 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด

สมจิตร แสนประสิทธิ์ อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 11 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120

สมบัติ งามละออ อายุ 47ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 9 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัดหนองคาย
43120

สมหมาย สายสุด อายุ 54 ปี บ้านเลขที่หมู่ที่ 7 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

สลัด บุญยะรัง อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 8 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

สวัสดิ์ คำหารพล อายุปี บ้านเลขที่หมู่ที่ 3 ตำบลเซิม อำเภอพนมพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

หนู ประเทพอายุปี บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 2 ตำบลเขม อำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
43120

อมรัตน์ กมลคราม อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 11 ตำบลเขม อำเภอพนพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120

อรัญญ์ ผ่องสุข อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 129 หมู่ที่ 4 ตำบลเขม อำเภอพนพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

อุทิศ สุวรรณรอด อายุ 44 ปี บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 11 ตำบลเขม อำเภอพนพิสัย
จังหวัดหนองคาย 43120

อุบล อวาระสาร อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 3 ตำบลเขม อำเภอพนพิสัย จังหวัด
หนองคาย 43120

**โครงการจัดทำผังชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการ
พื้นที่สาธารณะริมฝั่งห้วยเขม
ตำบลเขม อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย**

ทีมวิจัย

1. ส.อ.จำเนียร เกตุคำ	หัวหน้าโครงการ
2. นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ	เลขานุการ
4. นางสาวทัศนพร โยธิกุล	นักวิจัย/เจ้าหน้าที่การเงิน
5. นางรุ่งพิศ เกตุคำ	นักวิจัย/เจ้าหน้าที่การเงิน
6. นายรุ่งโรจน์ แสนแจ็ก	นักวิจัย
6. ดต.ถนอม มังคละแสน	นักวิจัย
7. นางประครอง สุทธิสาร	นักวิจัย
8. น.ส.เกษรนันทะพันธ์	นักวิจัย
9. นายภักดิ์ดี หาฝ่ายเหนือ	นักวิจัย
10. นายคำไพ พระโคดี	นักวิจัย
11. นายสุระศักดิ์ ภูมิเลิศ	นักวิจัย
12. นายสมพิศ แสนละคร	นักวิจัย
13. นางจิรภา หมื่นรัตน์	นักวิจัย
14. นางบุญเพ็ง สีโนย	นักวิจัย
15. น.ส.หนูพิศ อุ่นสมัย	นักวิจัย
16. นางพะยอม ชาลี	นักวิจัย
17. น.ส.สงกรานต์ บุญทวี	นักวิจัย
18. นางสาวรัชชา อายุนันท์	นักวิจัย
19. นายพิเชษฐ์พงษ์ อายุนันท์	นักวิจัย
20. นายทวนชัย จันทาไชย	นักวิจัย
21. นายสมหมาย สายสุด	นักวิจัย
22. นายสมฤทธิ์ แก้วน้ำคำ	นักวิจัย
23. นายประเสริฐ รสบุ้ง	นักวิจัย
24. นายสมบูรณ์ วาลมนตรี	นักวิจัย
25. นายบรรจง พานหาร	นักวิจัย
26. นางบัวทอง มังคละแสน	นักวิจัย
27. นายอำนาจ หินชัยภูมิ	นักวิจัย
28. นายรักศักดิ์ ชาตอดุลย์	นักวิจัย
29. นางกุหลาบ ชาตอดุลย์	นักวิจัย

30. นางกลีนร่า ศรีสร้างคอม	นักวิจัย
31. นางมวาทอง มหาธรรม	นักวิจัย
32. นางสาวกัญญิกา เกตุคำ	นักวิจัย
33. นายสมหมาย วงษาศรี	นักวิจัย
34. นางอัญชลี ชันทะภักดี	นักวิจัย
35. นายเดือน โสระสา	นักวิจัย
36. นางสาวปาณัฐศิกา ทัพข้าย	นักวิจัย
37. นายสินศร โพธิ์ศรี	นักวิจัย
38. นายชาลี แพนแสง	นักวิจัย
39. นางวรุณญา แพนแสง	นักวิจัย
40. นายพลกฤษณ์ เกตุคำ	นักวิจัย

รายชื่อที่ปรึกษา

1. นางพัชรินทร์ ไชยรบ
2. นายวานิชย์ มณีวงศ์
3. นายสมพงษ์ นามบุตดี
4. นายเสาร์ แสงทอง

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ สิบเอกจำเนียร เกตุคำ3-3099-01264-99-7

เกิดเมื่อ วันอาทิตย์ ที่ ๒๒ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

ที่อยู่ 231 หมู่ที่ 7 ต.เขม อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย 43120

เบอร์โทรศัพท์ :089 – 2754210

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน มหาวิทยาลัยชีวิต

ประวัติการทำงาน

2525 – 2545 รับราชการทหารปี

2546-2553 สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล

อาชีพปัจจุบัน เกษตรกร

ชื่อ นางปฐพร หาฝ่ายเหนือ 3-4017-00621-46-8

เกิดเมื่อ วันจันทร์ ที่ ๖ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ที่อยู่ ๑๓๕ หมู่ที่ ๙ ต.เขม อ.โพธิ์ชัย จ.หนองคาย ๔๓๑๒๐

เบอร์โทรศัพท์ : ๐๘๖-๒๓๐๖๕๗๙

การศึกษา ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน มหาวิทยาลัยชีวิต

ประวัติการทำงาน

อดีตสมาชิก อบต.

อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

อาชีพปัจจุบัน ลูกจ้างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต ๒
ตำแหน่งพี่เลี้ยงเด็กพิการโรงเรียนบ้านเขม

ชื่อ นางรุ่งพิศ เกตุคำ 3-4305-01082-34-5

ที่อยู่ 147 หมู่ 7 ตำบลเขม อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย 43120

เบอร์โทรศัพท์: 089 – 5763047

อีเมล rp_kk@hotmail.com

การศึกษา ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) เอกบรรณารักษศาสตร์

ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้
ประวัติการทำงาน

2535-2541 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดประชาชนอำเภอโพธิ์พิสัย

2541- ปัจจุบัน ครู

อาชีพปัจจุบัน ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ สาขาคณิตศาสตร์ โรงเรียนบ้านเขม
ต.เขม อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย

ชื่อ นางสาวทัศนพร โยธิกุล 3-4305-00421-77-4

ที่อยู่ 2 หมู่ 16 ตำบลวัดหลวง อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย 43120

เบอร์โทรศัพท์: 087 –2934712

อีเมล tonkhaw2000@hotmail.com

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) การประถมศึกษา

ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) หลักสูตรและการสอน

ประวัติการทำงาน

2541-2543 อ.1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านใหม่สามัคคี อ.เซกา จ.หนองคาย

2543- ปัจจุบัน ครู โรงเรียนบ้านเขม ต.เขม อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย

ชีพปัจจุบัน ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ สาขาภาษาไทย โรงเรียนบ้านเขม
ต.เขม อ.โพธิ์พิสัย จ.หนองคาย